

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

สถานะองค์ความรู้ภูมิภาคศึกษาเปรียบเทียบอาเซียน-สหภาพยุโรป

โดย นรุตม์ เจริญศรี และคณะ

16 เมษายน 2558

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

สถานะองค์ความรู้ภูมิภาคศึกษาเปรียบเทียบอาเซียน-สหภาพยุโรป

คณะผู้วิจัย

1. นฤตม์ เจริญศรี

2. ศศิวิมล อ่อนทอง

สังกัด

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยนักวิจัย

ชุดโครงการจับตาอาเซียน (ASEAN Watch)

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปผู้บริหาร

งานวิจัยเรื่อง สถานะองค์ความรู้ภูมิภาคศึกษาเปรียบเทียบอาเซียน-สหภาพยุโรป เป็นหนึ่งในโครงการวิจัยของโครงการจับตาอาเซียน ภายใต้การสนับสนุนของโครงการจับตาอาเซียน (ASEAN Watch Project) กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ตามสัญญาเลขที่ RDG5710032 โดยมีระยะเวลาของโครงการระหว่างวันที่ 2 มกราคม พ.ศ.2557 ถึง 1 สิงหาคม พ.ศ.2557

งานวิจัยนี้ตั้งคำถามงานวิจัยไว้ คือ จากงานศึกษาวิชาการที่มุ่งยกตัวอย่างประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาจใช้เปรียบเทียบหรือเป็นบทเรียนให้กับอาเซียนได้ ได้มีการเสนอแนะแนวทางจากประสบการณ์ของสหภาพยุโรปอะไรบ้างให้กับอาเซียน

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยคือ เพื่อวิเคราะห์ว่าอาเซียนจะสามารถนำเอาประสบการณ์ของสหภาพยุโรปมาประยุกต์ใช้กับอาเซียนได้อย่างไร และเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิภาคนิยมของอาเซียนและสหภาพยุโรปโดยรวม และหวังว่าประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับคือ เป็นเรียนรู้และปรับประสบการณ์ที่สหภาพยุโรปเคยเผชิญมาก่อนมาประยุกต์ใช้กับอาเซียน อีกทั้งยังเพื่อต่อยอดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิภาคนิยมของอาเซียนและสหภาพยุโรปโดยรวม

วิจัยนี้ดำเนินการทำวิจัยด้วยการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้ศึกษาบทความทางวิชาการ หรือหนังสือภาษาอังกฤษและภาษาไทยเท่านั้นที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปและอาเซียน งานวิจัยนี้เลือกงานวิชาการที่มีเป้าหมายชัดเจนในการเปรียบเทียบหรือศึกษาบทเรียนของสหภาพยุโรปที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้ โดยเนื้อหาภายในเอกสารงานทางวิชาการที่เลือกมาจำนวน 2 กลุ่มคือ เอกสารที่มีเป้าหมายในการศึกษาประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่มีต่ออาเซียนในแง่การพัฒนาเชิงสถาบัน ทั้งตัวโครงสร้าง และลักษณะความเป็นทางการของสถาบัน และงานที่ศึกษาประสบการณ์ของสหภาพยุโรปโดยยกกรณีศึกษาเฉพาะบางเรื่องมาทำการศึกษา เช่น ประเด็นด้านเศรษฐกิจ ซึ่งในที่นี้รวมเอาทั้งเศรษฐกิจการค้าและการลงทุน รวมถึงการเงินภายในภูมิภาค และประเด็นของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในภูมิภาค เป็นต้น

จากการศึกษาพบประเด็นหลักอยู่ด้วยกันสามประการคือ หนึ่ง ประเด็นด้านวิถีวิทยาการศึกษภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ สอง ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปเชิงสถาบัน และสาม คือ ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปในแง่นโยบาย

ประเด็นเรื่องวิถีวิทยาการศึกษภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบนั้นเป็นเสมือนกรอบหลักในการสร้างกรอบวิธีการมอง การเปรียบเทียบภูมิภาคนิยมระหว่างสองภูมิภาค ประเด็นสำคัญที่นักวิชาการอย่าง Amitav Acharya ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และมีความเชี่ยวชาญด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาได้เสนอเอาไว้ก็คือ การตั้งข้อสังเกตต่อแนวทาง

การศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบว่าอาจจะไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ เพราะภูมิภาคนิยมแต่ละที่นั้น เป็นผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐในภูมิภาค กับรัฐมหาอำนาจ การมีประวัติศาสตร์ที่แตกต่าง การมีเป้าหมายของความร่วมมือที่แตกต่าง มีพิกกล่าวถึงปัจจัยพื้นฐานของแต่ละภูมิภาคที่เป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อจุดเริ่มต้น พัฒนาการ และการจะประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวของแต่ละภูมิภาค

การเปรียบเทียบเชิงสถาบันได้แก่การทำความเข้าใจรูปแบบ “ความเป็นทางการ” ของสถาบัน หรือองค์กรเหนือชาติ (supranational organization) ของสหภาพยุโรป เปรียบเทียบกับลักษณะการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอาเซียนที่มีลักษณะความร่วมมือระหว่างรัฐบาล (inter-government) การเข้าใจเรื่องปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ ประเด็นเรื่องการแสวงหาอัตลักษณ์ร่วมกันของภูมิภาค และการบังคับใช้กฎหมายภายในภูมิภาค ประเด็นเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นชุดความรู้และความสนใจหลักของผู้ศึกษาเปรียบเทียบสหภาพยุโรปกับอาเซียน งานวิชาการจำนวนมากมุ่งเน้นการอธิบายและวิเคราะห์การทำงานของอาเซียน โดยเน้นในประเด็นการขาดสถาบันเหนือชาติของอาเซียน และการที่ประเทศสมาชิกของอาเซียนไม่ได้มอบอำนาจอธิปไตยบางส่วนให้กับอาเซียนเพื่อจัดตั้งเป็นองค์กรเหนือชาติให้อำนาจในการจัดการประเด็นบางประเด็น

ประเด็นเรื่องประสบการณ์เชิงนโยบายก็ถือเป็นอีกประเด็นหนึ่งของการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปกับอาเซียน อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตต่อการศึกษาเปรียบเทียบนโยบายของสหภาพยุโรปกับอาเซียนที่งานวิจัยนี้พบก็คือ กรณีศึกษาที่ถูกหยิบนำมาเป็นตัวอย่างในการอธิบายการเปรียบเทียบนโยบายบางด้านนั้น มักจะเป็นประเด็นที่กว้าง ไม่ได้เฉพาะเจาะจงลงไป งานศึกษาทางวิชาการที่ผ่านมามุ่งเน้นการศึกษาไปเรื่องการเงิน เศรษฐกิจ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และอาจจะมีประเด็นอื่นๆบ้างเช่นด้านกฎหมายการแข่งขันทางการค้า เป็นต้น แม้ว่าในความเป็นจริงแล้วกรณีศึกษาที่อาจจะนำมาเป็นแบบอย่างให้กับอาเซียนได้อาจจะยังมีอีกมาก แต่เนื่องด้วยงานวิจัยนี้ได้กำหนดกรอบขอบเขตงานวิจัยในการศึกษาเอกสารทางวิชาการที่ทำการศึกษาเปรียบเทียบสหภาพยุโรปกับอาเซียนโดยตรง ไม่ใช่การศึกษาทหความประเด็นเฉพาะหนึ่งๆ ดังนั้น จึงยังมีช่องว่างขนาดใหญ่ที่ยังรอให้มีการศึกษาประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่มีมา และนำมาเปรียบเทียบกับอาเซียนต่อไป เช่น กรณีของการจัดการพื้นที่ชายแดน การจัดการแรงงานข้ามชาติ การจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อม การจัดการการศาล หรือประเด็นทางสังคมอื่นๆ เช่น สิทธิสตรี เด็กเยาวชน หรือสิทธิมนุษยชน เป็นต้น ซึ่งประเด็นเหล่านี้เป็นประเด็นขนาดใหญ่ที่ยังรอการค้นหาเปรียบเทียบต่อไปในอนาคต

Executive Summary

This research entitled 'The State if Regional Studies: EU-ASEAN Compared'. This research was funded by the ASEAN Watch Project, Thailand Research Fund (TRF) (Research Code 'RDG5710032). It was conducted during 2 January to 1 August 2014.

The main research question of this research is: from previous comparative regionalism studies, which focus on EU-ASEAN comparison, are there any lessons that can be learnt? The objectives of this research are: to analyze the experiences of the European Union (EU) that can be lessons for ASEAN; and to broaden our understanding about regionalism of ASEAN and the EU. The expected outcome of this research are: to learn and adapt the experiences of the EU to ASEAN; and to broaden our understanding about the regionalism in ASEAN and the EU.

This research is a documentary research. It selected only English and Thai articles, chapter in books, research that explicitly focus their objectives to demonstrate the EU's experiences and to give lessons for ASEAN. This research selects and divides those studies into two categories which are: the institutional experiences; and the policies experiences.

The study shows that there are three important issues that we can learn from the EU's experiences which are: the methodology of comparative regionalism; the institutional experiences; and the policy experiences.

Firstly, the methodological of comparative regionalism. Amitav Acharya, a prominent scholar in Southeast Asian studies and regionalism studies, have once observed that we cannot compare regional per se, as each region has its own uniqueness. Regionalism is the result of interaction between regional states, and that of with superpowers. Each region, furthermore, has its own history, and objectives of commencing regional cooperation. Besides, each region also has its own factors and conditions that influence the success and failure of regionalism.

Next, the institutional experiences. Previous studies have emphasize the importance of the formality of institution or supranational organization of the EU. While the EU has the supranational organization, ASEAN, on the other hand, still undergoing the inter-governmental relations, which is less formal. Moreover, the seeking collective identity, and the enforcement of laws are also interested by scholars. There are also many studies that

put their focus on the study of sovereignty that states willing to bestow to supranational organization.

Finally, the policies experiences. Although previous studies have shown that there are plenty of the EU's experiences that ASEAN can learn from, some of them are should be focused, for example: the financial issues, the competition law, and the conflict management. However, this research found that although there are many case studies were conveyed, but those cases are still broad, and left plenty room for future studies. There are numerous areas of studies that still waiting to be investigated in the future.

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง สถานะองค์ความรู้ภูมิภาคศึกษาเปรียบเทียบอาเซียน-สหภาพยุโรป เป็นการศึกษาสถานะขององค์ความรู้ที่ว่าด้วยเรื่องการเปรียบเทียบประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาจมีให้ต่ออาเซียน เพื่อให้อาเซียนได้ศึกษาบทเรียน ประสบการณ์ ที่สหภาพยุโรปเคยประสบมา เพื่อนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์

วิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงเอกสาร โดยการศึกษางานวิชาการที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ที่มีเป้าหมายในการเปรียบเทียบและศึกษาบทเรียนที่อาเซียนสามารถเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรป

จากการศึกษาพบประเด็นหลักสามประการที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรป คือ ประเด็นเรื่องวิธีวิทยาการศึกษาภูมิภาคนิยม ประเด็นเรื่องประสบการณ์เชิงสถาบัน และประเด็นประสบการณ์เชิงนโยบายของสหภาพยุโรป

ประเด็นแรก วิธีวิทยาการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ เป็นเสมือนการสร้างกรอบเครื่องมือในการอธิบายและการหาแนวทางการเปรียบเทียบภูมิภาคนิยมระหว่างสองภูมิภาคว่าแต่ละภูมิภาคสามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้หรือไม่ และจะมีวิธีการเปรียบเทียบอย่างไร วิจัยนี้เห็นสอดคล้องไปกับงานศึกษาที่ผ่านมาของ Amitav Acharya ในประเด็นที่ว่า การศึกษาภูมิภาคนิยมไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ เนื่องจากแต่ละภูมิภาคมีความแตกต่างกันในบริบทของปัจจัยเฉพาะตัว อีกทั้งยังมีพัฒนาการของความร่วมมือที่แตกต่างกัน

ประเด็นต่อมา คือประสบการณ์เชิงสถาบันของสหภาพยุโรป ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่มีมานั้น ได้ถูกตั้งข้อสังเกตจากนักวิชาการจำนวนมากว่า เพราะรูปแบบของความร่วมมือของสหภาพยุโรปเป็นลักษณะที่สามารถพัฒนาไปจนถึงการมีองค์กรเหนือชาติได้ ส่งผลให้กระบวนการตัดสินใจ การออกนโยบาย และการบังคับใช้กฎระเบียบหรือกฎหมายใด ๆ นั้นเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่ารูปแบบความร่วมมือของอาเซียนที่เป็นความร่วมมือแบบรัฐบาล อีกทั้งสหภาพยุโรปยังสามารถพัฒนาความร่วมมือในประเด็นอัตลักษณ์ และการรับรองและนิยามผลประโยชน์ร่วมกันของภูมิภาคได้มากกว่าอาเซียน

ประเด็นสุดท้าย คือประสบการณ์เชิงนโยบายของสหภาพยุโรป สหภาพยุโรปมีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน และสามารถพัฒนาความร่วมมือเพื่อรับมือกับประเด็นปัญหาต่างๆ ได้มาก ตัวอย่างที่พบมากจากการศึกษาที่ผ่านมา คือการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นเรื่องเศรษฐกิจและความมั่นคง ซึ่งอาจเป็นประสบการณ์ให้กับอาเซียนได้

Abstract

This research studies the state of knowledge of comparative regionalism and the experience that the EU can give to the ASEAN. This research is a documentary research. It selects numerous studies, both in English and Thai that have done previously by scholars around the globe.

From the study, the research finds that there are three issues that the ASEAN can learn from the EU: which are, the methodological of comparative regionalism; the institutional experiences; and the policies experiences.

Firstly, the methodological of comparative regionalism. This research agrees with Amitav Acharya, a prominent scholar in Southeast Asian studies and regionalism studies, who have once observed that we cannot compare regional *per se*, as each region has its own uniqueness. Thus, it is almost impossible to compare region as each region has its own uniqueness.

Next, the institutional experiences. Previous studies have emphasize the importance of the formality of institution or supranational organization of the EU. While the EU has the supranational organization, ASEAN, on the other hand, still undergoing the inter-governmental relations, which is less formal.

Finally, as the EU has long been developing its social and economic policies, the ASEAN can select some policies and studies those policies in order to, in the future, adapt them into ASEAN context.

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 กรอบความคิดที่ใช้ในการอธิบายการศึกษานโยบายเปรียบเทียบ	6
บทที่ 3 บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ศึกษาจากข้อเสนอที่ผ่านมา	17
วิธีวิทยาว่าด้วยนโยบายเปรียบเทียบ	17
ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปเชิงสถาบัน	23
ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปเชิงนโยบาย	28
-การจัดการเรื่องการเงิน	30
-นโยบายด้านการแข่งขันทางการค้า	33
-การป้องกันและการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในภูมิภาค	38
ข้อสังเกตงานวิชาการในประเทศไทย	42
ประเด็นและข้อคิดเห็นต่อยอดงานวิจัย	47
บทที่ 4 บทสรุป	51
บรรณานุกรม	55
ภาคผนวก: บทความสำหรับการเผยแพร่	69

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันหนึ่งในประเด็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกิจการระหว่างประเทศของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ การศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ (comparative regionalism) ซึ่งมีการหยิบยกเอาสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรืออาเซียน (ASEAN) ไปเปรียบเทียบกับสหภาพยุโรป (EU) อยู่เสมอ และนักวิชาการจำนวนหนึ่งได้เสนอว่าสหภาพยุโรปเองก็มักมองว่าตนเองเป็นแม่แบบด้านภูมิภาคนิยมให้กับประเทศต่างๆ ได้ (Fort & Weber 2006; Katzenstein 2000; Mattli 1999) เพราะสหภาพยุโรปมักถูกถือว่าเป็นแม่แบบของความสำเร็จในการร่วมมือกันระดับภูมิภาค การเปรียบเทียบกับสหภาพยุโรปที่มักพบเป็นประจำนี้เองได้ ก่อให้เกิดคำถามที่ว่าอาเซียนจะสามารถถอดเอาประสบการณ์ของสหภาพยุโรปมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของอาเซียนของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างไร¹

แม้ว่าในความเป็นจริงที่ว่า สุรินทร์ พิศสุวรรณ อดีตเลขาธิการของอาเซียน ได้เคยกล่าวไว้ว่าอาเซียนไม่ได้ต้องการเลียนแบบหรือเจริญรอยตามสหภาพยุโรป หากแต่สหภาพยุโรปเป็น "แรงบันดาลใจ" (inspiration) ของอาเซียนในความพยายามที่จะสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศในภูมิภาค (สุรินทร์ 2555) ซึ่งความเห็นของสุรินทร์ ก็เหมือนกันกับ Tommy Goh นักการทูตชาวสิงคโปร์ ที่มองว่าสหภาพยุโรปเป็นเพียง "แรงบันดาลใจ แต่ไม่ใช่โมเดลสำหรับอาเซียน" (Acharya n.d., p.4) อย่างไรก็ตาม สื่อมวลชนและนักวิชาการจำนวนไม่น้อยได้นำเอากรณีของสหภาพยุโรปมาเป็นกรณีศึกษาเปรียบเทียบกับอาเซียนอยู่ให้เห็นบ่อยครั้ง ซึ่งกรณีที่ถูกหยิบยกมาเปรียบเทียบ เช่น อาเซียนควรมีสกุลเงินเดียวกันเหมือนสหภาพยุโรปหรือไม่ อาเซียนจะสามารถพัฒนาจนสามารถมีนโยบายด้านความมั่นคงร่วมกันเหมือนที่สหภาพยุโรปมีได้หรือไม่ หรือการมีนโยบายด้าน

¹ วิทยานิพนธ์ประเด็นการศึกษาเรื่อง "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา" (Southeast Asian Studies) และ "อาเซียนศึกษา" (ASEAN Studies) ออกจากกัน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาเป็นการศึกษาเป็นอาณาบริเวณศึกษาที่อาศัยภาษาของรัฐหรือชาตินั้นๆ เป็นเครื่องมือในการศึกษาเป็นหลัก (แต่มิได้หมายความว่าการศึกษาโดยใช้ภาษาอังกฤษหรือภาษาอื่นจะไม่สามารถทำให้เราไม่เข้าใจภูมิภาคศึกษาได้ โดยดูตัวอย่างได้จากงานเขียนที่ทำการศึกษานวภูมิภาคศึกษาหลายชิ้นก็เริ่มต้นจากการทำวิจัยที่มีได้ใช้ภาษาของพื้นที่นั้นๆ เป็นเครื่องมือหลักในการทำวิจัย) โดยประเด็นของการศึกษามีลักษณะความเป็นสหวิทยาการ (interdisciplinary) ครอบคลุมประเด็นจำนวนมาก เช่น สังคม วัฒนธรรม ภาษา เศรษฐกิจ การเมือง กฎหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นต้น ในขณะที่อาเซียนศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการศึกษาอาเซียนในฐานะที่เป็นองค์การระหว่างประเทศ ไม่ได้เน้นการศึกษารายประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม การศึกษาอาเซียนศึกษาอาจพบได้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในความเป็นจริงแล้วทั้งสองวิชานี้ก็ได้แยกออกจากกันโดยเด็ดขาด หากเพียงแต่จุดเน้นของการศึกษานั้นมีความแตกต่างกันอยู่.

เศรษฐกิจ สังคม การเกษตร สิ่งแวดล้อมระหว่างกัน หรือการพูดถึงการมีรัฐสภายุโรปที่มีหน่วยงานในการดูแลเชิงโครงสร้างอย่างเป็นระบบ เป็นต้น

ต่อประเด็นดังกล่าว นักวิชาการสายรัฐศาสตร์ที่ทำการศึกษาเรื่องการรวมกลุ่มของอาเซียนมายาวนานอย่าง Amitav Acharya ได้วิเคราะห์ว่า เราไม่สามารถนำเอาอาเซียนและสหภาพยุโรปมาเปรียบเทียบกันได้เนื่องจากปัจจัย 4 ประการด้วยกัน คือ

1. **ประวัติศาสตร์:** ประวัติศาสตร์ของยุโรปนั้นพัฒนาขึ้นมาด้วยการที่ประเทศในยุโรปมีบริบทของความเหมือนกันในเรื่องศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งพัฒนามาจากอารยธรรมโรมัน ผ่านการทูต ประวัติศาสตร์การเมืองมาตลอด ซึ่งแตกต่างไปจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่แต่ละประเทศนั้นมีศาสนา วัฒนธรรม และรูปแบบของการปกครองที่แตกต่างกันอย่างมาก
2. **เป้าหมายพื้นฐาน:** Acharya วิเคราะห์ว่าการเกิดขึ้นของสหภาพยุโรปนั้นเป็นความพยายามของการที่ประเทศในยุโรปพยายามที่จะควบคุมไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐต่างๆ ด้วยการพยายามทำให้รัฐต่างๆ สงบลง และพยายามป้องกันไม่ให้รัฐแสวงหาอำนาจอธิปไตยมากเกินไป แต่ประเด็นเรื่องอำนาจอธิปไตยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นถูกมองในมิติที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น รัฐต่างๆ เพิ่งได้รับเอกราชมาเป็นระยะเวลาไม่นานมานี้เอง ซึ่งนั่นส่งผลให้ประเทศต่างๆ ยังหวงแหนอำนาจของตนเองไว้ ซึ่งนั่นเป็นสาเหตุที่ทำให้ความร่วมมือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นยังคงเป็นรูปแบบของการไม่แทรกแซงกัน และต้องการให้รูปแบบของความร่วมมือออกมาในลักษณะที่ไม่ใช่การสร้างสถาบันเหนือชาติขึ้นมา หรืออาจกล่าวในอีกทางได้ว่า รูปแบบของภูมิภาคนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นเป็นลักษณะที่อาจเรียกได้ว่า "มีความเป็นสถาบันน้อย" (weak institutionalization) คือ อาเซียนจะไม่เน้นการสร้างสถาบันระหว่างประเทศที่อาจส่งผลกระทบต่ออำนาจอธิปไตยของแต่ละรัฐชาติได้
3. **โครงสร้างการเมืองภายในประเทศ:** รัฐในยุโรปเป็นรัฐที่อาจจัดได้ว่าเป็น "รัฐที่เข้มแข็ง" (strong states) ซึ่งมีวิวัฒนาการการพัฒนาของรัฐ สวัสดิการ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เศรษฐกิจ และการเมืองการยาวนาน และมั่นคง แต่รัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นลักษณะที่เรียกว่า "รัฐอ่อนแอ" (weak states) หรืออาจเรียกอีกอย่างว่า "รัฐที่ไม่มีลักษณะแบบเวเบอร์เรียน" (non-Weberian States) อันหมายถึง รัฐที่ยังด้อยประสิทธิภาพ Acharya ถกเถียงว่า รัฐที่เข้มแข็งจะมีฉันทะที่จะพยายามสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศมากกว่า รัฐที่อ่อนแอ

4. **รูปแบบความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงกับประเทศนอกภูมิภาค:** ในประเด็นนี้อาจกล่าวได้ว่า Acharya วิเคราะห์ว่ารูปแบบความสัมพันธ์ทางความมั่นคงที่ภูมิภาคทั้งสองมีกับประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ นั้นแตกต่างกันออกไป ยุโรปมีความสัมพันธ์ทางความมั่นคงกับสหรัฐฯ "แบบพันธมิตรพหุภาคี" (multilateral alliance) แต่ในเอเชียนั้นเป็นรูปแบบที่เรียกได้ว่า "ระบบซานฟรานซิสโก" (San Francisco System) หรือ "ระบบคัมล้อ" (Hub-and-Spoke) ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบทวิภาคี เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ กับญี่ปุ่น สหรัฐกับเกาหลีใต้ สหรัฐกับไทย หรือ สหรัฐกับฟิลิปปินส์ เป็นต้น

การอธิบายของ Acharya แสดงให้เห็นว่า เป็นการยากที่จะศึกษาความร่วมมือเปรียบเทียบระหว่างยุโรปกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากมีปัจจัยและเงื่อนไขที่แตกต่างกันมาก อย่างไรก็ตาม เอเชียจะสามารถศึกษาหรือถอดประสบการณ์จากสหภาพยุโรปมาศึกษาเพื่อเปรียบเทียบเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบความร่วมมือของตนเองได้อย่างไร เพราะประเด็นปัญหาและความร่วมมือต่างๆ ของสหภาพยุโรป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกลไกเชิงสถาบัน เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว หรือสิ่งแวดล้อม ล้วนเป็นเรื่องที่สหภาพยุโรปได้เผชิญมาก่อน เป้าหมายหลักของงานวิจัยนี้จึงเป็นความพยายามที่จะศึกษาวิเคราะห์ว่า จากการศึกษที่ผ่านมาของนักวิชาการที่มีผลงานด้านภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปกับเอเชีย ว่าได้มีการศึกษา วิเคราะห์ว่าเอเชียจะสามารถเรียนรู้อะไรได้จากสหภาพยุโรปบ้าง

1.2 คำถามงานวิจัย

จากงานศึกษาวิชาการที่มุ่งยกตัวอย่างประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาจใช้เปรียบเทียบหรือเป็นบทเรียนให้กับเอเชียได้ ได้มีการเสนอแนะแนวทางจากประสบการณ์ของสหภาพยุโรปอะไรบ้างให้กับเอเชีย

1.3 วัตถุประสงค์งานวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ว่าเอเชียจะสามารถนำเอาประสบการณ์ของสหภาพยุโรปมาประยุกต์ใช้กับเอเชียได้อย่างไร
2. เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิภาคนิยมของเอเชียและสหภาพยุโรปโดยรวม

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เรียนรู้และปรับประสบการณ์ที่สหภาพยุโรปเคยเผชิญมาก่อนมาประยุกต์ใช้กับอาเซียน
2. ต่อยอดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิภาคนิยมของอาเซียนและสหภาพยุโรปโดยรวม

1.5 ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้ศึกษาบทความทางวิชาการ หรือหนังสือภาษาอังกฤษและภาษาไทยเท่านั้นที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปและอาเซียน

งานวิจัยนี้เลือกงานวิชาการที่มีเป้าหมายชัดเจนในการเปรียบเทียบหรือศึกษาบทเรียนของสหภาพยุโรปที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้

โดยเนื้อหาของเอกสารงานทางวิชาการที่เลือกมาจำนวน 2 กลุ่มคือ

1. เอกสารที่มีเป้าหมายในการศึกษาประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่มีต่ออาเซียนในแง่การพัฒนาเชิงสถาบัน ทั้งตัวโครงสร้าง และลักษณะความเป็นทางการของสถาบัน
2. งานที่ศึกษาประสบการณ์ของสหภาพยุโรปโดยยกกรณีศึกษาเฉพาะบางเรื่องมาทำการศึกษา เช่น ประเด็นด้านเศรษฐกิจ ซึ่งในที่นี้รวมเอาทั้งเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุน รวมถึงการเงินภายในภูมิภาค และประเด็นของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในภูมิภาค เป็นต้น

1.6 การแบ่งบทการนำเสนอ

งานวิจัยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 4 บทหลักด้วยกัน คือ

บทที่ 1 บทนำ ที่มาและความสำคัญของปัญหา งานวิจัย คำถามงานวิจัย วัตถุประสงค์งานวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และระเบียบวิธีวิจัย ในบทนี้จะกล่าวถึงความสำคัญของปัญหาในการเปรียบเทียบสหภาพยุโรปกับอาเซียน คำถามงานวิจัย วัตถุประสงค์งานวิจัย รวมไปถึงประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และระเบียบวิธีวิจัย

บทที่ 2 กรอบความคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ ในบทที่สอง จะกล่าวถึงกรอบความคิดที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ การให้คำนิยามต่อ

คำว่าภูมิภาคนิยมและภูมิภาควิวัฒน์ รวมไปถึงข้อสังเกตของนักวิชาการที่มีต่อแนวทางการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ

บทที่ 3 บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ศึกษาจากข้อเสนอที่ผ่านมา ในบทนี้จะศึกษา งานเขียนทางวิชาการที่ผ่านมา โดยแบ่งผลการศึกษาออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่เน้นการ เปรียบเทียบเชิงสถาบัน และกลุ่มที่เน้นการให้ข้อเสนอแนะต่อนโยบายต่อประเด็นหนึ่งที่อาเซียน อาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรป รวมไปถึงการสรุปให้เห็นภาพของแนวทางการศึกษาที่ผ่านมา

บทที่ 4 บทสรุป

บทที่ 2

กรอบความคิดที่ในการอธิบายการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ

ประเด็นที่ควรได้รับการพิจารณาในเบื้องต้นคือการต้องการหาคำนิยามคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องพร้อมด้วยการดูสถานะองค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ โดยคำถามและประเด็นที่บทนี้ต้องการศึกษาก็คือ ภูมิภาคนิยม (regionalism) คืออะไร อะไรคือการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ (comparative regionalism) เป้าหมายของการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบคืออะไร และมีวิธีแนวทางการศึกษาอย่างไร รวมไปถึงประเด็นของการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ การเข้าใจในประเด็นเบื้องต้นนี้ช่วยให้เราสามารถมองเห็นภาพเป้าหมายของการเปรียบเทียบระหว่างอาเซียนกับสหภาพยุโรปได้ว่า เราเปรียบเทียบสองภูมิภาคนี้ไปเพื่ออะไร และเราจะมีวิธีการเปรียบเทียบสองภูมิภาคนี้ได้อย่างไร

ในบทนี้แบ่งการนำเสนอออกเป็นสามหัวข้อหลักคือ หนึ่งภูมิภาคนิยมคืออะไร หัวข้อที่สองคือการอธิบายว่าภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบคืออะไร และหัวข้อสุดท้ายคือแนวทางการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ ทั้งนี้ เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างแนวทางการมองเอกสารทางวิชาการอื่นๆที่เปรียบเทียบอาเซียนกับสหภาพยุโรปในบทต่อไป

2.1 ภูมิภาคนิยมคืออะไร

ในการจะเริ่มต้นศึกษา “ภูมิภาคนิยม” (regionalism) การให้นิยามคำว่า “ภูมิภาค” (region) ควรเป็นจุดตั้งต้นที่สมควรได้รับการพิจารณา เพราะปัญหาหลักของการนิยามคำว่าภูมิภาคเป็นผลของการต่อรองหรือต่อสู้กันกันระหว่างการรับรู้เชิงกายภาพที่ปรากฏอยู่ในแผนที่ กับการรับรู้พื้นที่ในมิติทางสังคมวัฒนธรรม ว่าการจะนิยามว่าภูมิภาคหนึ่งๆนั้นกินความถึงพื้นที่ใดบ้างนั้นเป็นเรื่องที่ยาก เพราะมันขึ้นอยู่กับเกณฑ์ในการแบ่งเพื่อกำหนดขอบเขตของความ เป็นภูมิภาคหนึ่งๆ ปัญหาเรื่องการนิยามว่าภูมิภาคหนึ่งๆนั้นครอบคลุมอาณาบริเวณใดบ้างเป็นปัญหาที่น่าสนใจมาโดยตลอด แม้แต่กรณีของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ในช่วงตั้งต้นของการพยายามก่อตั้งอาเซียน และมีประเทศศรีลังกาที่แสดงความต้องการอยากเข้ามาเป็นส่วนเป็นสมาชิก ก็แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการนิยามหรือการเข้าไปมีส่วนในภูมิภาคหนึ่งๆ²

² ประเด็นเรื่องการนิยามความเป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ดูได้จากงาน Locating Southeast Asia: Geographies of Knowledge and Politics of Space ที่มี Paul H. Kratoska, Remco Raben และ Henk Schulte Nordholt (2005) เป็นบรรณาธิการ ที่อธิบายมุมมองการช่วงชิงการนิยาม ให้ความหมาย และการรับรู้อาณาบริเวณความเป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาจากมุมมองเชิงทฤษฎีของประเทศต่างๆในแง่ประวัติศาสตร์และการสร้างองค์ความรู้.

ความชัดเจนในการกำหนดไว้ว่า “ภูมิภาค” ครอบคลุมพื้นที่เชิงกายภาพหรือพื้นที่เชิงวัฒนธรรมใดบ้าง ช่วยให้เกิดความชัดเจนในการระบุถึงพื้นที่ที่มีความเป็นไปได้ในการที่จะมีการพัฒนาในมิติต่างๆต่อไป นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์อย่าง Samuel P. Huntington เสนอว่าประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างความเหมือนกันและความแตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรม มีฐานะส่วนหนึ่งเป็นเงื่อนไขของความสำเร็จหรือความล้มเหลวของภูมิภาคนิยม (Huntington 1996) ดังนั้นในแง่นี้ หากรัฐหนึ่งรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของภูมิภาคหนึ่งๆ หรือกลุ่มรัฐระบุโดยใช้เกณฑ์เช่นวัฒนธรรมหรือความใกล้ชิดเชิงกายภาพในการเป็นหลักการกำหนดความเป็นภูมิภาคได้ ก็จะสามารถพัฒนาความร่วมมือระดับภูมิภาคขึ้นมาได้ หรืออาจกล่าวได้ว่า รัฐก็จะสามารถกำหนด “ความเป็นภูมิภาค” (regioness) ขึ้นมา และเริ่มพัฒนากรอบความร่วมมือต่อไปจนกลายเป็นกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาคหรือภูมิภาคนิยม

ความหมายของคำว่า “ภูมิภาคนิยม” (regionalism) ได้รับการนิยามออกไปหลายแบบ เช่นที่ เชษฐา พวงหัตถ์ ได้เคยให้คำนิยามไว้ว่า ภูมิภาคนิยมคือ “โครงสร้าง กระบวนการ หรือการดำเนินการที่มีเป้าหมายเพื่อความเป็นปึกแผ่นมากขึ้นระหว่างชาติต่างๆภายในภูมิภาคหนึ่งๆ ด้วยการมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันด้านเศรษฐกิจการเมือง ความมั่นคง สังคม-วัฒนธรรม รวมถึงตลอดถึงในด้านอื่นๆ” (เชษฐา พวงหัตถ์ 2554-2555) หรือที่ Louise Fawcett นักวิชาการด้านภูมิภาคนิยม ได้เคยให้คำนิยามไว้ว่า แนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องการรวมภูมิภาคเป็นหนึ่งเดียว เป็นแนวคิดที่อธิบาย “นโยบายหรือยุทธศาสตร์” ที่รัฐและตัวแสดงอื่นที่มีใช้รัฐร่วมมือกันในภูมิภาค (Fawcett 2005) ภูมิภาคนิยมนั้นเป็นกระบวนการที่รัฐนำกระบวนการ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการจาก “บนสู่ล่าง” (top-down) หรือหมายถึงเกิดขึ้นจากการนำของรัฐบาล (Pempel 2005, 19-21) หรือที่ Amitav Acharya นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์และภูมิภาคนิยมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เคยอธิบายเอาไว้ว่า ภูมิภาคนิยมคือการมีปฏิสัมพันธ์ที่ตั้งใจ ทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ระหว่างรัฐและตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ ในอาณาบริเวณพื้นที่หนึ่งๆ โดยมีเป้าหมายร่วมกันทั้งต่อประเด็นภายนอกพื้นที่นั้นๆ ประเด็นข้ามชาติ และเรื่องภายในประเทศ (Acharya 2012)

คำทางวิชาการอีกคำหนึ่งซึ่งมักได้รับการพูดถึงเวลาทำการศึกษเกี่ยวกับภูมิภาคนิยมก็คือคำว่า “ภูมิภาคาคาภิวติ”³ (Regionalization) ซึ่งเป็นแนวคิดที่อธิบาย “กระบวนการหรือกิจกรรม” ที่เชื่อมโยงและสร้างความร่วมมือที่ขาดไปในภูมิภาคให้เกิดขึ้นมา ภูมิภาคาคาภิวติเป็นกระบวนการที่เกิดจาก “ล่างสู่บน” (bottom-up) หรืออาจกล่าวในอีกวิธีหนึ่งได้ว่า ในกระบวนการของภูมิภาคนิยมหรือจากบนลงล่างนั้นเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นแบบเป็นทางการ หรืออาจกล่าวได้ว่าเกิดจากการนำของ

³ คำว่า “Regionalization” ยังไม่มีการแปลโดยราชบัณฑิตยสถานอย่างเป็นทางการ และยังคงมีความแตกต่างทางการแปลเป็นภาษาไทยหลายอย่าง เช่น “การทำให้เป็นภูมิภาค” “กระบวนการทำให้เป็นภูมิภาค” หรือ “ความเป็นภูมิภาค” วจยนี้ได้เลือกใช้การแปลของ ชจิต จิตเสวี (2553) ซึ่งน่าจะถอดความเป็นภาษาไทยได้กินความครอบคลุมมากกว่าการแปลที่ผ่านมาก่อนหน้านี้

รัฐ มีกระบวนการเรื่องตัวแทน (participants) ของรัฐเข้าไปเกี่ยว ในขณะที่กระบวนการของภูมิภาคนิยมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นผ่านกลไกของตลาด การเคลื่อนย้ายของการลงทุน และการตัดสินใจของธุรกิจ ซึ่งเห็นได้ว่ามิได้เกิดจากการนำของภาครัฐ (Pempel 2005: 19-21)

งานวิจัยนี้ให้การนิยามคำว่า “ภูมิภาคนิยม” ว่าเป็นกรอบความคิด (concept) ที่ใช้อธิบายความร่วมมือระหว่างรัฐที่มีมากกว่าสองรัฐขึ้นไป และได้รับการยอมรับว่าอยู่ในอาณาบริเวณเชิงกายภาพที่ถือว่าเป็นภูมิภาคเดียวกัน ความพยายามของรัฐในการสร้างกฎระเบียบ สถาบัน และการกำหนดคุณค่า บรรทัดฐานต่อมาตรการ หรือประเด็นหนึ่งๆ เพื่อเป็นแนวบรรทัดฐานร่วมกัน ซึ่งกระบวนการของการทำให้บรรลุเป้าหมายหรือกระบวนการที่เรียกว่าภูมิภาคภาควัตถุ

2.2 ภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบคืออะไร

การศึกษาภูมิภาคนิยมเริ่มขึ้นจากการศึกษาภูมิภาคนิยมที่เกิดขึ้นในยุโรป โดยเฉพาะช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง วิชาที่มีลักษณะดังกล่าวเพื่อฟูและพัฒนาอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ 60 และ 70 แต่ด้วยบริบทของการเกิดขึ้นขององค์ความรู้ที่มีบริบทของยุโรปเป็นกรณีศึกษา ส่งผลให้ทฤษฎีที่ถูกพัฒนาออกมาทฤษฎีที่มุ่งเน้นการอธิบายยุโรปเป็นสำคัญ แม้ว่าจะมีการศึกษาภูมิภาคอื่นๆอยู่บ้างในช่วงทศวรรษนั้นแต่ก็ไม่ได้ได้รับความสนใจมากนัก⁴ การศึกษาภูมิภาคนิยมในช่วงต้นถูกคิดและพัฒนาโดยใช้แม่แบบของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในยุโรป ช่วงเวลานี้การศึกษาภูมิภาคนิยมถูกเรียกว่าการศึกษา “ภูมิภาคนิยมเก่า” (old regionalism) แต่เมื่อบริบทของภูมิภาคและระดับโลกเกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่เรียกว่า “Eurosclerosis” หรือเหตุการณ์ที่ประเทศต่างๆในยุโรปต้องเผชิญปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมในช่วงทศวรรษ 1970-1980 ที่อัตราการว่างงานในทวีปสูงขึ้นแม้จะมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจนเกิดการชะงักงัน (stagnation) ของกระบวนการสร้างสหภาพศุลกากรในยุโรป การศึกษาภูมิภาคนิยมเลยหันไปหาสิ่งที่ถูกเรียกในเชิงทฤษฎีว่าการศึกษา “ภูมิภาคนิยมใหม่” (new regionalism) ที่เป็นการเน้นการศึกษาการปกป้องทางการค้า (protectionism) และลัทธิพาณิชย์นิยมใหม่ (neo-mercantilism) ในยุโรป

อย่างไรก็ดี ต่อมานัยของคำว่า “ใหม่” ในคำว่าภูมิภาคนิยมใหม่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาภูมิภาคนิยมใหม่ในปัจจุบันให้นัยหมายถึงการศึกษาสิ่งที่เกิดขึ้นครั้งสำคัญของการเปลี่ยนแปลงกรอบความคิดเรื่องรัฐ ที่เคยถูกนิยามไว้ด้วยกรอบคิดแบบเวสต์ฟาเลีย (Westphalia)

⁴ ตัวอย่างงานศึกษาภูมิภาคนิยมในช่วงทศวรรษนั้นเช่น งานของ Haas, Schmitter และ Dell ที่ศึกษาเปรียบเทียบละตินอเมริกา งานของ Nye ที่ศึกษาแอฟริกาตะวันออก และมีการเปรียบเทียบกับ Arab League, the Organization of American States (OAS), และ Organization of African Unity (OAU) เป็นต้น รายละเอียดดู Lombaerde (2011).

การสลายลงของเส้นเขตแดน และการเปลี่ยนแปลงในแง่ลบของการเมืองอันเป็นผลจากโลกาภิวัตน์ (Söderbaum 2012) หรือกล่าวได้ว่าจากที่แต่เดิมภูมิภาคนิยมเก่าเป็นแนวทางการศึกษาที่ยังมีกรอบความคิดเรื่องเส้นเขตแดนของชาติที่เกิดขึ้นตามสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลีย ได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นการศึกษาที่ไม่เน้นการให้ความสำคัญของเส้นเขตแดนหรือผลของอำนาจที่เกิดขึ้นจากเส้นเขตแดน เพราะการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจโลกได้ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของทุน การเพิ่มขึ้นของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงต่างๆ ของรัฐและตัวแสดงที่ไม่มีรัฐ (non-state actors) ในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพิ่มขึ้น

ตารางที่ 1: ความแตกต่างระหว่างภูมิภาคนิยมแบบเก่า (Old Regionalism) และภูมิภาคนิยมแบบใหม่ (New Regionalism)

ภูมิภาคนิยมแบบเก่า (Old Regionalism)	ภูมิภาคนิยมแบบใหม่ (New Regionalism)
1. อยู่ภายใต้การนำของสถาบันหรือรัฐบาล	1. อยู่ภายใต้การนำของตลาดและตัวแสดงอื่น ๆ ที่มีรัฐ
2. เน้นการนำเข้าเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรม	2. เน้นการส่งออกและการเปิดเสรีทางการค้า
3. มีการแบ่งแยกกันระหว่างกลุ่มในโลก	3. ไม่มีการแบ่งแยกกลุ่มในโลก
4. เน้นการแข่งขันกันเฉพาะภายในภูมิภาค	4. เน้นการแข่งขันระดับโลก
5. เน้นการการค้าและความมั่นคง	5. เน้นการการค้า การลงทุนและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
6. มีสมาชิกแบบ “ได้-ได้” หรือ “เหนือ-เหนือ”	6. มีการเป็นสมาชิกแบบผสมผสาน
7. รัฐรัฐหนึ่งจะเป็นสมาชิกกลุ่มเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น	7. รัฐรัฐหนึ่งจะเป็นสมาชิกหลายกลุ่ม

ดัดแปลงจาก: Bhalla and Bhalla (1997) และ Tavares (2004)

การศึกษาแนวภูมิภาคนิยมใหม่ต้องเผชิญกับการตั้งคำถามต่อโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้วิชานี้มีความหลากหลายทางมิติของการศึกษาอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากตารางที่ 1 ที่เสนอความแตกต่างระหว่างแนวทางการศึกษาของภูมิภาคนิยมเก่าและภูมิภาคนิยมใหม่ที่แตกต่างกัน การศึกษาภูมิภาคนิยมเก่านั้นเน้นการศึกษาเชิงสถาบัน รัฐแต่ละรัฐมีการแบ่งลักษณะรัฐที่รวยหรือจนอย่างชัดเจน หรือเป็นรัฐที่พัฒนาแล้วและรัฐที่ยังไม่พัฒนา รูปแบบ

ความสัมพันธ์ของรัฐหรือภูมิภาคมีลักษณะที่ค่อนข้างแยกออกจากกันเด็ดขาด ซึ่งแตกต่างไปจากแนวทางการศึกษาของภูมิภาคนิยมใหม่ที่เริ่มศึกษาตัวแสดงอื่น ๆ ที่ไม่ใช่รัฐเข้ามาร่วมด้วย และเริ่มมองเห็นความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนของรัฐในระบบเศรษฐกิจความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ว่า รัฐไม่ได้อยู่แยกออกจากกันระหว่างรัฐที่มั่งมีกับรัฐที่ยากจนอย่างชัดเจน แต่มันเป็นลักษณะที่รัฐมีความสัมพันธ์เชื่อมกันอย่างสลับซับซ้อน และต้องอาศัยการศึกษาหรือทฤษฎีที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาที่สลับซับซ้อนนี้ นักวิชาการพัฒนาทฤษฎีที่ถูกใช้เพื่ออธิบายภูมิภาคนิยมและเริ่มถกเถียงกันต่อประเด็นเหล่านี้ที่เกี่ยวข้องมากขึ้น เพื่อทำความเข้าใจมิติต่างๆ ทั้งเรื่องทฤษฎี สถาบันทางการเมืองระดับภูมิภาค กฎหมายที่จะช่วยให้เกิดการรวมกลุ่ม ประเด็นเรื่องเพศสภาพที่มีผลต่อการรวมกลุ่ม การให้คำนิยามคำว่าภูมิภาค ระดับของการสร้างความร่วมมือที่เกิดขึ้นผ่านการทำงานของภาคเอกชนหรือภาครัฐบาล รวมไปถึงการถกเถียงกันเรื่องการ

ในขณะเดียวกัน บริบทโลกที่รัฐในภูมิภาคอื่นๆ เริ่มทำการลงนามและร่วมมือกันในการจัดตั้งภูมิภาคนิยมในภูมิภาคต่างๆ ก็เริ่มนำเอาวิชาที่ว่าด้วยภูมิภาคนิยมทั้งเก่าและใหม่ไปใช้อธิบายศึกษา วิเคราะห์ ทำนาย หรือสร้างกรอบทฤษฎีที่อาจจะช่วยให้ภูมิภาคนิยมที่เกิดขึ้นในภูมิภาคของตนเอง ข้อถกเถียงของภูมิภาคนิยมใหม่และการถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาภูมิภาคนิยมในพื้นที่อื่นๆ ทำให้วิชาว่าด้วยภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบเริ่มมีความสำคัญมากขึ้น

วิชาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบเป็นวิชาที่ว่าด้วยการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างภูมิภาคนิยม ทั้งการศึกษาเชิงทฤษฎีที่ใช้อธิบาย การเปรียบเทียบโครงสร้างทางการเมือง ลักษณะปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่ส่งผลต่อการประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวของภูมิภาคนิยม⁵ เพื่อให้ได้มาซึ่งชุดคำอธิบายที่อาจถูกทำให้เป็นข้อสรุปรวมในระดับเบื้องต้นเพื่ออธิบาย ทำนาย วิเคราะห์ความเป็นไปได้ และบทเรียนที่อาจได้จากภูมิภาคอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ไม่เหมือนพัฒนาการของวิชาการเมืองเปรียบเทียบ (comparative politics) ที่มีพัฒนาการมายาวนานกว่า ประเด็นความเหมือนและความแตกต่างที่เป็นประเด็นการในการเปรียบเทียบยังไม่มี ความแน่ชัดว่าควรมีการเปรียบเทียบในประเด็นใด Amitav Acharya ก็ยังได้เคยตั้งข้อสงสัยและข้อสงสัยต่อแนวทางการศึกษาวิชาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบเอาไว้ว่าควรมีการหากแนวทางหลักในการเปรียบเทียบหรือไม่ และหรือควรมีการเปรียบเทียบกันในประเด็นใดบ้าง (Acharya 2012)

แต่การศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบเองก็ได้ถูกตั้งคำถามในแง่ของวิธีการศึกษาและเป้าหมายของการศึกษา เนื่องจากพัฒนาการของศาสตร์และวิชาที่ว่าด้วยภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบเองนั้นก็ยังถูกถกเถียงโดยนักวิชาการต่อวิธีการสร้างองค์ความรู้ การสร้างทฤษฎีในการศึกษาอยู่มาก

⁵ การวัดว่าภูมิภาคนิยมให้ประสบความสำเร็จ หรือใช้ตัวชี้วัดอะไรนั้นมีการศึกษาในเชิงเศรษฐศาสตร์และการหาโมเดล (model) ทางเศรษฐศาสตร์ และการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative) ดู Lombaerde, P. D., R. G. Flöres Jr., P. L. Iapadre & M. Schulz (2011).

โดยเฉพาะประเด็นเบื้องต้นที่ว่า เราจะหาวิธีการเปรียบเทียบภูมิภาคแต่ละภูมิภาคได้อย่างไร เพราะแต่ละภูมิภาคเองต่างก็มีคุณลักษณะเฉพาะตัวทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ปัจจัยทางสังคมที่ประกอบไปด้วยลักษณะพิเศษของกลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง ความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจ เป้าหมายของการรวมกลุ่ม โครงสร้างและองค์กรหรือรูปแบบของภูมิภาคนิยมที่ดำเนินอยู่ เป็นต้น (Acharya 2012) การตั้งประเด็นของ Acharya ต่อการศึกษาภูมิภาคนิยมนั้นมีความสำคัญในแง่ที่เราได้เชื่อเชิญให้นักวิชาการต้องหันกลับมาขบคิดกับเงื่อนไขและปัจจัยของแต่ละภูมิภาคที่อาจเป็นคุณลักษณะเฉพาะตัว และอาจทำให้เกิดความยากลำบากในการเปรียบเทียบภูมิภาคต่างๆ

2.4 แนวทางการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ

การศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบนั้นถูกถกเถียงในหลายมิติ และมีความหลากหลายของแนวทางการศึกษาอย่างมาก งานเขียนที่สำคัญชิ้นหนึ่ง คือ The Problem of Comparison in Comparative Regionalism เป็นงานวิชาการที่ถูกเขียนโดยนักวิชาการที่มีชื่อเสียงด้านการศึกษาภูมิภาคนิยมหลายท่านร่วมกัน คือ Philippe De Lombaderde⁶, Fredrik Söderbaum⁷, Luk Van Langenhove⁸ และ Francis Baert⁹ บทความดังกล่าวเป็นบทความตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 2010 ในวารสาร Review of International Studies นักวิชาการที่เขียนบทความนี้ดำรงตำแหน่งการทำงานที่เกี่ยวข้องกับ The UNU Institute on Comparative Regional Integration Studies (UNU-CRIS) ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการศึกษาภูมิภาคนิยมและภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบทั่วโลก UNU-CRIS ผลิตผลงานทางวิชาการ จัดงานสัมมนาทางวิชาการและการประชุมเชิงปฏิบัติการ อีกทั้งยังมีหลักสูตรระดับปริญญาโท และให้ทุนสนับสนุนการผลิตนักศึกษาระดับปริญญาเอกที่มีความสนใจและทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภูมิภาคนิยม

บทความดังกล่าวอธิบายประเด็นที่ยังไม่ได้รับความสนใจและยังขาดการอธิบายรายละเอียดบางประเด็นที่คณะผู้เขียนมองว่าเป็นปัญหาของการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบที่ผ่านมานั้นคือการปัญหาเรื่องกรอบแนวคิด (conceptual) ปัญหาด้านทฤษฎี (theoretical) และ

⁶ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ The UNU Institute on Comparative Regional Integration Studies (UNU-CRIS) (ข้อมูลปี 2010).

⁷ รองศาสตราจารย์ และเป็นรองผู้อำนวยการ School of Global Studies ที่ University of Gothenburg และเป็น Research Fellow ของ The UNU Institute on Comparative Regional Integration Studies (UNU-CRIS) (ข้อมูลปี 2010).

⁸ ผู้อำนวยการ The UNU Institute on Comparative Regional Integration Studies (UNU-CRIS) และเป็นรองประธานของ The International Social Science Council of UNESCO (ข้อมูลปี 2010).

⁹ นักวิจัยประจำโครงการที่ The UNU Institute on Comparative Regional Integration Studies (UNU-CRIS) (ข้อมูลปี 2010).

ปัญหาด้านวิธีวิทยา (methodology) (Lombaerde 2011) บทความเสนอเอาไว้ว่าจากการที่วิธีการศึกษาภูมิภาคนิยมที่พัฒนาต่อยุคจนปัจจุบันได้กลายมาเป็นแนวทางที่เป็นที่รู้จักว่า “ภูมิภาคนิยมใหม่” (new regionalism) ที่ครอบคลุมประเด็นการศึกษาตัวแสดงต่างๆ และการนำเอามิติเศรษฐกิจ ความมั่นคง และประเด็นที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมศึกษาเพื่อให้ครอบคลุมกับพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปของโลก ความเป็นพหุนิยม (pluralism) และความหลากหลายทางมิติ (multidimensionality) ของการศึกษานี้เองได้ทำให้เกิดโอกาสในการศึกษาและตั้งคำถามต่อแนวทางการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบอย่างมาก กระนั้นก็ตามแม้ว่าพัฒนาการของการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบได้มีการพัฒนาต่อยุคมาแล้ว แต่ผู้เขียนกลับยังไม่มีหลักการในการสร้างระบบการถกเถียงต่อแนวทางการศึกษาภูมิภาคนิยมอย่างเป็นระบบ (Lombaerde 2011) ข้อเสนอหนึ่งของบทความที่ได้ถูกหยิบยกมาสนทนากับผู้อ่านในช่วงแรกนั้น เริ่มด้วยการตั้งประเด็นว่า ประเด็นที่ยังขาดในการถกเถียงระหว่างนักวิชาการต่อแนวทางการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบคือปัญหาสามประการต่อไปนี้

1. **กรอบแนวคิด (conceptual)** คือการตั้งคำถามให้ชัดเจนกว่า เรากำลังศึกษาอะไร เราจะมี การสร้างกรอบความคิดเพื่ออธิบายปรากฏการณ์นี้อย่างไร เป็นต้น
2. **ปัญหาด้านทฤษฎี (theoretical)** คือการตั้งคำถามต่อทฤษฎีที่ใช้ศึกษา เช่น เราจะใช้ทฤษฎีใดในการศึกษา หรือ ทฤษฎีที่ใช้อธิบายภูมิภาคหนึ่งๆจะมีความสามารถในการนำไปใช้อธิบายภูมิภาคอื่นๆได้มากขนาดไหน เป็นต้น
3. **ปัญหาด้านวิธีวิทยา (methodology)** เป็นการตั้งคำถามต่อวิธีการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ เช่น เราจะมีการใช้แนวทางการศึกษาแบบเชิงปริมาณ (quantitative) หรือเชิงคุณภาพ (qualitative) อย่างไร และจะสร้างสมดุลในการศึกษาด้วยเครื่องมือทั้งสองอย่างไร เป็นต้น (Lombaerde 2011)

การศึกษภูมิภาคนิยมพัฒนาต่อยุคจากแนวทางการศึกษาภูมิภาคนิยมที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้า แนวทางการศึกษาที่พยายามเปรียบเทียบภูมิภาคต่างๆเพื่อแสวงหา “แม่แบบ” หรือโมเดล (model) ของการรวมกลุ่มระดับภูมิภาคกลายเป็นเป้าหมายของการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ ประเด็นของการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบนั้นมีหลายหลาก ซึ่งรวมไปถึงแนวทางของการศึกษาที่ถูกพัฒนาออกมาหลายแนวทางเพื่อทำความเข้าใจ

บทความเสนอเพิ่มเติมอีกว่า ในช่วงทศวรรษที่ 1960 และ 1970 แนวทางการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบเป็นการศึกษาพระบรมการบูรณาการของสหภาพยุโรปเป็นหลัก นักวิชาการที่มีศึกษาประเด็นภูมิภาคนิยมในสาย "โครงสร้างนิยมใหม่" (Neo-Functionalists) ซึ่งเป็นสำนักทางวิชาการที่มีอิทธิพลอย่างมากในช่วงทศวรรษนั้น ก็ได้มีการทำการศึกษาเชิงเปรียบเทียบภูมิภาคนิยมต่างๆ แต่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาภูมิภาคอื่นๆมากนัก เพราะมองว่าภูมิภาคอื่น ๆ ไม่มีกระบวนการบูรณาการระดับภูมิภาคเกิดขึ้น (Lombaerde, Soderbaum, Langenhove, & Baert, 2010, p.733)

นอกจากนี้ นักวิชาการสายประดิษฐกรรมทางสังคม¹⁰ (Social Constructivism) อย่าง Amitav Acharya ได้เคยถกเถียงและตั้งข้อสังเกตถึงประเด็นการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบเอาไว้ว่า พัฒนาการของการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบนั้นตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการใช้ทฤษฎีที่ถูกผลิตขึ้นมาเพื่ออธิบายและใช้ทำความเข้าใจภูมิภาคยุโรป หรืออาจเรียกได้ว่า "ทฤษฎีบูรณาการยุโรป" (European Integration Theory) ซึ่งประกอบไปด้วยทฤษฎีสายสหพันธรัฐ (Federalism) หน้าที่นิยม (Functionalism) หน้าที่นิยมใหม่ (Neo-Functionalism) เป็นต้น แต่เมื่อทฤษฎีเหล่านั้นต้องถูกนำไปใช้อธิบายภูมิภาคอื่น ๆ มันจึงไม่สามารถทำหน้าที่ในการอธิบายได้อย่างดี เพราะทฤษฎีเหล่านั้นถูกคิดและพัฒนาบนบริบทของพัฒนาทางการประวัติศาสตร์และเงื่อนไขต่างๆ ในยุโรป (Acharya 2012, 7) โดย Acharya ได้เสนองานเขียนของนักวิชาการที่มีชื่อเสียงอย่าง Ernst Haas ที่ทำการศึกษเปรียบเทียบโลกตะวันตกกับโลกอาหรับ และโลกตะวันตกที่เป็นพื้นที่อาณาบริเวณอิทธิพลของสหภาพโซเวียต ที่ตีพิมพ์เป็นบทความเรื่อง International Integration: The European and the Universal Process เมื่อปี ค.ศ.1961 ในบทความดังกล่าวได้มีข้อสรุปที่น่าสนใจว่ากระบวนการที่เกิดขึ้นในยุโรปนั้นไม่อาจเกิดการถ่ายทอดไปยังภูมิภาคอื่น ๆ ได้ เพราะในแต่ละภูมิภาคมีบริบทเฉพาะของมันเป็นเอง ซึ่งจะส่งผลให้เป้าหมายของการเกิดขึ้นของภูมิภาคนิยมนั้นแตกต่างกันออกไป (Acharya 2012, 7)

ดังนั้น ในมุมมองของ Acharya การเปรียบเทียบภูมิภาคนิยมนั้นจึงไม่อาจหยิบเอาทฤษฎีบูรณาการยุโรปที่เคยดำรงอยู่ก่อนหน้านี้แล้วมาใช้อธิบาย เพราะการเปรียบเทียบภูมิภาคนิยมต้อง

¹⁰ ทฤษฎีประดิษฐกรรมทางสังคม (Social Constructivism) เน้นการศึกษาเรื่องความคิด (ideas) บรรทัดฐาน (norms) และอัตลักษณ์ (identity) โดยมองว่าสามสิ่งนี้มีบทบาทต่อภูมิภาคนิยม เพราะมันเป็นสิ่งที่มีส่วนในการก่อร่างสร้าง (shape) ความคาดหวัง (expectation) และช่วยเอื้ออำนวยความสะดวกให้กับความร่วมมือผ่านการมีความเข้าใจร่วมกันด้านเป้าหมายและผลลัพธ์ (shared understandings of goals and outcomes) ความคิด บรรทัดฐาน และอัตลักษณ์ได้กลายเป็นเสมือนเครื่องมือในการช่วยให้ประเด็นการเศรษฐกิจ การเมือง การจัดการความมั่นคงนั้นสามารถประสานกันได้ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการช่วยวัด (measure) ผลลัพธ์ของภูมิภาคนิยม ทั้งในแง่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของสถาบันระดับภูมิภาคที่อาจจะถูกวัดในเชิงคุณค่า (normative) มากกว่าการจะใช้ดัชนีที่เน้นการวัดผลเชิงรูปธรรมเท่านั้น เช่นการใช้การค้าเสรีเป็นดัชนีในการวัดความสำเร็จของภูมิภาคนิยม (Acharya 2012, 8-10).

พิจารณาถึงปัจจัยและเงื่อนไขบริบทสภาพแวดล้อมของภูมิภาคต่างๆร่วมด้วยเช่นเดียวกัน การนำเอาทฤษฎีที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์หนึ่งๆในยุโรป จึงไม่อาจจะเป็นเสมือนวิธีการเดียวที่เหมาะสม Acharya เสนอต่อไปว่า ดังนั้นแล้ววิธีการที่ดีคือการพัฒนาวิธีการคิด มุมมองต่อประเด็นการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจที่มีพลวัต โดยการต่อยอดและพัฒนาการสร้างชุดคำอธิบายเรื่อง “ภูมิภาคนิยมเก่า” (Old Regionalism) มาสู่สิ่งที่เรียกว่า “ภูมิภาคนิยมใหม่” (New Regionalism)

Acharya อธิบายว่า “ภูมิภาคนิยมใหม่” ไม่ใช่ “ทฤษฎี” หากเป็น “*ความเคลื่อนไหวทางความรู้*” (intellectual movement) (Acharya 2012) ที่มาช่วยขยายขอบเขตการศึกษาภูมิภาคนิยมให้กว้างมากขึ้น เพราะนำเอาประเด็นเรื่องโลกาภิวัตน์เข้าไปร่วมศึกษา การศึกษาตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ การก้าวข้ามพ้นการศึกษาที่เน้นเพียงแต่การศึกษาโครงสร้างของสถาบันระหว่างประเทศ รวมไปถึงประเด็นข้ามชาติต่างๆเช่น สิ่งแวดล้อม ผู้ลี้ภัย อาชญากรรมข้ามชาติ หรือประเด็นทางด้านการเงิน เป็นต้น นอกจากนี้ ในทัศนคติของ Acharya สิ่งที่มาช่วยทำให้การศึกษาภูมิภาคนิยมเปิดกว้างขยายตัวแนวทางการศึกษามากยิ่งขึ้น ก็คือการเกิดขึ้นของทฤษฎีประวัติศาสตร์ทางสังคม เพราะมันเป็นทฤษฎีที่ตั้งคำถามท้าทายต่อทฤษฎีที่ว่าด้วยการรวมกลุ่มระดับภูมิภาคที่ดำรงตนอยู่ก่อนหน้านั้นนานแล้ว ซึ่งแน่นอนว่าก็เป็นการทำทลายและตั้งคำถามต่อแนวทางการศึกษาของทฤษฎีสายการบูรณาการยุโรปที่เคยเกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้ และมีอิทธิพลต่อการศึกษาภูมิภาคนิยมที่ผ่านๆมา (Acharya 2012, 8-9) อาจกล่าวได้ว่า ประเด็นที่ Acharya เสนอก็คือ การศึกษาเรื่องภูมิภาคนิยมที่แต่เดิมนั้นถูกครอบงำและได้รับอิทธิพลจากแนวทางการศึกษาที่เน้นยุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentrism) ทฤษฎีที่เกิดขึ้นมาเพื่ออธิบายกระบวนการบูรณาการในยุโรปนั้นจึงเป็นการสร้างชุดคำอธิบายโดยยึดหลักบริบทแวดล้อม เงื่อนไข ปัจจัยของภูมิภาคยุโรปเพียงเท่านั้น ซึ่งทำให้ชุดคำอธิบายนั้นเหมาะสมกับภูมิภาคหนึ่งในช่วงเวลาหนึ่งๆ แต่เมื่อชุดคำอธิบายเหล่านั้นต้องถูกนำไปอธิบายภูมิภาคอื่นๆ เราก็จะเห็นได้ถึงความไม่ลงตัวของ การนำไปใช้ในแง่ของการไม่เข้ารูปเข้ารอย การหยิบเอาบริบทที่ไม่ตรงกับชุดคำอธิบายพยายามมา “ยัด” เข้าไปในชุดทฤษฎีที่เป็นเหมือนกรอบที่แข็ง ไม่มีพลวัต และไม่เหมาะสม

Acharya จึงได้เสนอประเด็น ความเห็น และเป็นคำถามต่อการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบเอาไว้ 5 ประการว่า

1. เราควรมีการสร้างชุดทฤษฎีและกรอบความคิดที่สามารถนำไปใช้อธิบายได้ทุกภูมิภาคหรือไม่ เพราะในแต่ละภูมิภาคเองก็มีบริบทของความแตกต่างกันไป อีกทั้งยังได้มีการพัฒนาชุดทฤษฎีที่พยายามอธิบายแต่ละภูมิภาคเอาไว้อยู่แล้ว หรือเราไม่จำเป็นต้องสร้างทฤษฎี

ที่ว่าด้วยการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบขึ้นมา หากแต่ปล่อยให้มันอยู่ในลักษณะที่สามารถโต้เถียงกันได้แบบนี้ต่อไป

2. ในกระบวนการสร้างทฤษฎีภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ เราควรใช้วิธีการแบบ *อุปนัย* (inductive) มากกว่าการใช้วิธีแบบ *นิรนัย* (deductive) หรือไม่ กล่าวคือ แทนที่จะมีการนำเอาทฤษฎีที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่ออธิบายประสบการณ์ของสหภาพยุโรปมาทดสอบภูมิภาคอื่นๆ เราก็หันไปวิเคราะห์ภูมิภาคอื่นๆ ในฐานที่เป็นภูมิภาคหนึ่งๆ แล้วจึงค่อยสร้างชุดคำอธิบายขึ้นมาว่ามีอะไรเหมือนกันหรือต่างกันระหว่างภูมิภาคต่างๆ
3. เราควรมีข้อตกลงร่วมกันในเรื่องเกณฑ์ที่จะใช้ต่อภูมิภาคนิยมหรือไม่ เช่น เกณฑ์ที่จะบอกว่าภูมิภาคนิยมไหนประสบความสำเร็จ หรือเราควรจะให้เกิดการตีความที่หลากหลาย และมีพัฒนาการต่อไปเรื่อยๆ
4. คำถามที่ใช้ถามเกี่ยวกับความสำเร็จหรือประสิทธิภาพของสถาบัน หรือคำถามที่มีลักษณะที่ถามว่า “สถาบันระดับภูมิภาคและภูมิภาคนิยมสำคัญหรือไม่” ควรเปลี่ยนไปเป็นคำถามที่ก้าวไปไกลกว่านั้น เช่นเปลี่ยนไปถามว่า “สถาบันระดับภูมิภาคและภูมิภาคนิยมสำคัญอย่างไร”
5. เราสร้างกรอบความคิด (conceptualize) ในการเปรียบเทียบความเป็นอิสระ (autonomy) ของภูมิภาคอย่างไร เราจะมีวิธีสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิภาคอย่างไรในยุคโลกาภิวัตน์ กล่าวคือ เราจะเปลี่ยนแปลงหรือไม่ และอย่างไร ต่อวิธีการทำความเข้าใจ ให้คำนิยามคำว่า “ภูมิภาค” ว่ามันถูกสร้างขึ้น ถูกยืม หรือสร้างอัตลักษณ์ความเป็นภูมิภาคแต่ละภูมิภาคขึ้นมาอย่างไร (Acharya 2012)

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า แม้ว่าพัฒนาการของวิชาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบที่เริ่มต้นมาในช่วงกว่า 5 ทศวรรษนี้จะมีคุณูปการต่อการสร้างแม่แบบหรือให้คำแนะนำซึ่งได้จากการเรียนรู้ประสบการณ์ สถานะปัจจุบันของภูมิภาคนิยมที่ถูกนำมาเทียบเคียง แต่ปัญหาที่สำคัญก็ยังคงดำรงอยู่ และเป็นเหมือนคำถามที่ยังสร้างปัญหาในบางประการต่อการศึกษเปรียบเทียบเหล่านั้นว่าการศึกษาประสบการณ์ของภูมิภาคอื่น ๆ นั้นมีความเหมาะสมเพียงใด เราควรหยิบเอากรณีศึกษาใดและไปไกลเท่าไร ในการเอากรณี ประสบการณ์เหล่านั้นมาสร้างเป็นข้อสรุปที่ “เป็นสากล”

(universal) เพื่อใช้อธิบายภูมิภาคอื่นๆ มันเหมาะสมหรือไม่ในการที่จะเอาข้อสรุปที่มาจากภูมิภาคอื่นๆมาแนะนำเป็นบทเรียนให้กับภูมิภาคอื่น เป็นต้น

สรุป

ในบทนี้ได้เสนอให้เห็นประเด็นเรื่องการนิยามภูมิภาคนิยม และภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการทำความเข้าใจเอกสารที่วิจัยนี้เลือกมาศึกษา ว่าการศึกษาประสบการณ์ของยุโรปที่นำมาเป็นข้อเสนอให้กับอาเซียนนั้นควรมีการถกมองและมีการระมัดระวังต่อการอ่านเอกสารเหล่านั้นอย่างไร เอกสารทางวิชาการที่ผ่านมาทั้งในภาษาอังกฤษและภาษาไทยที่ปรากฏอยู่นั้นแน่นอนว่าได้รับอิทธิพลจากการศึกษาที่เน้นยุโรปเป็นศูนย์กลางอย่างมาก การใช้ชุดทฤษฎีของยุโรปมาทำความเข้าใจอาเซียนนั้นจึงอาจเป็นเรื่องที่ “ผิดฝาผิดตัว” ไป และวิธีวิทยาที่ควรนำมาศึกษาก็ควรเป็นแบบที่เริ่มต้นจากการศึกษาข้อมูล เหตุการณ์เฉพาะหนึ่งๆเพื่อนำไปสร้างเป็นข้อสรุป หรืออาจกล่าวได้ว่าใช้วิธีการศึกษาแบบอุปนัย (inductive) หรือไม่

บทที่ 3

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ศึกษาจากข้อเสนอที่ผ่านมา

ในบทที่ 3 นี้จะนำเสนอเกี่ยวกับการศึกษางานวิชาการที่มีเป้าหมายในการศึกษาประสบการณ์ที่สหภาพยุโรปอาจมีให้กับอาเซียนได้ โดยประเด็นของการนำเสนอในบทนี้แบ่งออกเป็น 5 ส่วนหลักด้วยกัน คือ

1. วิธีวิทยาว่าด้วยการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ
2. ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปเชิงสถาบัน
3. ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปเชิงนโยบาย
4. ข้อเสนอแนะงานวิชาการในประเทศไทย
5. ประเด็นและข้อคิดเห็นการต่อยอดงานวิจัย

ดังที่ได้กล่าวไว้ในขอบเขตงานวิจัยในบทที่ 1 ว่า งานวิจัยนี้เลือกศึกษางานวิชาการที่ผ่านมามีเป้าหมายระบุอย่างชัดเจนว่าจะศึกษาประสบการณ์ของสหภาพยุโรปและนำมาทดลองเสนอให้เป็นบทเรียนต่ออาเซียน การศึกษาเหล่านี้มีลักษณะการศึกษาและข้อเสนอที่กว้าง ไม่ได้เป็นการศึกษาเชิงนโยบายที่ครอบคลุมทุกมิติกว้างขวางหรือในแง่ลึกมาก หากแต่จะเลือกกรณีศึกษามาเป็นบางกรณีเท่านั้น

3.1 วิธีวิทยาว่าด้วยภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ

ประเด็นแรกที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ และมีความเห็นว่ามีควมสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจการค้นหาคำตอบหรือการเปรียบเทียบสหภาพยุโรปกับอาเซียนก็คือวิธีวิทยาการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ (Comparative Regionalism) ภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบเป็นวิชาที่ว่าด้วยการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างภูมิภาคนิยม ทั้งการศึกษาเชิงทฤษฎีที่ใช้อธิบาย การเปรียบเทียบโครงสร้างทางการเมือง ลักษณะปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่ส่งผลต่อการประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวของภูมิภาคนิยม¹¹ เพื่อให้ได้มาซึ่งชุดคำอธิบายที่อาจถูกทำให้เป็นข้อสรุปรวมในระดับเบื้องต้นเพื่ออธิบาย ทำนาย วิเคราะห์ความเป็นไป

¹¹ การวัดว่าภูมิภาคนิยมประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จ โดยมุ่งเน้นการการตัวแบบหรือตัวชี้วัดเชิงเศรษฐศาสตร์ หรือการวิจัยเชิงปริมาณ (qualitative) สามารถดูได้จาก Lombaerde, P. D., R. G. Flöres Jr., P. L. Iapadre & M. Schulz (2011).

ได้ และบทเรียนที่อาจได้จากภูมิภาคอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ไม่เหมือนพัฒนาการของวิชาการเมืองเปรียบเทียบ (comparative politics) ที่มีพัฒนาการมายาวนานกว่า ประเด็นความเหมือนและความแตกต่างที่เป็นประเด็นการในการเปรียบเทียบยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจนว่าควรมีการเปรียบเทียบในประเด็นใด นักวิชาการที่ศึกษาประเด็นเรื่องภูมิภาคนิยมและต่อ ยอดการศึกษาเชิงทฤษฎีอย่าง Amitav Acharya ก็ยังได้เคยตั้งข้อสังเกตและข้อสงสัยต่อแนวทางการศึกษาวิชาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ เอาไว้ว่าควรมีการหากแนวทางหลักในการเปรียบเทียบหรือไม่ และหรือควรมีการเปรียบเทียบกันในประเด็นใดบ้าง (Acharya 2012)

งานศึกษาประสบการณ์ระหว่างสหภาพยุโรปที่อาจมีบทเรียนให้ต่ออาเซียนต่างล้วนตระหนักดีถึงความแตกต่างทางบริบทของแต่ละภูมิภาค นักวิชาการที่ทำการศึกษาที่ผ่านมาต่างล้วนเห็นพ้องตรงกันประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญซึ่งก็คือ การที่จะเรียนรู้ประสบการณ์จากสหภาพยุโรป ต้องมีการคำนึงถึงประเด็นบริบทเฉพาะตัวของพื้นที่ของอาเซียนด้วยเช่นเดียวกัน นอกเหนือไปจากนั้น งานวิชาการบางชิ้นยังเสนออีกว่าควรมีการขยายกรอบการศึกษาประสบการณ์ของสหภาพยุโรป เปรียบเทียบกับอาเซียน ไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบสหภาพยุโรปกับกรอบความร่วมมือ ASEAN+3 รายละเอียดว่าด้วยประเด็นด้านวิธีวิทยาของการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบที่ถูกตั้งข้อสังเกตจากนักวิชาการอาจแบ่งออกได้เป็น 3 หัวข้อใหญ่ด้วยกัน คือ การต้องคำนึงถึงปัจจัยที่แตกต่างกันระหว่างภูมิภาค การใช้ทฤษฎีประดิษฐ์กรรมทางสังคม¹² (Social Constructivism) เพื่อทำความเข้าใจ และการขยายกรอบการเปรียบเทียบไปเป็นการเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปกับ ASEAN+3 โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

¹² ทฤษฎีประดิษฐ์กรรมทางสังคม (Social Constructivism) เน้นการศึกษาเรื่องความคิด (ideas) บรรทัดฐาน (norms) และอัตลักษณ์ (identity) โดยมองว่าสามสิ่งนี้มีบทบาทต่อภูมิภาคนิยม เพราะมันเป็นสิ่งที่มีส่วนในการก่อร่างสร้าง (shape) ความคาดหวัง (expectation) และช่วยเชื่อมอำนาจความระดมให้กับความร่วมมือผ่านการมีความเข้าใจร่วมกันด้านเป้าหมายและผลลัพธ์ (shared understandings of goals and outcomes) ความคิด บรรทัดฐาน และอัตลักษณ์ได้กลายเป็นเสมือนเครื่องมือในการช่วยให้ประเด็นการเศรษฐกิจ การเมือง การจัดการความมั่นคงนั้นสามารถประสานกันได้ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการช่วยวัด (measure) ผลลัพธ์ของภูมิภาคนิยม ทั้งในแง่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของสถาบันระดับภูมิภาคที่อาจจะถูกวัดในเชิงคุณค่า (normative) มากกว่าการจะใช้ดัชนีที่เน้นการวัดผลเชิงรูปธรรมเท่านั้น เช่นการใช้การค้าเสรีเป็นดัชนีในการวัดความสำเร็จของภูมิภาคนิยม (Acharya 2012, 8-10).

(3.1.1) การสร้างกรอบความคิดและทฤษฎีเพื่อใช้เปรียบเทียบภูมิภาคนิยมควรเป็นการศึกษาแบบอุปนัย โดยนึกถึงปัจจัยและเงื่อนไขบริบทระดับภูมิภาคที่แตกต่างกัน ทั้งประวัติศาสตร์ โครงสร้างทางการเมือง เป้าหมายพื้นฐาน และความสัมพันธ์กับตัวแสดงภายนอกภูมิภาค (Aggarwal & Koo 2007; Chirathivat 1997; Fong 2005; Kim, Kim & Park 2011)

งานเขียนที่น่าสนใจในการนำเสนอประเด็นให้ผู้อ่านตระหนักถึงความแตกต่างทางปัจจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบคืองานศึกษาของ Amitav Acharya (n.d.) ในวิจัยที่มีชื่อว่า Regionalism and Integration: EU and Southeast Asian Experience วิจัยดังกล่าวเสนอว่า มีประเด็น 4 ประเด็นที่ทำเป็นปัจจัยที่ทำให้สหภาพยุโรปมีความแตกต่างกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งนั่นเป็นปัจจัยที่ทำให้อาเซียนควรมีการจัดโครงสร้างขององค์กรหรือความร่วมมือที่แตกต่างไปจากสหภาพยุโรป เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับอาเซียนเอง Acharya เสนอประเด็นที่น่าสนใจเอาไว้เกี่ยวกับประเด็นความแตกต่าง 4 ประการที่สหภาพยุโรปมีความแตกต่างจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างมาก คือ

(3.1.1.1) ประวัติศาสตร์ (History)

Acharya เสนอว่า ในยุโรปนั้นมีปัจจัยเรื่องความเหมือนกันทางศาสนาและวัฒนธรรม เพราะเกิดขึ้นและมีวิวัฒนาการมาจากจักรวรรดิโรมัน ผ่านกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน กระบวนการมีปฏิสัมพันธ์ของยุโรปที่มีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องนี้เองได้ทำให้เกิดรูปแบบของการจัดการความขัดแย้งความร่วมมือออกมา ในขณะที่ในเอเชียใต้นั้นมีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมมากกว่า ทั้งในมิติศาสนาและวัฒนธรรม อีกทั้งรูปแบบปฏิสัมพันธ์แบบพหุภาคี (multilateral interaction) นั้นไม่ค่อยมีปรากฏเหมือนที่มีอยู่ในยุโรป

(3.1.1.2) เป้าหมายพื้นฐาน (Fundamental Objectives)

เป้าหมายของภูมิภาคนิยมที่เกิดขึ้นในยุโรปและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นมีความแตกต่างกัน บริบทของยุโรปนั้น ภูมิภาคนิยมเกิดขึ้นจากเป้าหมายของสงครามโลกครั้งที่สอง นักภูมิภาคนิยมยุโรป (European regionalist) อย่าง Jean Monnet มีเป้าหมายในการกระตุ้นด้วยความต้องการเชิงคุณค่า (normative desire) ที่จะป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในยุโรปขึ้นมาอีกครั้ง ผ่านการใช้วิธีการดูแลจัดการประเด็นเรื่องอำนาจอธิปไตย (sovereignty) ให้มีความอ่อนลง และถูกรัฐยึดมั่นถือมั่นน้อยลง ซึ่งสิ่งนี้ตรงข้ามกับสิ่งที่เกิดขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะกระบวนการ

ภูมิภาคนิยมเกิดขึ้นจากการที่ต้องการปลดแอกตนเองออกจากการตกเป็นเมืองขึ้นของโลกตะวันตก การพยายามของรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นการพยายามสร้างความเข้มแข็งให้กับอำนาจอธิปไตยของรัฐ ซึ่งแตกต่างไปกับสิ่งที่เกิดขึ้นในยุโรป

(3.1.1.3) โครงสร้างการเมืองภายในประเทศ (Domestic Political Structures)

Acharya เสนอว่า ประเด็นเรื่องโครงสร้างการเมืองภายในประเทศสำคัญต่อความสามารถของรัฐในการประสานงานกับรัฐหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่รัฐไม่มีปฏิสัมพันธ์ด้วย เช่น รัฐในยุโรปเป็นรัฐที่ถือได้ว่าเป็น “รัฐเข้มแข็ง” (strong states) เพราะมีพัฒนาการหลังสงครามโลกครั้งที่สองมายาวนาน จนรูปแบบของการปกครองนั้นมีลักษณะแบบเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democracy) รัฐในยุโรปที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยนี้เองได้ทำให้รัฐมีความน่าเชื่อถือในการที่จะยึดมั่นในหลักการและการที่จะไปประสานงานกับความร่วมมือระหว่างประเทศอื่นๆ แต่รัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลับเป็นรัฐที่ “อ่อนแอกว่า” (weaker) เพราะเป็นรัฐที่ไม่ได้ปกครองด้วยหลักนิติรัฐ (rule of law) แต่เป็นรัฐที่ “ปกครองด้วยกฎหมาย” (ruled by law) รัฐในเอเชียจึงเป็นรัฐที่ไม่มีความปลอดภัยมั่นคงภายในประเทศ ซึ่งส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน

(3.1.1.4) รูปแบบความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงกับอำนาจภายนอกภูมิภาค (Pattern of Security Relationship with External Powers)

ความสัมพันธ์กับประเทศอื่นๆ ภายนอกภูมิภาคก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ Acharya เสนอว่ามีผลต่อพัฒนาการและสถานะปัจจุบันของภูมิภาคต่างๆ แม้ว่าทั้งยุโรปและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดทั้งในแง่ดีและแง่ไม่ดีกับกองทัพและระบบพันธมิตรของสหรัฐฯ แต่รัฐในยุโรปก็ได้พัฒนารูปแบบความสัมพันธ์ที่มีกับสหรัฐฯ ไปเป็นรูปแบบพหุภาคี (multilateralism) ส่วนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั้น ได้พัฒนาอยู่ภายใต้โครงสร้างของ “ระบบซานฟรานซิสโก” (San Francisco System) หรือที่อาจเรียกได้ว่าเป็นระบบ “ดุมล้อและซี่ล้อ” (hub and spoke) ที่สหรัฐฯ ดำเนินความสัมพันธ์แบบทวิภาคี (bilateralism) กับประเทศบางประเทศ เช่น ที่มีต่อญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ไทย และฟิลิปปินส์

Acharya เสนอจากการศึกษาว่า เอเชียสมควรมีการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศในชาติสมาชิก ซึ่งอาจมีความแตกต่างไปจากประสบการณ์ที่สหภาพยุโรปมี เพราะบริบทในระดับภูมิภาคมีความแตกต่างกันดังที่ได้กล่าวไปแล้วในช่วงต้น ทำให้ประเด็นความท้าทายที่อาเซียนต้องเผชิญมีลักษณะที่แตกต่างไปจากความท้าทายที่เผชิญหน้ากับสหภาพยุโรป ดังนั้น ข้อเสนอหรือประสบการณ์ที่อาจจะรับไปจากสหภาพยุโรปต้องมีการตระหนักถึงการที่ไม่นำเอาความคิดที่เน้น

ยุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentrism) มาเป็นจุดตั้งต้นของการแสวงหาทางออกหรือแก้ไขปัญหาหนึ่งๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านความมั่นคงที่ควรมีการกำหนดประเด็นและคิดถึงสถาบันที่จะมีอำนาจในการช่วยเหลือเพื่อจัดการปัญหาหรือความท้าทายเหล่านั้น (Acharya n.d.)

(3.1.2) การศึกษาโดยใช้ทฤษฎีประดิษฐกรรมทางสังคม (Social Constructivism) เป็นเครื่องมือในการช่วยทำความเข้าใจ

การศึกษาภูมิภาคนิยมได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสายเสรีนิยมที่พัฒนาขึ้นมาในความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีเหตุผล และจะใช้ความมีเหตุผลนี้เองในการตัดสินใจว่าผลที่ได้จากการสร้างความร่วมมือ แทนการมีความขัดแย้งกัน จะทำให้เกิดผลดีกับรัฐมากกว่า ความเชื่อสายเสรีนิยมถูกพัฒนาขึ้นมาในบริบทของประวัติศาสตร์ความร่วมมือและความขัดแย้งในยุโรป จนกลายมาเป็นทฤษฎีสายบูรณาการ¹³ (Integration Theory)

ทฤษฎีสายบูรณาการได้ทำให้การมองความร่วมมือระหว่างประเทศเป็นเรื่องของการต่อรองของผลประโยชน์ที่รัฐต่างๆจะได้ประโยชน์ร่วมกัน การมองรัฐในฐานะที่เป็นตัวแสดงหลักในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและมี “ผลประโยชน์แห่งชาติ” (national interest) เป็นเป้าหมายในการสร้างความชอบธรรมให้กับเครื่องมือหรือนโยบายที่จะใช้ดำเนินการ ข้อโต้แย้งสำคัญที่มีต่อทฤษฎีสายดังกล่าวคือข้อถกเถียงที่ว่า ทฤษฎีสายบูรณาการที่ได้รับอิทธิพลจากสายเสรีนิยมนั้นมีสมมติฐาน (หรืออาจกล่าวอีกแบบว่า “ทิกทักเอาเอง”) ว่า “ผลประโยชน์แห่งชาติ” นั้นมีอยู่จริง ซึ่งอาจจะไม่เป็นเช่นนั้น เพราะมันอาจจะเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยความร่วมมือกันของคนในสังคม หรือกล่าวในอีกแง่ก็คือ ผลประโยชน์แห่งชาติอาจจะไม่ใช่สิ่งที่ดำรงอยู่แล้ว หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น (constructed) ภายในสังคมที่ ดังนั้น ประเด็นที่สำคัญก็คือ การทำความเข้าใจวิธีการคิดการตัดสินใจ บนพื้นฐานของการเห็นผลประโยชน์ร่วมกันของรัฐ ก็ควรได้รับการพิจารณาว่า ผลประโยชน์แห่งชาติที่กล่าวถึงนั้นคืออะไร และถูกสร้างขึ้นมาอย่างไร มันส่งผลอย่างไรต่อการตัดสินใจของรัฐ และได้สร้างบรรทัดฐาน คุณค่า หรือความเชื่อภายในสังคมระหว่างประเทศอย่างไร

ทฤษฎีประดิษฐกรรมทางสังคมเป็นทฤษฎีด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เน้นการศึกษาความคิด (ideas) ความเชื่อ (believe) บรรทัดฐาน (norms) และคุณค่า (values) ในสังคมระหว่างประเทศ โดยมองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดบรรทัดฐานร่วมกันระหว่างประเทศ ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศ และคุณลักษณะของรัฐต่างๆ การใช้ทฤษฎีประดิษฐกรรมทางสังคมมาเป็นเครื่องมือในการศึกษาภูมิภาค

¹³ ทฤษฎีบูรณาการยุโรป (European Integration Theory) ประกอบไปด้วยทฤษฎีสายสหพันธรัฐ (Federalism) หน้าที่นิยม (Functionalism) หน้าที่นิยมใหม่ (Neo-Functionalism).

นิยมเปรียบเทียบเป็นแนวทางที่จะช่วยเปิดแนวทางการศึกษา ทำความเข้าใจกระบวนการการรวมกลุ่มของอาเซียนได้ เพราะจะช่วยให้เราเข้าใจบรรทัดฐาน ค่านิยม และคุณค่าต่างๆของภูมิภาคซึ่งน่าจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เข้าใจสถานะปัจจุบันและการนำเสนอแนวทางออกในการสร้างคุณค่าร่วมกันภายในภูมิภาคได้ โดยศึกษาจากรูปแบบที่เคยประสบความสำเร็จมาแล้วในยุโรป (Wunderlich 2012)

(3.1.3) การศึกษาขยายการเปรียบเทียบจากการเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปกับอาเซียน ไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปกับ ASEAN+3

ข้อเสนอนี้เป็นการเสนอเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจพลวัตของการเปลี่ยนแปลงของภูมิภาคในบริบทที่ใหญ่ขึ้น และภายใต้กรอบความร่วมมือของอาเซียนที่ปัจจุบันขยายความร่วมมือไปร่วมกัน จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้มากยิ่งขึ้น การศึกษาที่เสนอให้มีการขยายการศึกษาไปถึงกรอบความร่วมมือ ASEAN+3 ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่เชื่อในขนาดของตลาดและความร่วมมือทางการเมืองที่ใหญ่มากยิ่งขึ้น การขยายตัวของกรอบความร่วมมือ และความเข้มข้นของความร่วมมือ น่าจะเป็นแนวทางที่ดีในการช่วยเพิ่มการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การเปิดโอกาสทางการต่อรองทางการเมืองในเวทีระหว่างประเทศให้กับภูมิภาคเอเชียตะวันออก (Acharya n.d.; Dong & Heiduk 2007)

อาจกล่าวโดยสรุปในประเด็นวิวิธวิทยาการภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบได้โดยสั้นว่า การจะแสวงหาประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาจมีให้ต่ออาเซียนได้นั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ แต่ผู้ทำการศึกษาต้องตระหนักถึงปัญหาของการหยิบเอาชุดคำอธิบายที่ถูกใช้กับสหภาพยุโรปว่าหากนำมาอธิบายอาเซียน จะต้องมีการระวังถึงปัจจัยและเงื่อนไขของความแตกต่างกันของแต่ละภูมิภาค ทั้งในแง่บริบททางภูมิศาสตร์ สังคม ชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ รูปแบบการเมืองการปกครอง และอื่นๆ ประเด็นที่สองคือ ทฤษฎีที่จะเป็นเครื่องมือในการช่วยสร้างคำอธิบายเพื่อให้เราเข้าใจภูมิภาคนิยม และเป็นการเปิดประเด็นใหม่ในการศึกษาก็คือทฤษฎีประดิษฐกรรมทางสังคม เพราะทฤษฎีดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการช่วยเปิดประเด็นของการศึกษาบรรทัดฐาน ความเชื่อ ค่านิยม หรือคุณค่าบางอย่างที่เคยดำรงอยู่ ดำรงอยู่ หรือกำลังถูกสร้างขึ้นภายในภูมิภาค และประเด็นสุดท้ายก็คือ ข้อเสนอของการให้มีการเปรียบเทียบกรอบความร่วมมือระหว่างสหภาพยุโรปกับ ASEAN+3 แทนการเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปกับอาเซียน เพื่อให้เกิดภาพกว้างของการศึกษามากยิ่งขึ้น

(3.2) ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปเชิงสถาบัน

ประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงสถาบันของอาเซียนที่อาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรปนั้นมีหลายมิติ ทั้งความเป็นทางการของสถาบัน กฎหมาย การพัฒนาประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ระดับภูมิภาค และปัญหาเรื่องการนิยามผลประโยชน์ของภูมิภาค รวมไปถึงปัจจัยที่ทำให้อาเซียนกับสหภาพยุโรปมีความแตกต่างกันอันเนื่องมาจากปัจจัยทางด้านผู้นำ

ปัญหาของการพัฒนาเชิงสถาบันและประเด็นที่เกี่ยวข้องเป็นเสมือนหลักสำคัญของการพัฒนาในระดับอื่นๆ เพราะโครงสร้างที่เป็นทางการ เพราะหากปราศจากซึ่งโครงสร้างที่เป็นทางการ และการมีเป้าหมายของสถาบันที่ถูกยึดโยงเอาไว้ด้วยแนวคิดเรื่องผลประโยชน์และอัตลักษณ์ ก็น่าที่จะส่งผลให้เกิดความล่าช้า ความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียว หรือความสามารถในการจัดการประเด็นอันเป็นผลประโยชน์ระดับภูมิภาคได้ กล่าวคือ ในกรณีของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีรูปแบบของความร่วมมือระดับภูมิภาคในรูปแบบที่เน้นความสัมพันธ์แบบรัฐบาลต่อรัฐบาล ไม่ได้มีการก่อตั้งองค์กรเหนือชาติขึ้นมาเหมือนสหภาพยุโรปก็น่าที่จะส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจ

ประเด็นที่สำคัญที่ต้องเกริ่นนำไว้ตั้งแต่ตอนนั้นก็คือ พัฒนาการขององค์การระหว่างประเทศอย่างสหภาพยุโรปและอาเซียนนั้นแตกต่างกัน ทั้งในแง่บริบทของการเกิดขึ้นมา เป้าหมายของการรวมกลุ่มในแต่ละช่วงที่แตกต่างกัน เหล่านี้ได้ทำให้รูปแบบของความร่วมมือที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันสะท้อนพัฒนาการในอดีต (Angresano 2004) ส่งผลให้งานศึกษาที่อธิบายประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาจมีให้กับอาเซียนจึงเป็นงานที่กล่าวโดยเน้นบริบททางประวัติศาสตร์ ปัจจัย และเงื่อนไข การศึกษาในกลุ่มนี้จะเริ่มจากการบอกเล่าประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพัฒนาการของทั้งสองความร่วมมือ การอธิบายให้เห็นถึงโครงสร้างกว้างๆของอาเซียนและสหภาพยุโรป และเปรียบเทียบลักษณะโครงสร้างการดำเนินการ

งานเขียนในกลุ่มนี้แบ่งการอธิบายปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้อาเซียนแตกต่างจากสหภาพยุโรปไว้หลายประการ เช่น งานเขียนของ Brian Bridges (2004) อาจารย์จาก Lingnan University ในฮ่องกง เรื่อง Learning from Europe: Lessons for Asian Pacific Regionalism ได้เคยอธิบายเอาไว้ว่า เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้อาเซียนมีความแตกต่างจากสหภาพยุโรปในปัจจุบันนั้นอาจเกิดจากปัจจัยทางการเมืองในอดีต กล่าวคือ บทบาทของนักธุรกิจและนักการเมือง บทบาทของทั้งความสัมพันธ์ระหว่างนักธุรกิจและนักการเมืองนั้นมีส่วนสำคัญต่อการจะเป็นลบความสำเร็จของอาเซียนไม่มากนักน้อย เพราะหากนักธุรกิจและนักการเมืองไม่เล็งเห็นความสำคัญของอาเซียน หรือไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการสนับสนุนอาเซียนว่าต้องการให้อาเซียนพัฒนาไปในทิศทางใด ก็น่าที่จะส่งผลให้ไม่เกิดการผลักดัน เร็วหรือถดถอยนโยบายหรือก่อให้เกิดการขับเคลื่อนของนโยบายต่างประเทศในส่วนที่จะมีผลประโยชน์ต่อนักธุรกิจหรือนักการเมือง (Bridges 2004)

Bridges วิเคราะห์ว่าการเข้าไปมีบทบาทของนักธุรกิจและนักการเมืองในเรื่องอาเซียนมักเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนตน โดยไม่เห็นความสำคัญของอาเซียนในฐานะที่เป็นองค์กระระดับภูมิภาคที่แท้จริง เป็นเหตุให้อาเซียนไม่ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาในฐานะที่จะเป็นเครื่องมือตอบสนองผลประโยชน์ต่อประเทศชาติ หากแต่ถูกผลักดันมาเพื่อหวังว่าจะเป็นผลประโยชน์ต่อธุรกิจของนักการเมืองและนักธุรกิจเองเสียมากกว่า (Bridges 2004) ซึ่งแตกต่างไปจากประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่นักธุรกิจและนักการเมืองมีส่วนในการผลักดัน สนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มระดับภูมิภาค ได้เป็นหนึ่งในปัจจัยหลักที่ช่วยขับเคลื่อนและกระตุ้นกระบวนการภูมิภาคนิยมในยุโรปอย่างมาก (Bridges 2004)

Bridges เสนอว่าบทบาทของนักการเมืองและนักธุรกิจสำหรับสหภาพยุโรปนักการเมืองและนักธุรกิจมีความชัดเจนในการจัดสรรหน้าที่ (functional allocation) นักธุรกิจชาวยุโรปสามารถยกระดับและกระตุ้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ตลอดจนให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ ให้แก่รัฐ โดยไม่ก้าวก่ายการเมือง หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า รัฐบาล นักการเมือง และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรป มีอำนาจเต็มในการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยปราศจากการแทรกแซงของนายทุน ส่วนอาเซียนแนวคิดการรวมตัวเป็นอาเซียนได้รับการสนับสนุนโดยนักคิด นักวิชาการ และนักเศรษฐศาสตร์ แต่นักการเมืองและนักธุรกิจไม่มีความชัดเจนในการดำเนินงาน นักธุรกิจยังคงมีส่วนได้ส่วนเสียและได้รับผลประโยชน์ในการจัดตั้งองค์กรทางภูมิภาค ในทางตรงกันข้าม รัฐบาลกลับไม่ได้มีบทบาทโดยตรงในการจัดตั้งอาเซียน (Bridges 2004) กล่าวคือ ปัจจัยที่ Bridges เสนอคือบทบาทของนักการเมืองในการเป็นผู้นำการพัฒนาของสหภาพยุโรปนั้นแตกต่างไปจากอาเซียน ปัจจัยนี้ทำให้ผลลัพธ์ที่ออกมา ไม่ว่าจะเป็นเป้าหมาย รูปแบบโครงสร้าง หรือแนวทางการดำเนินการ มีความชัดเจน เป็นโครงสร้างที่มีความเป็นทางการมากกว่า

ประเด็นที่สองที่นักวิชาการอย่าง สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์ อาจารย์จากคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ Philomena Murray อาจารย์จาก The University of Melbourne ได้เคยศึกษาเอาไว้ก็คือ การเสนอให้อาเซียนสามารถพัฒนาเสถียรภาพทางการเมืองให้เกิดขึ้นภายในภูมิภาค การสนับสนุนให้เกิดกระบวนการผลักดันการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองภายในรัฐสมาชิก เพื่อให้ระบอบการปกครองมีเสถียรภาพ ต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลต่อการทำงานที่มีประสิทธิภาพของอาเซียน (Chirathivat 1997; Murray 2009) อีกทั้งการสร้างความร่วมมือในระดับภูมิภาคโดยอาศัยหลักการแห่งความเท่าเทียม (the principle of equality) เป็นข้อคิดหนึ่งที่ได้จากการศึกษาประสบการณ์ของสหภาพยุโรป กล่าวคือ การส่งเสริมการมีส่วนร่วม ระบอบประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชนจะช่วยสร้างรากฐานทางสังคมที่แข็งแกร่ง อันจะเป็นผลให้เกิดการพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศระดับภูมิภาคให้มีความมั่นคง แข็งแรงต่อไป แม้ว่าอาจจะมีข้อสังเกตว่ากระบวนการทางประชาธิปไตยของสหภาพยุโรปเองอาจจะไม่สมบูรณ์แบบ อาจมีการสะดุดบ้าง แต่อย่างน้อยก็เป็นเหมือน “แรงบันดาลใจ” ดังที่ สุรินทร์ พิศสุวรรณ อดีตเลขาธิการอาเซียน ได้เคยกล่าวเอาไว้ว่า

สหภาพยุโรปเป็นเหมือนแรงบันดาลใจให้การพัฒนาต่อไปของอาเซียน (สุรินทร์ พิศสุวรรณ 2555) การเห็นประสพการณ์ความเป็นประชาธิปไตยในสหภาพยุโรปน่าที่จะสนับสนุนให้เกิดประชาธิปไตยในประเทศต่างๆในอาเซียนเพื่อให้กระบวนการตัดสินใจทางการเมืองและการดำเนินนโยบายต่างประเทศสามารถตอบสนองผลประโยชน์ของทุกฝ่ายในสังคม ผ่านการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และเพื่อเป็นการทำให้กระบวนการรวมกลุ่มสามารถดำเนินไปได้ด้วยความราบรื่นจากการที่มีระบบการเมืองที่สนับสนุนการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง เพราะหากรัฐในอาเซียนยังต้องเผชิญกับปัญหาการไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง ความต่อเนื่องของการดำเนินนโยบายและการเข้าร่วมเพื่อพิจารณาในเวทีการประชุมอาจสะดุดลง (Chaocheng 2012; Chirathivat 1997; Guichang 2006; Murray 2009)

ประเด็นหลักใหญ่สำคัญที่นักวิชาการทุกท่านเห็นตรงกันก็คือ การที่อาเซียนควรมีสถาบันระดับภูมิภาคที่เป็นทางการ เช่น ศาลอาเซียน สภาอาเซียน หรือกลไกใดก็ตามที่เกี่ยวข้อง ที่มีหน้าที่ในการรับเอาอำนาจอธิปไตยบางส่วนของรัฐสมาชิกมาดูแลประเด็นที่เป็นผลประโยชน์ร่วมระดับภูมิภาค เพื่อจัดการประเด็นต่างๆให้มีความเป็นทางการ มีการบังคับใช้กฎได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Beeson 2005; Berkofsky 2005; Boyer 2005; Guichang 2006; Hwee 2009; Langhammer 1997; Langhammer 2002; Murray 2009; Wang 2007; Wong 2012) จากประสพการณ์ของสหภาพยุโรปที่มีกลไกทางการเมือง การศาล และเศรษฐกิจที่มั่นคง เป็นทางการ มีอำนาจ และได้รับอำนาจอธิปไตยจากรัฐที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกนี้เอง ได้ทำให้อำนาจของสถาบันเหนือชาติของสหภาพยุโรปมีอำนาจในการดูแลสอดส่องความเรียบร้อย จัดการประเด็น และวางแผน รวมไปถึงตรวจสอบการทำงานที่มีอยู่ให้เป็นไปอย่างราบรื่น ต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพ ซึ่งหากอาเซียนไม่สามารถสถาปนาความเป็นทางการขององค์กรขึ้นมาได้ นักวิชาการก็มีความกังวลต่อเรื่องการไม่สามารถให้องค์การระหว่างประเทศอย่างอาเซียนมีบทบาทในการจัดการประเด็นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อเนื่อง หรือสามารถดำเนินการอย่างเป็นทางการได้

ประเด็นด้านกฎหมายหรือความสามารถในการบังคับใช้กฎหมาย รวมไปถึงการมีกลไกในการตรวจสอบการดำเนินการกฎหมายที่มีประสิทธิภาพ ครอบคลุม และต่อเนื่อง เพื่อให้อาเซียนสามารถทำงานในฐานะที่เป็นองค์การระหว่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ถือเป็นอีกประเด็นสำคัญของการที่อาเซียนจะสามารถเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรป แต่ประเด็นที่ถูกหยิบยกมาเพื่อให้อาเซียนนำไปศึกษาความเป็นไปได้ เป็นกรอบกฎหมายกว้างๆ เช่น การตั้งสถาบันร่วมและกรอบกฎหมายระดับภูมิภาคร่วมกัน เพื่อให้สามารถกำหนดทิศทาง ประเด็นด้านกฎหมายระหว่างประเทศสมาชิกให้อยู่ในบรรทัดฐานเดียวกัน (Cameron 2011) และเสนอให้มีการตั้งกลไกที่มีอำนาจในการตรวจสอบการทำงานทางกฎหมายเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าระเบียบหรือกฎหมายที่ออกมาบนพื้นฐานของการเห็นผลประโยชน์ของภูมิภาคร่วมกันจะช่วยประคับประคอง และรับประกันว่า

หลักการเหล่านี้จะได้รับการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและเสมอภาค (Capannelli 2009; Hwee 2009; Murray 2009) นอกจากนี้ งานด้านกฎหมายได้มีการเสนอประเด็นที่เฉพาะเจาะจงลงไปในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น อาเซียนควรมีการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้าร่วมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการแข่งขันกันระหว่างองค์กร หน่วยงาน และรัฐต่างๆ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้บริโภค (Cai 2007; Wong 2012) (รายละเอียดเรื่องกฎหมายการแข่งขันทางการค้าจะได้ดำเนินการในส่วนถัดไป) เป็นต้น

ประเด็นเรื่องความกังวลเรื่องการที่รัฐสูญเสียอำนาจอธิปไตย อัตลักษณ์ อาจเป็นบทเรียนที่ทำให้รัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และ ASEAN+3 นำไปศึกษาและหาทางป้องกันไม่ให้เกิดความกังวลของประชาชนในประเทศสมาชิก หรือการหาทางการต่อรองเรื่องอำนาจอธิปไตยที่จะมอบให้กับองค์กรเหนือรัฐว่าจะมอบให้ในประเด็นใดบ้าง (Angresano 2004) เพราะจากประสบการณ์ของยุโรปที่รัฐต่างๆ ล้วนมอบอำนาจอธิปไตยบางส่วนให้กับองค์กรเหนือชาติ ได้ทำให้สหภาพยุโรปมีอำนาจในการตัดสินใจในบางประเด็น แต่ความกังวลที่รัฐสมาชิกวิตกกังวลก็คือการที่หากเมื่ออาเซียนมีการรวมกลุ่มกันแล้ว รัฐต่างๆ จะสูญเสียอัตลักษณ์ของรัฐ อัตลักษณ์ท้องถิ่นไปหรือไม่ ซึ่งในแง่นี้ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปก็ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า อัตลักษณ์ของท้องถิ่น หรือระดับรัฐก็ยังคงดำรงอยู่ไม่เสื่อมสลายไปไหน หากแต่จะเกิดอัตลักษณ์ใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์และตัวแทนของความเป็นยุโรปให้กับเวทีสังคมโลกได้รับรู้ อีกทั้งการขาดอัตลักษณ์ร่วมกันระหว่างประเทศของอาเซียน เป็นผลให้การมีทัศนคติต่อการรวมกลุ่มกันโดยเล็งเห็นผลประโยชน์ร่วมกันเป็นเรื่องที่ยากลำบาก เพราะยังไม่สามารถหาจุดร่วมทางความรู้สึก ผลประโยชน์ แนวทางในการจัดการต่อประเด็นใดประเด็นหนึ่ง (Wai 2003) ซึ่งสอดคล้องไปกับข้อเสนอในมิติด้านการเมือง ที่บทบาทของรัฐต้องเข้ามามีส่วนในการช่วยสร้างทัศนคติที่ดีต่อเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติและผลประโยชน์ระดับภูมิภาค

นอกจากนี้ ดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้นถึงความสำคัญของปัญหาเรื่องการนิยามผลประโยชน์ระดับภูมิภาค การศึกษาด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นอีกมิติหนึ่งที่พบมากในงานศึกษาที่ผ่านมา นักวิชาการส่วนมากเห็นพ้องกันว่า การขาดการนิยามและการยอมรับผลประโยชน์ของภูมิภาค อีกทั้งการขาดการให้ความสำคัญต่อการทำให้ภาคส่วนต่างๆ ของสังคมเห็นผลประโยชน์ของภูมิภาคที่มีร่วมกัน หรือแม้แต่ผลประโยชน์แห่งชาติที่รัฐต่างๆ จะได้หากรัฐต่างๆ สามารถหันหน้ามาร่วมมือกันได้ (Bridges 2004) จะเป็นผลเสียต่ออาเซียนเอง เพราะการนิยามผลประโยชน์ของภูมิภาค และการนิยามผลประโยชน์แห่งชาติอาจขัดแย้งกัน การขัดแย้งกันนี้เองอาจทำให้รัฐสมาชิกต้องเผชิญกับความกดดันจากกลุ่มการเคลื่อนไหวในสังคมที่อาจไม่เห็นด้วย เพราะไม่ตระหนักถึงความสำคัญของผลประโยชน์ระดับภูมิภาค และการเกรงว่าผลประโยชน์แห่งชาติจะได้รับผลกระทบไป ดังนั้น ประเด็นที่สำคัญก็คือการวิเคราะห์และเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับผลประโยชน์แห่งชาติ

และผลประโยชน์ระดับภูมิภาคที่มั่นคงช่วยส่งเสริมซึ่งกันและกันอย่างไร เป็นต้น รัฐและอาเซียนควรส่งเสริมให้เกิดการตีความเรื่องอำนาจอธิปไตยของรัฐสมาชิก เพื่อให้เกิดการถกเถียงเชิงทฤษฎี และมีการนำเสนอประเด็นดังกล่าวสู่สาธารณะ เพื่อให้เกิดการถกเถียงและทำความเข้าใจใหม่ในเรื่องอำนาจอธิปไตยในประเด็นที่ว่ากระบวนการบูรณาการทางเศรษฐกิจของอาเซียนควรมีการลดอำนาจอธิปไตยในระดับใด หรือในประเด็นใดบ้าง ให้กับสถาบันเหนือชาติที่อาจถูกจัดตั้งขึ้นให้มีอำนาจในการจัดการดูแลประเด็นที่เป็นผลประโยชน์ระดับภูมิภาค (Chirathivat 1997; Guichang 2006)

การศึกษาที่ผ่านมายังมีการศึกษาที่เน้นถึงบทบาทของภาครัฐและเอกชนในการสร้างความตระหนักถึงผลของการผลิตซ้ำความเป็นชาตินิยมที่อาจส่งผลกระทบต่อกระบวนการของการร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิก การสนับสนุนความตระหนักของความเป็นชาตินิยม และการทำให้เห็นถึงการยึดถือเอาชาตินิยมเป็นหลักชัย จะช่วยทำให้เกิดความเป็นไปได้ โอกาสในการที่จะมีความก้าวหน้าและสำเร็จของภูมิภาคนิยมมากยิ่งขึ้น (Cameron 2011) ประเด็นเรื่องชาตินิยมเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อกรรวมกลุ่มระดับภูมิภาคอย่างมาก เพราะหากความรู้สึกชาตินิยมไม่สามารถลดระดับลงได้ ประเด็นเรื่องการกังวลต่ออำนาจอธิปไตย ผลประโยชน์แห่งชาติ หรือการยอมลดความภูมิใจในชาติเพื่อให้นำไปสู่การสร้างความร่วมมือกันได้ก็คงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก

ข้อสังเกตอีกประการที่นักวิชาการได้เสนอเอาไว้ที่น่าสนใจอีกประเด็นก็คือ อาเซียนยังขาดประเทศที่จะสามารถแสดงบทบาทนำในการรวมกลุ่มได้อย่างชัดเจน ซึ่งแตกต่างไปจากยุโรปที่เมื่อครั้งเริ่มมีการก่อตั้งประชาคมถ่านหินและเหล็กกล้า ผู้นำของหลายประเทศในยุโรปได้ดำเนินการผลักดัน แสดงความเป็นผู้นำอย่างชัดเจน ในการสร้างความร่วมมือเพื่อให้บริการเป้าหมายที่จะก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันของภูมิภาค (Bridges 2004; Cameron 2011; Zhu 2007) อย่างไรก็ตามก็ดีเนื่องด้วยวิวัฒนาการของอาเซียนที่ถูกก่อตั้งขึ้นโดยรัฐจำนวน 5 รัฐ และไม่ได้มีรัฐใดแสดงบทบาทนำอย่าง “ออกนอกหน้า”¹⁴ ทำให้การพยายามแสวงหาผู้นำในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอาเซียนในปัจจุบันอาจเป็นเรื่องยาก เพราะการจะมีสถานะได้รับการยอมรับความเป็นผู้นำก็ต้องอาศัยการยินยอมในเชิงกฎหมายหรือในทางปฏิบัติจากรัฐอื่นๆ และแน่นอนว่า การจะให้ได้มาซึ่งผู้นำนี้ก็คงเป็นกระบวนการที่ “ไม่มีใครยอมใคร”

ประเด็นสุดท้ายที่นักวิชาการได้ชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรปก็คือ การที่ในปัจจุบันอาเซียนยังขาดการหาจุดร่วมเรื่องการระบุได้ถึงภัยคุกคามของภูมิภาคในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทำให้กระบวนการในการหาจุดตั้งต้นเพื่อรับมือกับภัยคุกคามที่เป็นรูปแบบใหม่นั้นยังไม่มีประสิทธิภาพมากเพียงพอ (Giessmann 2007) การยังไม่ได้รับความสำคัญใน

¹⁴ อาจมีผู้เห็นต่างออกไปในแง่ที่ว่า อินโดนีเซียและไทย เป็นสองประเทศที่มีบทบาทอย่างมากในการก่อตั้งอาเซียน และรวมไปถึงการมีบทบาทที่สำคัญในการขับเคลื่อนอาเซียนตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน.

การหาข้อตกลงหรือความเข้าใจร่วมกันเรื่องการนิยามและวิเคราะห์ภัยคุกคามทั้งแบบดั้งเดิมและแบบใหม่ รวมไปถึงข้อจำกัดด้านการไม่แทรกแซงกิจการภายใน ทำให้อาเซียนยังไม่สามารถหากกลไกหรือข้อตกลงที่เป็นระบบ และมีอำนาจเชิงสถาบันอย่างเป็นทางการในการจัดการรับมือกับปัญหาที่กำลังเผชิญหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(3.3) ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปเชิงนโยบาย

ในหัวข้อที่ผ่านได้กล่าวถึงประเด็นที่นักวิชาการสังเกตเห็นว่าเป็นประเด็นที่สำคัญต่อการพัฒนาของอาเซียนซึ่งเปรียบเทียบกับสหภาพยุโรป ซึ่งได้แก่นักวิชาการเรื่องความเป็นทางการของสถาบัน การแสวงหาอัตลักษณ์ร่วม และการกำหนดผลประโยชน์ร่วมกัน ประเด็นที่สำคัญนอกเหนือไปจากประสบการณ์ที่ผ่านมาของสหภาพยุโรปในแง่ข้อเสนอแนะเชิงสถาบันที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรปก็คือประสบการณ์เชิงนโยบาย การเลือกศึกษานโยบายของสหภาพยุโรปต่อประเด็นบางประเด็นนั้นอาจเป็นเรื่องที่ยาก ส่วนหนึ่งเพราะบริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองของอาเซียนและสหภาพยุโรปมีความแตกต่างกัน อีกทั้งลักษณะโครงสร้างขององค์การระหว่างประเทศเองก็มีลักษณะที่แตกต่างกัน ทำให้กระบวนการออกนโยบายสาธารณะที่จะมีผลต่อรัฐสมาชิกของอาเซียนนั้นแตกต่างออกไปจากสหภาพยุโรป

ตัวอย่างงานเขียนเรื่อง Policy Making in The European Union (2010) ที่มี Helen Wallace, Mark A. Pollack และ Alasdair R. Young เป็นบรรณาธิการ เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดถึงการศึกษาระบบการออกนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของสหภาพยุโรป ประเด็นสาธารณะระดับภูมิภาคที่อยู่ภายใต้การดูแลขององค์การระหว่างประเทศอย่างสหภาพยุโรปนั้นมีหลากหลาย ตัวอย่างเช่น การตลาดระดับภูมิภาค นโยบายการแข่งขันทางการค้า ประเด็นเรื่องเศรษฐกิจและการเงินของภูมิภาค นโยบายการเกษตรร่วม การเงิน การค้า การคลัง นโยบายสังคม การจ้างงาน ประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม นโยบายเรื่องเทคโนโลยีชีวภาพ (Bio Technology) ประเด็นด้านพลังงาน นโยบายต่างประเทศและความมั่นคงร่วม รวมไปถึงเรื่องการค้าและการมหาดไทย (Wallace, Pollack & Young 2010) จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า ประเด็นนโยบายสาธารณะของสหภาพยุโรปที่ประเทศสมาชิกสังเกตเห็นว่าต้องมีการจัดการร่วมกันนั้นมีความครอบคลุมและกว้างหลายประเด็น ในขณะที่ หากดูนโยบายสาธารณะร่วมกันของอาเซียนจะพบว่า ประเด็นที่อาเซียนมีความกังวลร่วมกัน และพยายามออกนโยบายร่วมกันในระดับภูมิภาคนั้นมีความแตกต่างออกไป โดยหากเริ่มตั้งต้นการวิเคราะห์จากกฎบัตรอาเซียน จะพบว่าประเด็นสาธารณะที่อยู่ภายใต้ความกังวลร่วมกันของอาเซียนก็คือ ประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน ดังจะเห็นได้จากการที่กฎบัตรอาเซียน มาตราที่ 14 ของกฎบัตรอาเซียน ได้กำหนดให้มี ASEAN Human Rights Body ขึ้นมาเพื่อมีหน้าที่ในการสนับสนุนและ

ปกป้องสิทธิมนุษยชนในอาเซียน¹⁵ อย่างไรก็ดี ประเด็นสาธารณะอื่น ๆ นั้นไม่ปรากฏอยู่ในกฎบัตรอาเซียน ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะด้วยรูปแบบการตัดสินใจของอาเซียนที่เป็นแบบฉันทามติ (consensus-based decision-making process) ที่รัฐทุกรัฐต้องเห็นพ้องตรงกันว่าปัญหานั้นเป็นปัญหาของภูมิภาค และการที่รัฐสมาชิกของอาเซียนไม่ได้มอบอำนาจอธิปไตยของตนเองให้กับอาเซียน ทำให้การตัดสินใจอย่างเห็นพ้องตรงกันเป็นเรื่องที่ยากมากขึ้น อีกทั้งอำนาจในการจัดการปัญหานั้นไม่ได้อยู่ในมือขององค์การระหว่างประเทศ หรือกล่าวในอีกแง่ก็คือ เนื่องด้วยรูปแบบความสัมพันธ์ของอาเซียนที่ไม่ได้มีองค์การเหนือชาติ (supranational organization) เพราะเป็นความร่วมมือแบบระหว่างรัฐบาล (inter-government) ทำให้การหาจุดร่วมของผลประโยชน์ระดับภูมิภาค และการกำหนดนโยบายเพื่อรับมือกับประเด็นหนึ่งๆ เป็นเรื่องที่ยาก

กระนั้นก็ตาม ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่มีประสบการณ์หรือนโยบายที่สหภาพยุโรปใช้อยู่จะไม่เหมาะสมกับการนำมาพิจารณาเป็นแนวทางให้กับอาเซียน เพราะยังมีประสบการณ์บางอย่างที่มีคุณค่าและอาจนำมาเป็นแนวทางที่อาจใช้กับอาเซียนได้ เพราะปัญหาบางประการที่อาเซียนมีความต้องการจัดการนั้นเป็นปัญหาที่มีลักษณะข้ามชาติ (transnational issues) ประสบการณ์ที่สหภาพยุโรปอาจเป็นบทเรียนให้กับอาเซียนได้นั้น ต้องเป็นประสบการณ์ของการใช้นโยบายบางอย่างที่มีบริบทที่ไม่เฉพาะตัวของยุโรปเท่านั้น แต่มันเป็นประสบการณ์ที่มีความเป็นสากล และอาจพบได้ในที่ที่เริ่มมีกระบวนการของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมและวัฒนธรรมในระดับภูมิภาค และมีลักษณะที่เป็นปัญหาข้ามชาติ ที่รัฐสมาชิกต่างต้องเห็นพ้องร่วมกันในระดับหนึ่งว่าปัญหานี้หากไม่ได้รับการแก้ไข ก็จะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์แห่งชาติของรัฐสมาชิกไม่มากนักน้อย โดยประสบการณ์ที่วิจัยนี้ได้ลองเลือกมาทำการศึกษาได้แก่ การจัดการเรื่องการเงิน นโยบายด้านการแข่งขันทางการค้า (competition policy) และการป้องกันและแก้ไขปัญหาค่าความขัดแย้งภายในภูมิภาค

วิจัยนี้เลือกเอาประเด็นเรื่องการจัดการการเงิน นโยบายการแข่งขันทางการค้า และการป้องกันและการแก้ไขปัญหาค่าความขัดแย้งภายในภูมิภาคมาเป็นกรณีศึกษา เพราะเห็นว่าทั้งสามกรณีนี้เป็นกรณีที่ดีถือว่าเป็นปัญหาในแง่การเงิน กฎหมาย และการแก้ไขปัญหาค่าความขัดแย้งซึ่งส่วนหนึ่งมีความเกี่ยวข้องของทางด้านการเมืองภายในและระหว่างประเทศ ประเด็นทั้งสามเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการที่ทำการศึกษารเปรียบเทียบสหภาพยุโรปและอาเซียนอย่างมาก เนื่องด้วยอาจเป็นเพราะเป็นกรณีที่ส่งผลกระทบต่อทางด้านเศรษฐกิจ การเงิน และความมั่นคงระดับภูมิภาค

¹⁵ Article 14 ASEAN Human Rights Body (1) In conformity with the purposes and principles of the ASEAN Charter relating to the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms, ASEAN shall establish an ASEAN human rights body. (2) This ASEAN human rights body shall operate in accordance with the terms of reference to be determined by the ASEAN Foreign Ministers Meeting.

อย่างชัดเจน อีกทั้งทั้งสามกรณีนี้ เป็นกรณีที่อาจหารูปแบบของบทเรียนจากสหภาพยุโรปได้ชัดเจนกว่าประเด็นปัญหาอื่นๆ หรือกล่าวในอีกแง่ก็คือ กรณีศึกษาอื่นๆ ต้องอาศัยบริบททางประวัติศาสตร์ การทำความเข้าใจรูปแบบที่แตกต่างระหว่างสองภูมิภาคที่มาก ซึ่งทำให้งานวิชาการที่วิจัยนี้เลือกมาทำการศึกษา ไม่สามารถครอบคลุมประเด็นเหล่านั้นได้ทั้งหมด ส่วนหนึ่งด้วยเพราะงานวิชาการที่เลือกมาทำการศึกษา เป็นการเปรียบเทียบประสบการณ์ระหว่างสหภาพยุโรปกับอาเซียนโดยตรง และโดยมากแล้วเป็นงานที่มีลักษณะของการเปรียบเทียบที่กว้าง ไม่ได้เจาะจงลงไปในการศึกษาใดหนึ่งๆ โดยเฉพาะ ซึ่งทำให้กรณีศึกษาของงานวิชาการเหล่านั้นจะเลือกเอาเฉพาะประเด็นที่กว้าง

(3.3.1) การจัดการเรื่องการเงิน

ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่ผ่านมา และถือเป็นแม่แบบที่สำคัญให้กับการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในพื้นที่อื่นๆ ของโลกก็คือการที่สหภาพยุโรปสามารถใช้เงินสกุลยูโรร่วมกันในระดับภูมิภาคได้ สหภาพยุโรปนั้นได้รับการพัฒนาและดำเนินงานภายใต้สถาบันที่เป็นตัวส่งเสริมให้การบูรณาการเชิงเศรษฐกิจประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม จากบริบทในประวัติศาสตร์ทางการเงินของชาติยุโรป สหภาพเศรษฐกิจและการเงินของยุโรป (Economic and Monetary Union) ได้ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1979 ซึ่งถือได้ว่าเป็นสถาบันการเงินในระยะเริ่มแรกที่สร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในการแลกเปลี่ยนเงินตราภายในกลุ่มประเทศสมาชิก และเพื่อสร้างเสถียรภาพในด้านราคา และให้เงินตราสกุลต่างๆ ของชาติสมาชิกสหภาพยุโรปมีอัตราแลกเปลี่ยนที่ตายตัว รวมทั้งเพื่อให้มีการประกาศใช้สกุลเงินร่วมของสหภาพยุโรปคือยูโร โดยกลไกที่ใช้ในการดำเนินนโยบาย คือ การพัฒนาให้มีนโยบายทางการเงินร่วมกัน การประสานนโยบายด้านเศรษฐกิจของสมาชิกให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น และการจัดตั้งระบบธนาคารกลางแห่งยุโรป (The European System of Central Banks: ESCB)

ทั้งนี้ การจัดตั้งสหภาพเศรษฐกิจและการเงินของยุโรป ถือว่าได้เป็นเป้าหมายที่มีความมุ่งหวังสูงและก่อให้เกิดความความร่วมมือทางด้านการเงิน ความสะดวกในการขนถ่ายสินค้าภายในสหภาพยุโรป โดยการกำหนดข้อบังคับและพันธกรณีจะต้องมีการจัดตั้งสหภาพเศรษฐกิจและการเงินของยุโรป (Economic and Monetary Union: EMU) ขึ้นมา ซึ่งสกุลเงินร่วมของสหภาพยุโรปจะมีผลช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่ ตลาดเดียวแห่งยุโรป เช่นเดียวกับการพัฒนานโยบายต่างประเทศด้านเศรษฐกิจของสหภาพยุโรป โดยสหภาพเศรษฐกิจและการเงินจะช่วยเพิ่มความสำคัญให้แก่สหภาพยุโรปมากขึ้นภายใต้บทบัญญัติในสนธิสัญญา มาสทริชต์ (Maastricht Treaty) สาเหตุที่ทำให้สหภาพยุโรปจำเป็นต้องมีความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดมากขึ้นในด้านการเงิน เนื่องจากอิทธิพลของปัจจัยทางเศรษฐกิจจากภายนอก อันได้แก่ ระบบเศรษฐกิจโลกที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด และผลกระทบที่มีความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรามีต่อ

ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ ด้วยเหตุนี้เองสหภาพยุโรปจึงเลือกเอาการจัดตั้งสหภาพเศรษฐกิจและการเงินมาสร้างการบูรณาทางในระดับภูมิภาคเพื่อเป็นวิธีในการเพิ่มความสามารถของชาติสมาชิกเพื่อการแข่งขันในตลาดโลกและมีอำนาจในการต่อรองกับชาติมหาอำนาจอื่นๆ

นอกเหนือไปจากนี้ ในช่วงที่ประเทศยุโรปเตรียมความพร้อมไปสู่การใช้เงินยูโร ซึ่งเป็นเงินสกุลใหม่ของโลกที่เกิดขึ้นนั้น ได้เกิดการสร้างกรอบแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อสหภาพทางการเงินของยุโรป นั่นคือ เขตเงินตราที่เหมาะสม (Theory of Optimum Currency Area) ซึ่งมาจากแนวความคิดของ Robert Mundell ที่หมายถึงกลุ่มของประเทศที่เงินตรากายในประเทศเชื่อมโยงกันโดยผ่านอัตราแลกเปลี่ยนคงที่อย่างถาวร เงินตราของประเทศสมาชิกสามารถเคลื่อนไหวได้อย่างเสรีกับประเทศนอกกลุ่ม เขตของประเทศเดียวกันที่ใช้เงินตราสกุลเดียวกันก็เรียกว่าเขตเงินตราที่เหมาะสม ซึ่งประเทศในกลุ่มสหภาพยุโรปได้พยายามก่อตั้งขึ้นมา โดยการก่อตั้งเขตเงินตราที่เหมาะสมจะจำกัดความไม่แน่นอนที่เกิดจากอัตราแลกเปลี่ยนไม่คงที่อย่างถาวร และจะเร่งให้มีความชำนาญในการผลิตพร้อมกับมีการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศภายในกลุ่ม โดยสนับสนุนให้ผู้ผลิตมองว่าพื้นที่ทั้งหมดเป็นตลาดเดียว (single market) ซึ่งจะได้รับประโยชน์จากการทำให้ระดับราคามีเสถียรภาพมาก และเป็นการสนับสนุนการใช้เงินตราที่มีมูลค่าในเขตพื้นที่ที่ใช้เงินสกุลยูโรร่วมกัน หรือยูโรโซน (Eurozone) และทำลายการแลกเปลี่ยนที่ไม่มีประสิทธิภาพที่เกิดจากภาวะเงินเฟ้อ นอกจากนี้ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายที่รัฐบาลเข้าแทรกแซงในตลาดเงินตราต่างประเทศ

สำหรับอาเซียนนั้นก็เป็นหนึ่งในภูมิภาคที่สนใจและมีการศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดตั้งสหภาพทางการเงินอาเซียน (Asian Monetary Union: AMU) หรือการมีอาณาเขตภายในภูมิภาคที่จะใช้เงินสกุลเดียวกัน ภายหลังจากตระหนักถึงความประสบความสำเร็จของสหภาพทางการเงินของยุโรป เพื่อเป็นแนวทางสำหรับภูมิภาคเอเชียรวมไปถึงอาเซียนการบูรณาการทางเศรษฐกิจและสร้างเสถียรภาพในอัตราการแลกเปลี่ยน (exchange rate stability) อันนำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภายในภูมิภาค โดยอาเซียนได้มีการจัดทำข้อตกลงความร่วมมือทั้ง เขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area: AFTA) ซึ่งเป็นข้อตกลงทางการค้า สำหรับสินค้าที่ผลิตภายในประเทศสมาชิกอาเซียนทั้งหมดเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของอาเซียนในฐานะที่เป็นฐานการผลิตที่สำคัญเพื่อป้อนสินค้าสู่ตลาดโลก และความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation: APEC) ซึ่งเป็นกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ระหว่างเขตเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก โดยมีสหรัฐอเมริกาถ่วงดุลอำนาจกับสหภาพยุโรปในการสร้างความร่วมมือกับอาเซียน

กล่าวโดยรวมแล้ว ความร่วมมือในระดับภูมิภาคเหล่านี้คือความพยายามของกลุ่มประเทศอาเซียนในการส่งเสริมระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและเพื่อสร้างระบบการเงินที่มีลักษณะ

คล้ายคลึงกับสหภาพยุโรป อย่างไรก็ตามอุปสรรคที่สำคัญที่สุดสำหรับอาเซียนนั้น คือ การปราศจากซึ่งระบบโครงสร้างสถาบันที่เป็นทางการ (formal institution structure) ซึ่งทำให้ยากต่อการลดอำนาจอธิปไตยในทางระหว่างประเทศเพื่อที่จะผลักดันให้เกิดการบูรณาการทางการเงินอย่างพร้อมเพรียงกัน (Osotsapa 2002)

นักวิชาการอย่าง ศาสตราจารย์ Mingqi Xu (2007) จาก Shanghai Academy of Social Sciences (SASS) ผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ ได้เคยวิเคราะห์เอาไว้ในวิจัยเรื่อง The EURO and Its Implication to East Asia ถึงปัจจัยที่ทำให้สหภาพยุโรปได้กลายเป็นเหมือนแม่แบบหรือแรงบันดาลใจให้กับอาเซียนในการมีสกุลเงินเดียวกันนั้นมีอยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ

1. สหภาพยุโรปประสบความสำเร็จในการก่อตั้งสหภาพทางการเงิน (monetary union) ช่วยป้องกันความสับสนอลหม่านทางการเงิน (financial turmoil) ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากความผันผวนของเงินตรา (currency fluctuation) ของแต่ละรัฐสมาชิก ยกตัวอย่างเช่น ในช่วงปลายทศวรรษที่ 80 จนถึง ช่วงกลางทศวรรษ 90 ได้เกิดวิกฤตการณ์อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราของสกุลเงินของทั้ง อังกฤษ (pound) สเปน (peseta) โปรตุเกส (escudos) และอิตาลี (lira) จึงทำให้ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปประสบปัญหาอย่างหนัก จากเศรษฐกิจภาวะวิกฤตเงินตราแลกเปลี่ยน ด้วยเหตุนี้จึงมีการจัดการแก้ไขวิกฤตการณ์อัตราแลกเปลี่ยนเสียใหม่ ทำให้บางประเทศได้มีการใช้นโยบายการเงินร่วมกัน นั่นคือมีการใช้สกุลเงินร่วมกัน (สกุลเงินยูโร) โดยธนาคารกลางแห่งสหภาพยุโรป (European Central Bank) จะเป็นผู้กำหนดนโยบายทางการเงิน รวมถึงอัตราดอกเบี้ยของทั้งกลุ่มประเทศที่ใช้เงินสกุลยูโร จากการแก้ไขวิกฤตการณ์ในลักษณะนี้ของสหภาพยุโรปทำให้นักวิชาการเอเชียเชื่อว่าเป็นความสำเร็จในการจัดตั้งสหภาพเศรษฐกิจและการเงิน (Economic and Monetary: EMU) ซึ่งทำให้เกิดเสถียรภาพทางการเงินนับตั้งแต่วิกฤตการณ์เป็นต้นมา และภายหลังวิกฤตการณ์ทางการเงินในเอเชียระหว่างปี ค.ศ.1997-1998 จึงทำให้กลุ่มประเทศในเอเชียโดยเฉพาะอาเซียนได้ตระหนักถึง การสร้างความร่วมมือทางการเงิน การคลังเพื่อทำให้เกิดเสถียรภาพในเอเชียตะวันออกด้วยเช่นกัน
2. การใช้เงินสกุลยูโรเป็นการพิสูจน์ว่า ทฤษฎีเขตเงินตราที่เหมาะสมของ Robert Mundell สามารถนำมาใช้ได้ทางปฏิบัติ ซึ่งเป็นแนวทางอันสำคัญที่จะทำให้เกิด เขตเงินตราที่เหมาะสม

3. เงินสกุลยูโรได้เปลี่ยนแปลงการรับรู้ในเรื่องของภูมิศาสตร์ทางเศรษฐกิจ (geo-economic sense) ในระบบการเงินระหว่างประเทศ ซึ่งทำให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกหน้ามาร่วมมือในการสร้างความร่วมมือทางการเงินที่มากขึ้น หากปราศจากความร่วมมือในลักษณะนี้แล้ว แม้ว่าจะมีการเคลื่อนย้ายเงินทุน สินค้าภายในภูมิภาค ก็อาจทำให้การใช้เงินสกุลเดียวกันในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกเป็นไปไม่ได้ ดังนั้น นักวิชาการและเจ้าหน้าที่รัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในเกาหลี ญี่ปุ่น และจีนต่างสนับสนุนให้มีการแผ่ขยายความร่วมมือเพื่อในอันที่จะทำให้เกิดเขตทางการเงินในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง (East Asian monetary zone) (Xu 2007)

(3.3.2) นโยบายด้านการแข่งขันทางการค้า (Competition Policy)

ประเด็นเรื่องกฎหมายการแข่งขันทางการค้าอาจเป็นอีกประสบการณ์หนึ่งที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรป เพราะอาเซียนได้มีนโยบายในการที่จะเร่งรัดให้ประเทศสมาชิกในอาเซียนออกกฎหมายว่าด้วยการแข่งขันทางการค้าในประเทศของตนเอง ในปัจจุบันกฎหมายทางการแข่งขันทางการค้าจะมีอยู่ในประเทศอินโดนีเซีย สิงคโปร์ ไทย และเวียดนามแล้ว ส่วนในบรูไน กัมพูชา ลาว และพม่า ยังเพิ่งเริ่มที่จะมีการร่างกฎหมายการแข่งขันทางการค้า ในขณะที่ในมาเลเซีย หน่วยงานที่มีหน้าที่ในการจัดการด้านกฎหมายการแข่งขันทางการค้า และตัวกฎหมายเองเพิ่มเริ่มประกาศใช้เมื่อปี ค.ศ.2012 ส่วนทางฟิลิปปินส์ก็เริ่มจะก่อตั้งหน่วยงานในการที่มีหน้าที่ในการจัดการดูแลกฎหมายการแข่งขันทางการค้า

สหภาพยุโรปมีนโยบายการแข่งขันทางการค้าที่มีประสิทธิภาพ เพราะนโยบายดังกล่าวมีคุณลักษณะสำคัญที่ไม่อาจพบได้ในนโยบายการแข่งขันทางการค้าในที่อื่นๆของโลก คือ

1. นโยบายการแข่งขันทางการค้าไม่เพียงแต่ช่วยดูแลการแข่งขันกันเท่านั้น แต่ยังมีส่วนในการสนับสนุนและการบูรณาการทางการตลาดไปพร้อมๆกันของประเทศสมาชิก
2. นโยบายดังกล่าวจะบังคับใช้กับธุรกิจทุกประเภททั้งของเอกชนและของรัฐ อีกทั้งบังคับใช้กับผู้ประกอบการชาวต่างชาติ หรือพฤติกรรมจำกัดการแข่งขันที่เกิดขึ้นนอกเขตสหภาพยุโรป ด้วยหากพฤติกรรมจำกัดการแข่งขันนั้นมีวัตถุประสงค์หรืออาจส่งผลกระทบต่อการบินเปิดเป็นการแข่งขันในตลาดร่วมของสหภาพยุโรป
3. การบังคับใช้นโยบายการแข่งขันทางการค้าของสหภาพยุโรปนั้นมีการบังคับใช้ในหลายระดับทางการเมือง (multi-level political system) กล่าวคือ มีการบังคับใช้ทั้งในระดับภูมิภาค และระดับรัฐสมาชิกสหภาพยุโรปเอง (Sauter 2011)

คุณลักษณะที่สำคัญของนโยบายการแข่งขันทางการค้าของสหภาพยุโรปนี้มีความน่าสนใจอยู่ Hong Cai (2007) นักวิชาการชาวจีนจาก Shanghai Academy of Social Sciences ได้ทำการศึกษาประสบการณ์ของสหภาพยุโรป และได้เสนอแนวทางที่อาเซียนและ ASEAN+3 อาจจะได้เรียนรู้ได้จากประสบการณ์ของกฎหมายเรื่องการแข่งขันกันทางการค้าของสหภาพยุโรปไว้อย่างน่าสนใจในวิจัยที่มีชื่อว่า Competition Law and Integration: EC's Experience and ASEAN+3's Choice

Cai เริ่มต้นจากการนำเสนอว่าสหภาพยุโรปก่อตั้งขึ้นโดยสนธิสัญญาที่มีผลบังคับตามกฎหมายหลายฉบับซึ่งได้กำหนดกรอบดำเนินงานไว้อย่างชัดเจน ตลอดจนมีระบบกฎหมาย (legal system) ที่มีโครงสร้างหลายระดับและมีลักษณะเฉพาะ ซึ่งประกอบไปด้วยการปกครองในระดับภูมิภาค (regional system) การปกครองในระดับเหนือรัฐ (supranational system) และการปกครองในระดับรัฐ (national system) ซึ่งแต่ละระบบมีการจัดการระเบียบปกครองเป็นของตนเอง และไม่มีการขัดกันทางกฎหมาย หากแต่จะช่วยเหลือเสริมสร้างให้การปกครองในแต่ละระบบมีความสมบูรณ์กันมากยิ่งขึ้น กล่าวได้ว่า จุดเด่นในการมีระบบกฎหมายและมาตรการทางกฎหมายที่มีลักษณะเฉพาะของตนเองเช่นนี้ มีพัฒนามายาวนานและมีความแข็งแกร่งมาก

นอกจากนั้นสหภาพยุโรปยังไม่อยู่ภายใต้การพึ่งพาอาศัยระบบกฎหมายระหว่างประเทศทั่วไป ทำให้เกิดระบบกฎหมายของตน คือ ระบบกฎหมายยุโรป (European legal system) หรือระบบกฎหมายประชาคม (community legal system) ซึ่งมีผลผูกพันรัฐสมาชิกให้ต้องเคารพและปฏิบัติตามโดยไม่สามารถที่จะตั้งข้อสงวน (reservation) ได้และไม่ต้องมีการคำนึงถึงอนุวัติการตามทฤษฎีเอกนิยมหรือทวินิยมในเรื่องที่รัฐถ่ายโอนอำนาจอธิปไตยไปให้ประชาคมแล้ว รัฐสมาชิกก็จะต้องเคารพและปฏิบัติตาม (Approximation of Law และ Community Loyalty)

อีกทั้งสหภาพยุโรปยังมีองค์การในการระงับข้อพิพาทหรือองค์กรศาล ดังนั้นเมื่อเกิดข้อพิพาทระหว่างรัฐสมาชิกก็ไม่ต้องไประงับข้อพิพาทกันที่ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ (International Court of Justice : ICJ) ซึ่งรัฐสมาชิกจะไม่สามารถปฏิเสธอำนาจศาลประชาคมเหมือนการระงับข้อพิพาทโดยศาลยุติธรรมระหว่างประเทศซึ่งศาลจะมีเขตอำนาจก็ต่อเมื่อคู่ความซึ่งเป็นรัฐแต่ละรัฐยอมรับอำนาจศาลแล้วเท่านั้น ไม่ต้องไประงับข้อพิพาทในเวทีโลก เช่น เยอรมนีที่มีข้อบังคับในการใช้อำนาจจากส่วนบริหาร (administrative power) เพื่อที่มีการเดินหน้าในข้อปฏิบัติที่ได้จากการอภิปรายที่ประชุม เป็นต้น

นอกจากนั้นการระงับข้อพิพาทก็ไม่ต้องอาศัยการเจรจาทางการทูตหรือมาตรการตอบโต้รัฐคู่พิพาท แต่ต้องระงับข้อพิพาทโดยประชาคมและตามกติกาของประชาคม ซึ่งจะมีผลผูกพันรัฐสมาชิก อันเป็นสิ่งที่ช่วยลดความตึงเครียดและสร้างสันติภาพในประชาคมได้และยังสามารถมั่นใจว่าข้อพิพาทจะถูกระงับอย่างแน่นอน เพราะการที่รัฐสมาชิกไม่สามารถปฏิเสธอำนาจศาลประชาคม

ในขณะที่ศาลประชาคมก็ไม่สามารถตัดสินคดีได้ตามหลักศาลไม่สามารถปฏิเสธความยุติธรรม (deny of justice) ซึ่งวิธีการการเจรจาทูตอาจไม่แน่นอนว่าจะระงับข้อพิพาทได้หรือแม้แต่การระงับข้อพิพาทโดย ICJ ก็เชื่อว่าศาลจะระงับข้อพิพาทได้หากรัฐไม่ยอมรับอำนาจศาล หรือแม้แต่การเจรจาโดยองค์การระหว่างประเทศที่ไม่มีระบบกฎหมายที่ไม่มีสภาพบังคับดีพอก็อาจไม่สามารถระงับข้อพิพาทของรัฐสมาชิกได้ นอกจากนี้ในสหภาพยุโรปเองยังมีช่องทางที่ให้ประชาชนสามารถดำเนินคดีกับรัฐสมาชิกต่อศาลประชาคมได้ซึ่งแตกต่างจากการระงับข้อพิพาทโดยศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ ซึ่งรัฐเท่านั้นที่จะเป็นคู่ความในศาลยุติธรรมระหว่างประเทศได้ ตาม Article 34 (1) Statute of the International Court of Justice 1945¹⁶

จากตัวอย่างที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าระบบกฎหมายของประชาคมมีความแตกต่างจากกฎหมายระหว่างประเทศในหลายๆกรณี มีระบบกฎหมายของตนเองและระบบการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายของตนเอง โดยนำกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้ในบางส่วน ทั้งนี้ก็เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนสหภาพยุโรปอย่างสูงสุด ส่วนสนธิสัญญาในการจัดตั้งประชาคมยุโรปในการของการบูรณาการทางเศรษฐกิจ ศาลแห่งประชาคมยุโรปได้วินิจฉัยว่าสนธิสัญญาการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจยุโรป คือ กฎหมายรัฐธรรมนูญพื้นฐานของสหภาพยุโรปซึ่งประเทศสมาชิกตกลงมอบอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจและบริหารงานในด้านต่างๆที่มีการตัดสินใจร่วมกันให้กับประชาคมยุโรป โดยมีกฎหมายการแข่งขันทางการค้า (competition law) ในการสร้างความเป็นธรรมและดูแลสถานะการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจ เพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงในตลาด

¹⁶ Article 34 (1) Only states may be parties in cases before the Court.

หลักกฎหมายการแข่งขันของสหภาพยุโรปดูแลควบคุมในเรื่องของการแทรกแซง (interfere) และข้อห้าม (prohibited) ของประชาคม กฎหมายการแข่งขันประกอบไปด้วยมาตราที่มีความสำคัญอย่างมากคือ มาตราที่ 81¹⁷ และมาตราที่ 82¹⁸ จากสนธิสัญญาประชาคมยุโรป (EC Treaty) ที่ได้ระบุว่า คณะกรรมการแข่งขันทางการค้ามีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้าว่าด้วยเรื่องความร่วมมืออันมีผลต่อต้านการแข่งขันทางการค้าและการใช้อำนาจเหนือตลาดโดยมิชอบ ซึ่ง

¹⁷ Article 81 of the EC Treaty (ex Article 85)

1. The following shall be prohibited as incompatible with the common market: all agreements between undertakings, decisions by associations of undertakings and concerted practices which may affect trade between Member States and which have as their object or effect the prevention, restriction or distortion of competition within the common market, and in particular those which:
 - (a) directly or indirectly fix purchase or selling prices or any other trading conditions;
 - (b) limit or control production, markets, technical development, or investment;
 - (c) share markets or sources of supply;
 - (d) apply dissimilar conditions to equivalent transactions with other trading parties, thereby placing them at a competitive disadvantage;
 - (e) make the conclusion of contracts subject to acceptance by the other parties of supplementary obligations which, by their nature or according to commercial usage, have no connection with the subject of such contracts.
2. Any agreements or decisions prohibited pursuant to this Article shall be automatically void.
3. The provisions of paragraph 1 may, however, be declared inapplicable in the case of:
 - any agreement or category of agreements between undertakings;
 - any decision or category of decisions by associations of undertakings;
 - any concerted practice or category of concerted practices,

which contributes to improving the production or distribution of goods or to promoting technical or economic progress, while allowing consumers a fair share of the resulting benefit, and which does not:

- (a) impose on the undertakings concerned restrictions which are not indispensable to the attainment of these objectives;
- (b) afford such undertakings the possibility of eliminating competition in respect of a substantial part of the products in question.

¹⁸ Article 82 of the EC Treaty (ex Article 86)

Any abuse by one or more undertakings of a dominant position within the common market or in a substantial part of it shall be prohibited as incompatible with the common market insofar as it may affect trade between Member States.

Such abuse may, in particular, consist in:

- (a) directly or indirectly imposing unfair purchase or selling prices or other unfair trading conditions;
- (b) limiting production, markets or technical development to the prejudice of consumers;
- (c) applying dissimilar conditions to equivalent transactions with other trading parties, thereby placing them at a competitive disadvantage;
- (d) making the conclusion of contracts subject to acceptance by the other parties of supplementary obligations which, by their nature or according to commercial usage, have no connection with the subject of such contracts.

กฎหมายแข่งขันทางการค้ามีผลบังคับใช้กับกิจการทางเศรษฐกิจทุกประเภท โดยกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ต้องถูกบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้า ทั้งสองมาตรา มีบทบัญญัติของการลงโทษในเรื่องของอำนาจทางเศรษฐกิจ กล่าวได้ว่า ทั้งสองมาตราจากสนธิสัญญาฉบับนี้ของสหภาพยุโรปเป็นข้อกฎหมายที่มีประสิทธิภาพและสามารถนำไปใช้ได้ทั้งในทางปฏิบัติสำหรับการบูรณาการยุโรปและไม่เคยได้รับการแก้ไขมาตั้งแต่ปี ค.ศ.1958 (Cai 2007)

อาจกล่าวได้ว่า จุดแข็งที่สำคัญของสหภาพยุโรป คือ การรวมอำนาจอธิปไตยเข้าไว้ด้วยกันของแต่ละรัฐสมาชิกเพื่อการเป็นประชาคม ผ่านการบังคับใช้ข้อกฎหมายของสนธิสัญญาประชาคมยุโรป (European Community Treaty) เพื่อที่จะสร้าง “สถาบันของประชาคม” (institutions of community) ที่จะปกป้องผลประโยชน์ที่มีร่วมกันของรัฐสมาชิก ในทางตรงข้าม โครงสร้างการทำงานของ ASEAN นั้นเป็นแบบการทูตแบบดั้งเดิม (traditional diplomatic way) และกลไกการทำงานที่ยืดหยุ่น (flexible operation mechanism) หรือที่เรียกว่า “วิถีอาเซียน” (ASEAN way) กล่าวคือ อาเซียนร่วมมือกันด้วยกระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมอย่างไม่เป็นทางการ ปราศจากข้อกฎหมายบังคับทางกฎหมาย การรวมตัวของอาเซียนเป็นการรวมกลุ่ม “แบบหลวมๆ” ไม่ได้ผูกพันกันอย่างเหนียวแน่นตามอย่างองค์ระหว่างประเทศเช่นสหภาพยุโรป นอกเหนือไปจากนี้ รัฐแต่ละรัฐมีฐานะเท่าเทียมกันและทรงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตย การตัดสินใจและการขับเคลื่อนองค์กรจึงเป็นไปได้ช้า มีลักษณะที่ยืดหยุ่นมากหรือบางครั้งอาจจะเป็นไปไม่ได้เลยเพราะอาจจะต้องได้รับความยินยอมจากรัฐสมาชิกทุกฝ่ายไปในทิศทางเดียวกัน และแม้ว่า ASEAN จะมีแนวความคิดและพยายามพัฒนาองค์การให้เป็นองค์การเหนือรัฐ แต่ก็มีคามไม่แน่นอนและชัดเจน เพราะขาดการวางกรอบและกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งรูปแบบขององค์การแบบนั้นได้อย่างไร จึงเป็นเพียงการแสดงเจตนาว่าจะปรับเปลี่ยนรูปแบบเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้เสนอว่าอาเซียนควรที่จะสร้างกฎเกณฑ์สำคัญ (substantive rules) ของกฎหมายแข่งขันทางการค้า และให้ความสำคัญในฐานะที่เป็นกฎหมายหลักที่จะนำไปสู่การใช้กฎเกณฑ์ร่วมกัน (common rules) เพื่อการบูรณาการทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับสหภาพยุโรป (Cai 2007)

(3.3.3) การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในภูมิภาค

การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในภูมิภาคเป็นประเด็นที่มักได้รับการกล่าวถึงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของอาเซียนที่ถือว่ามีลักษณะเฉพาะตัว เพราะมันอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่สำคัญคือหลักการไม่แทรกแซงกัน (non-interference) ของอาเซียน นักวิชาการที่ศึกษาประเด็นการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างเห็นร่วมกันว่า หลักการของวิถีอาเซียน¹⁹ (ASEAN Way) ที่มีหลักการหนึ่งว่าด้วยการไม่แทรกแซงกิจการระหว่างกันนั้น อาจเป็นผลส่วนหนึ่งที่ทำให้อาเซียนต้องเผชิญกับความล่าช้าของการตัดสินใจแก้ไขปัญหาหนึ่งๆ

อย่างไรก็ดี ต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนก่อนว่า โครงสร้างของหน่วยงานหรือแนวนโยบายในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของสหภาพยุโรปกับอาเซียนนั้นมีความแตกต่างกันอย่างมาก ในกรณีของสหภาพยุโรป ประเด็นเรื่องความมั่นคงและนโยบายต่างประเทศอยู่ภายใต้ นโยบายร่วมต่างประเทศและความมั่นคงของสหภาพยุโรป²⁰ (Common Foreign and Security Policy: CFSP) ในขณะที่ประเด็นเรื่องการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งหรือปัญหาภายในภูมิภาคนั้นเป็นประเด็นย่อยที่อยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการภายใต้แต่ละเสาหลักของประชาคมอาเซียน และยังไม่มียุทธศาสตร์ใดๆ ที่มีอำนาจหรือกำหนดบทบาทขององค์กร หรือโครงสร้างที่จะมีแนวทางการจัดการประเด็นเรื่องความมั่นคงเหมือนอย่างในของสหภาพยุโรป มีก็เพียงแต่ การประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum:

¹⁹ Article 2 ของ Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia (1976) ได้ระบุแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งตามวิถีอาเซียนว่า In their relations with one another, the High Contracting Parties shall be guided by the following fundamental principles:

- a. Mutual respect for the independence, sovereignty, equality, territorial integrity and national identity of all nations;
- b. The right of every State to lead its national existence free from external interference, subversion or coercion;
- c. Non-interference in the internal affairs of one another;
- d. Settlement of differences or disputes by peaceful means;
- e. Renunciation of the threat or use of force;
- f. Effective cooperation among themselves.

²⁰ หนึ่ง ต้องกล่าวเอาไว้ในที่นี้อย่างชัดเจนว่า แม้ว่าสหภาพยุโรปจะมีโครงสร้างเชิงสถาบันในการจัดการประเด็นเรื่องความมั่นคงระดับภูมิภาคอย่างเป็นทางการ แต่ก็มิใช่ว่ารัฐสมาชิกของสหภาพยุโรปทุกรัฐจะมีความเห็นพ้องต่อประเด็นความมั่นคงที่ถูกหยิบมาถกเถียงในเวทีด้านความมั่นคงเสมอไป เพราะปัญหาที่สำคัญก็คือการที่รัฐสมาชิกมีความเห็นที่ไม่ลงรอยกันเรื่องเกี่ยวกับการมองอนาคตของสหภาพยุโรป เพราะบางรัฐอาจมีความต้องการให้องค์กรด้านความมั่นคงของยุโรปมีบทบาทมากในการดำเนินนโยบาย ในขณะที่บางรัฐอาจมีความต้องการเพียงหลวมๆ เท่านั้น ดังนั้น เมื่อแต่ละรัฐมีความต้องการที่แตกต่างกัน ก็ส่งผลให้การที่จะออกนโยบายให้เป็นที่ยอมรับร่วมกันระหว่างรัฐสมาชิกจึงเป็นเรื่องที่ยาก (Cameron 2007).

ARF) เท่านั้นที่เป็นกรอบความร่วมมือด้านความมั่นคง แต่ก็ครอบคลุมประเด็นและประเทศสมาชิกจำนวนมากและไปไกลกว่าอาเซียน

หากย้อนไปพิจารณาถึงบริบททางประวัติศาสตร์ในเชิงทฤษฎี ทั้งสหภาพยุโรปและกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงต่างเป็นภูมิภาคที่มีพัฒนาการในลักษณะที่แตกต่างในแง่ของการเปลี่ยนแปลงในด้านสันติภาพและการสร้างระเบียบภูมิภาคในรูปแบบใหม่ (new regional order) ซึ่งเป็นผลพวงมาจากประวัติศาสตร์และการสร้างความร่วมมือที่เกิดจากแนวคิดภูมิภาคนิยม

หากมองในมุมมองเชิงระบบ (systematic perspective) การเปลี่ยนแปลงในด้านสันติภาพของระเบียบในทางภูมิภาค (regional order) ขึ้นอยู่กับ 3 สภาวะองค์ประกอบคือ

1. การเปลี่ยนแปลงนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของอำนาจ (power relations) ภายในภูมิภาค ซึ่งปัจจัยในลักษณะนี้ถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญและมีบทบาทอย่างมากในการปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์และระเบียบ (order) ภายในภูมิภาค โดยสิ่งที่จะทำให้เกิดสันติภาพและความร่วมมือ การดำเนินความสัมพันธ์ลักษณะของ การจัดสรรแบ่งปันอำนาจ (shared power) ตลอดจนการสร้างสถาบันในระดับภูมิภาค (regional institution) ในลักษณะของการอภิบาล (governance)
2. โครงสร้างในระดับภูมิภาค (regional structure) ควรที่จะมีลักษณะของการเป็นสถาบัน (institutional characteristics) ในการยกระดับการพัฒนาเพื่อสร้างความร่วมมือ ตลอดจนเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ อัตลักษณ์ (identity) และผลประโยชน์ (interest) ในระดับภูมิภาค เพื่อที่จะสร้างความรู้สึกร่วม กฎและบรรทัดฐานร่วมกัน
3. แนวคิดในเรื่องภูมิภาคนิยมที่แข็งแกร่งในการสร้างค่านิยมและอัตลักษณ์ของภูมิภาค โดย Michael Schulz (2001) ได้ให้คำนิยามว่าภูมิภาคนิยม คือ การผสมผสานของทัศนคติ (perception) ค่านิยม (value) เพื่อที่จะสร้างและรักษาไว้ซึ่งกฎเกณฑ์ในด้านความมั่นคง (regulation of security) สันติภาพ และการพัฒนาเพื่อสร้างความร่วมมือในระดับภูมิภาค

สหภาพยุโรปเป็นกลุ่มประเทศที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการสร้างกระแสและทิศทางการเมืองความมั่นคงเศรษฐกิจและสังคมระดับโลก สหภาพยุโรปมีการวางกรอบและกลไกการดำเนินการขององค์การที่มีประสิทธิภาพและพัฒนาการไปสู่ความก้าวหน้าในการบูรณาการของการรวมยุโรปจากความขัดแย้งในสงครามโลกมาตั้งแต่ Jean Monet ที่ได้ริเริ่มแนวคิดในการแก้ไขปัญหาและสร้างสันติภาพขึ้นมาในให้เกิดขึ้น โดยเริ่มจากการควบคุมและลดความตึงเครียดของสถานการณ์ที่เต็มไปด้วย

ด้วยท่าทีของความหวาดระแวงระหว่างประเทศฝรั่งเศสและเยอรมนีสืบเนื่องมาจากสงครามโลกที่เยอรมันเป็นผู้จุดชนวนของสงครามโลกทั้งสองครั้ง และได้ยึดครองฝรั่งเศสในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง การพัฒนาของสหภาพยุโรปจึงเกิดมาจากความต้องการหยุดความขัดแย้งอันเป็นผลพวงมาจากประวัติศาสตร์ในสงครามโลก เนื่องจากสหภาพยุโรปไม่ต้องการให้เกิดสงครามอีก โดยหวังว่าเมื่อมีการรวมตัวกันระหว่างประเทศในภูมิภาค สหภาพยุโรปจะสามารถสร้างระเบียบภูมิภาคในรูปแบบใหม่ (new regional order) และสร้างแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงในทางสังคมและการเมือง เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ในทางเศรษฐกิจและสังคมในเชิงลึก ซึ่งตลอดระยะเวลาการบูรณาการของกลุ่มประเทศยุโรปที่ผ่านมา 50 ปี สหภาพยุโรปสามารถนำสังคมยุโรปไปสู่การมีเสถียรภาพและสันติภาพ โดยเฉพาะฝรั่งเศสและเยอรมนี ทั้งสองประเทศสามารถก้าวข้ามผ่านความขัดแย้ง สงครามและสามารถสร้างความร่วมมือในด้านต่างๆและเป็นประเทศสองผู้นำหลักที่ขับเคลื่อนให้สหภาพยุโรปประสบความสำเร็จในการสร้างสันติภาพและการบูรณาการในระดับภูมิภาคภายใต้อิทธิพลแนวคิดภูมิภาคนิยม

สำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การพัฒนาเพื่อที่จะสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศและความสัมพันธ์ของแต่ละประเทศสมาชิก กล่าวได้ว่า ช่วงระยะเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด โดยการเปลี่ยนแปลงโดยรวมเกิดจากปัจจัยโครงสร้าง (structural factors) อาทิ การได้รับเอกราช แนวคิดภูมิภาคนิยม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและอำนาจ และเกิดจากปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของรัฐ (behavior factors) อาทิ การแก้ไขเพิ่มเติมยุทธศาสตร์แห่งชาติ การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของรัฐสมาชิกในภูมิภาค ซึ่งจากองค์ประกอบของปัจจัยทั้งหมดที่กล่าวมาอยู่ท่ามกลางบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความร่วมมือ ความขัดแย้ง และการเผชิญหน้ากันภายหลังเหตุการณ์สงครามเย็น แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความพยายามแก้ไขปัญหาและความสามารถที่จะจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นของชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อสร้างความร่วมมือและการพัฒนาในระดับภูมิภาค ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงเพื่อของระเบียบภูมิภาคในรูปแบบใหม่ที่กลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องเผชิญ หรืออาจกล่าวอีกทางหนึ่งได้ว่า การเกิดขึ้นของชุดความคิดว่าด้วยความร่วมมือเพื่อจัดการด้านความมั่นคงของสหภาพยุโรปกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นเริ่มต้นจากบริบททางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน ทำให้ลักษณะของโครงสร้างหรือองค์กรที่จะมีหน้าที่ในการรับมือ แก้ไขปัญหาความมั่นคงจึงแตกต่างกันออกไป

หากกล่าวถึงประเด็นในเรื่องความมั่นคงในอาเซียนนั้นก็พบว่าเมื่ออยู่จำกัด²¹ “การประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก” (ASEAN Regional Forum: ARF) ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบอันสำคัญที่ถือกำเนิดขึ้นอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมในการสร้างความมั่นคงขึ้นมาในภูมิภาคท่ามกลางความแตกต่างในรูปแบบทางการเมืองของกลุ่มประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และประเทศอื่นๆที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก²² ARF ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1994 ความร่วมมือ ARF ถือได้ว่าเป็นเวทีปรึกษาหารือ (consultative forum) เกี่ยวกับประเด็นด้านการเมืองและความมั่นคง โดยมุ่งที่จะส่งเสริมความไว้วางใจ เชื่อใจ ความร่วมมือ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศผู้เข้าร่วม และพัฒนาแนวทางการดำเนินการทูตเชิงป้องกัน (preventive diplomacy) ซึ่งมุ่งป้องกันการเกิดและขยายตัวของความขัดแย้ง และเมื่อผู้เข้าร่วมทุกฝ่ายพร้อมและสะดวกใจ ARF ก็อาจพัฒนาเป็นเวทีหารือแนวทางยุติ ความขัดแย้งระหว่างประเทศที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก

อย่างไรก็ตาม อุปสรรคสำคัญสำหรับการทำงานที่สำคัญของ ARF คือหลักการเรื่องการไม่แทรกแซงกิจการภายในตามวิถีอาเซียน (Heller 2005) โดยรัฐบาลในกลุ่มอาเซียนต่างอ้างว่าการถือหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในเป็นการคงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยของแต่ละประเทศและเป็นการป้องกันการแทรกแซงอำนาจจากภายนอก วิจัยชี้ว่าการที่ประเทศสมาชิกอาเซียนยังคงนำหลักการเหล่านี้มาใช้และถือปฏิบัติเป็นเพียงแค่การกล่าวอ้าง ไม่ใช่ความพยายามในการแก้ไขปัญหาในประเด็นต่างๆอย่างจริงจังอันทำให้เกิดความขัดแย้งและการไม่ลงรอยกันระหว่างประเทศสมาชิกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ทั้งนี้ ในการประชุม ARF สหภาพยุโรปได้มีบทบาทในการเข้าร่วมการประชุมด้วย สหภาพยุโรปได้กำหนดบทบาทของตนผ่านทางคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนยุโรป (European Commission) และผู้แทนระดับสูงในด้านการต่างประเทศและนโยบายในด้านความมั่นคงร่วมกัน (CFSP) โดยมีวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือให้อาเซียนสามารถแก้ไขและร่วมมือกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทันท่วงทีและใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น ในเรื่องที่จะส่งผลกระทบต่อสันติภาพ และแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อสันติภาพและเสถียรภาพของภูมิภาค อีกทั้งสหภาพยุโรปได้กำหนดสถานะของตนในฐานะที่เป็นผู้

²¹ อย่างไรก็ตาม ต่อประเด็นความมั่นคงนั้นอาจจะเป็นเรื่องที่ยังอาจจะหาข้อสรุปเป็นหนึ่งเดียวถึงรูปแบบของความร่วมมือไม่ได้ชัดเจนนัก เพราะมันขึ้นอยู่กับการตีความนิยามของความมั่นคง และการจำแนกประเภทของความมั่นคงว่าเป็นความมั่นคงแบบดั้งเดิม (traditional security) และความมั่นคงแบบใหม่ (new security) ความมั่นคงแบบดั้งเดิมนั้นอาจจะมีรูปแบบความร่วมมือเชิงสถาบันระดับภูมิภาค แต่ความมั่นคงแบบใหม่กำลังกลายมาเป็นจุดร่วมของการสร้างความร่วมมือระดับของภูมิภาคมากยิ่งขึ้น ทั้งในประเด็นสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงของมนุษย์ และอื่นๆ

²² ปัจจุบัน ประเทศที่เข้าร่วมอยู่ในกลุ่ม ARF ประกอบไปด้วยประเทศสมาชิกทั้ง 10 ของอาเซียน และออสเตรเลีย บังคลาเทศ แคนาดา จีน สหภาพยุโรป อินเดีย ญี่ปุ่น เกาหลีเหนือ เกาหลีใต้ มองโกเลีย นิวซีแลนด์ ปากีสถาน ปาปัวนิวกินี รัสเซีย ตีมอร์ตะวันออก สหรัฐอเมริกา และศรีลังกา.

ที่มีบทบาทหลักในเรื่องของความมั่นคงในส่วนของเส้นเขตแดนทางภูมิศาสตร์ สหภาพยุโรปได้นำเอาประสบการณ์และรู้ทางการการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งจาก องค์การว่าด้วยความมั่นคงและความร่วมมือในยุโรป (Organization for Security and Co-operation in Europe: OSCE) มาเป็นแนวทางให้แก่อาเซียน เนื่องจากองค์การนี้เป็นองค์การเดียวที่เชื่อมโยงมิติด้านการทหารกับมิติมนุษย์เข้าด้วยกัน และได้มีบทบาทรักษาสันติภาพเชิงรุกโดยใช้การทูตเชิงป้องกัน (preventive diplomacy) ตลอดจนการสร้างสภาวะที่เอื้อต่อการเกิดสันติภาพ ด้วยการส่งเสริมเสถียรภาพและความมั่นคงในบริบทของการส่งเสริมความมั่นคงร่วมกัน อาทิ การสร้างเสถียรภาพ การเสริมสร้างขีดความสามารถ การให้คำปรึกษา การติดตามสังเกตการณ์ การเรียกร้องผลักดัน และโน้มน้าวประเทศสมาชิก ให้ตระหนักในหลักการด้านความมั่นคง โดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นเวทีปรึกษาหารือเพื่อหาข้อยุติ/ระงับข้อพิพาทและข้อขัดแย้งต่างๆในยุโรป รวมทั้งควบคุมดูแลความมั่นคงในภูมิภาคเพื่อป้องกันมิให้เกิดวิกฤตการณ์ที่ร้ายแรง

นอกจากนี้สหภาพยุโรปยังได้นำนโยบายร่วมด้านการต่างประเทศและความมั่นคงร่วมกัน (CFSP) มาใช้กับอาเซียนผ่านการประชุม ARF โดยได้เน้นย้ำถึงระบบกลไกการทำงานของ ARF ที่ไม่ใช่เพียงแค่การเจรจาผ่านวาระการประชุม แต่ควรเป็นองค์กรผ่านกระบวนการทำให้เป็นสถาบัน (institutionalization) ที่ประเทศสมาชิกอาเซียนจะมีนโยบายด้านความมั่นคงร่วมกันในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ และสหภาพยุโรปยังมุ่งหวังให้มีการจัดตั้งยุทธศาสตร์ในการสร้างความร่วมมือให้แก่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะประเด็นในเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ หลักนิติรัฐ การทำให้เป็นประชาธิปไตย รวมไปถึงสิทธิของพลเมือง เพื่อที่จะสนับสนุนและกระตุ้นให้เกิดความมั่นคงในภูมิภาคอาเซียนด้วยเช่นกัน

3.4 ข้อสังเกตงานวิชาการในประเทศไทย

ในส่วนที่ผ่านมาได้นำเสนอทศรูปและข้อเสนอแนะที่นักวิชาการชาวต่างชาติได้แสดงให้เห็นถึงประสบการณ์ของสหภาพยุโรป ในมิติประวัติศาสตร์ความเป็นมา ปัจจัยและเงื่อนไขที่มีส่วนสนับสนุนให้สหภาพยุโรปประสบความสำเร็จ และบทเรียน หรือข้อสังเกตที่อาจมีให้ต่ออาเซียนได้

ข้อสังเกตประการหนึ่งต่อการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบระหว่างอาเซียนและสหภาพยุโรปก็คือ แม้ว่าการศึกษาประเด็นเรื่องภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบจะมีแนวโน้มที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการจากโลกตะวันตกและประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่นักวิชาการในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลับมีจำนวนไม่มากที่สนใจในประเด็นดังกล่าว นอกเหนือไปจากนักวิชาการของจีนและญี่ปุ่นที่มีการจัดการสัมมนา ประชุมเชิงปฏิบัติการ (workshop) และการเขียนบทความที่มีความเกี่ยวข้องอยู่บ้าง

ในอดีต การเปรียบเทียบสหภาพยุโรปและอาเซียนนั้นไม่ค่อยปรากฏอยู่ในงานวิชาการภาษาไทย แต่ก็ยังพอที่จะมีเอกสารของหน่วยงานราชการในไทยก็ได้เคยให้ความสนใจกับการถอดรื้อเอาประสบการณ์ของสหภาพยุโรปมาเป็นแนวทางให้กับอาเซียนแล้ว ตัวอย่างเช่น ในมุมมองของหน่วยงานราชการไทย กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ ที่ได้เคยทำการวิเคราะห์ไว้ในช่วงปี พ.ศ.2529 ถึง "รูปแบบ" ที่อาเซียนสามารถเลียนแบบประชาคมเศรษฐกิจยุโรป (EEC)²³ ในการศึกษา ดังกล่าวระบุว่า "ในการพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของการรวมตัวของกลุ่มประเทศอาเซียนตามรูปแบบของการรวมกลุ่มของประชาคมเศรษฐกิจยุโรป จำเป็นต้องหันกลับไปมองพื้นฐานของการรวมกลุ่มของทั้งสองว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร" (กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ 2529, หน้า 10) โดยชี้ว่า ปัจจัยที่นำไปสู่การก่อตั้งประชาคมเศรษฐกิจยุโรปและอาเซียนนั้นแตกต่างกัน เพราะในยุโรปเป็นการเน้นความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ ทำให้มีการวางโครงสร้างรูปแบบและขั้นตอนการดำเนินงานขององค์การเอาไว้อย่างชัดเจน ในขณะที่ของอาเซียนเป็นเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และสังคม แต่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจกลับ "ยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร" (กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ 2529, หน้า 10)

การศึกษาดังกล่าวเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการอธิบาย "ประเภทของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ"²⁴ โดยข้อเสนอหลักของการศึกษาคือ หากอาเซียนต้องการเลียนแบบสหภาพยุโรป โดยมีเป้าหมายของการรวมกลุ่มระดับภูมิภาคแล้ว "รูปแบบ" (form) ของความร่วมมือระดับภูมิภาคควรเป็นไปในรูปใด ข้อสรุปของการศึกษาคือ หากอาเซียนต้องการรวมกลุ่มกันกัน ประเภทของการรวมกลุ่มที่อาเซียน "ควรเป็น" คือการเป็นสหภาพศุลกากรและสหภาพเศรษฐกิจ เพราะ "เป็นความร่วมมือกันเพื่อสร้างอำนาจต่อรองในการดำเนินนโยบายกับประเทศนอกกลุ่ม" (กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ 2529, หน้า 13) สาเหตุที่ในงานวิจัยมองว่าอาเซียนควรมีรูปแบบของความร่วมมืออยู่ในลักษณะที่เป็นสหภาพศุลกากรและสหภาพเศรษฐกิจเพราะอาเซียน "ยังไม่ถึงขั้นที่จัดอยู่ในกลุ่มประเภทของการรวมกลุ่มแบบเขตการค้าเสรี" (กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ 2529, หน้า 10) เพราะเขตการค้าเสรีต้องมีการยกเลิกพิกัดอัตราศุลกากรและอุปสรรคทางการค้าอื่นๆระหว่างประเทศสมาชิก ซึ่งในขณะนั้นอาเซียนยังไม่ได้ยกเลิกพิกัดอัตราศุลกากร หากแต่เป็นเพียงการลดหย่อนเท่านั้น

จะเห็นได้ว่า การศึกษาของ กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ (2529) เป็นการศึกษาที่ตั้งอยู่ในบริบทของการรูปแบบที่เหมาะสมว่าอาเซียนควรมีลักษณะเป็นเช่นไร โดยเป้าหมายของการศึกษาได้

²³ ในขณะนั้น พัฒนาการรวมกลุ่มระดับภูมิภาคของยุโรปยังไม่ได้พัฒนามาถึงสหภาพยุโรปดังที่เราเห็นเช่นในปัจจุบัน ในขณะนั้น EEC ประกอบไปด้วยประเทศสมาชิกเพียง 12 ประเทศเท่านั้น คือ เบลเยียม เนเธอร์แลนด์ ลักเซมเบิร์ก ฝรั่งเศส อิตาลี สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สหราชอาณาจักร ไอร์แลนด์ เดนมาร์ก กรีซ สเปน และโปรตุเกส เท่านั้น.

²⁴ การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจแบ่งแยกออกเป็น 5 รูปแบบ (form) ตามทฤษฎีของ Bela Balassa คือ เขตการค้าเสรี (Free Trade Area) สหภาพศุลกากร (Customs Union) ตลาดร่วม (Common Market) สหภาพเศรษฐกิจ (Economic Union) และสหภาพเหนือชาติ (Supranational Union) รายละเอียดเกี่ยวกับแต่ละประเภท ดู Balassa (1965).

ต้องการที่จะศึกษาประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่ผ่านมาโดยตรง อีกทั้ง ประเด็นที่สำคัญก็คือ บริบทของเวลาที่ยุโรปยังไม่พัฒนารูปแบบของภูมิภาคนิยมมาจนถึงกระทั่งรูปแบบที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม มั่นสะท้อนภาพให้เราเห็นว่า หน่วยงานของไทยได้มีความสนใจต่อประเด็นภูมิภาคนิยมในระดับหนึ่งว่าควรมีรูปแบบของความร่วมมือแบบใด

ปัจจุบัน ในส่วนของประเทศไทยนั้น แม้ว่าจะมีหน่วยงานที่สนับสนุนการเรียนการสอน การทำวิจัยและเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับสหภาพยุโรป และอาศัยอยู่บ้างตามมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น

1. ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขายุโรปศึกษา (หลักสูตรนานาชาติ / สหสาขาวิชา) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. ศูนย์อาเซียนศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. ศูนย์อาเซียนศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
5. สถาบันเอเชียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
6. สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
7. หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
8. หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอาเซียนศึกษา (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยนานาชาติปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
9. ศูนย์อาเซียนศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
10. เครือข่ายจุฬาฯ นานาชาติ (Chula Global Network)

แต่ข้อสังเกตต่อกิจกรรมด้านวิชาการที่ศูนย์วิชาการเหล่านี้ได้มีส่วนในการริเริ่มนั้นไม่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ การเรียนรู้จากประสบการณ์ของสหภาพยุโรปเพื่อนำมาทำความเข้าใจ หรือสร้างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่างอาเซียน

หน่วยงานที่ได้ดำเนินการโครงการเปรียบเทียบประสบการณ์ระหว่างสหภาพยุโรปและอาเซียนไปแล้วบ้างก็คือ ศูนย์ยุโรปศึกษาฯ กล่าวคือ ศูนย์ยุโรปศึกษาฯ ได้มีการจัดงานสัมมนาเชิงวิชาการที่เปรียบเทียบประสบการณ์ระหว่างสหภาพยุโรปและอาเซียน โดยกิจกรรมที่สำคัญคือ "งานอบรมทางวิชาการครั้งที่ 1 ประจำปี พ.ศ.2555 เรื่อง "บทเรียนและข้อคิดจากการบูรณาการสหภาพ

ยุโรปสู่การจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน" ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ.2555²⁵ หัวข้อหนึ่งในงานสัมมนา คือ "บทเรียนจากยุโรปสู่การรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน" ซึ่งมี สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์ จากคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สุปัทม สงวนดีกุล จากกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ และ สาธิต สุนทรพันธ์ จากภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นผู้ร่วมเวทีเสวนา

สุทธิพันธ์ได้ชี้ให้เห็นว่าสหภาพยุโรปและอาเซียนนั้นมีประสบการณ์ที่แตกต่างกันในแง่ระยะเวลาการก่อตั้งที่มีความเป็นมายาวนานไม่เท่ากัน อีกทั้งรูปแบบของกลไกของความร่วมมือระดับภูมิภาคที่ถูกพัฒนาขึ้นมาของสองภูมิภาคนั้นก็เป็ผลลัพท์ของเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน (ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2555)

กระนั้นก็ตาม เวทีเสวนาในวันดังกล่าวกลับไม่มีการหยิบยกประเด็นต่างๆที่อาเซียนและสหภาพยุโรปสามารถนำมาเปรียบเทียบกัน และนำมาเป็นกรณีศึกษา หรือเป็นข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรมให้กับผู้เข้าร่วมเสวนาอย่างชัดเจน เพราะโดยภาพรวมของการเสวนานั้นมุ่งเน้นไปที่การให้ความรู้แบบกว้างเรื่องอาเซียนและสหภาพยุโรปแก่ผู้เข้ารับการอบรม

ในขณะที่ เครือข่ายจุฬาฯ นานาชาติ (Chula Global Network) ซึ่งถือเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทในการสนับสนุนการสร้างเครือข่ายนักวิชาการในการจัดประชุม สัมมนา สัมมนาเชิงปฏิบัติการ หรือกิจกรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้อง มีหนึ่งในหัวข้อทางวิชาการที่เครือข่ายฯสนับสนุนก็คือมีการสนับสนุนกิจกรรมที่มีหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับ "การบูรณาการภูมิภาค (Regional Integration)"²⁶ แต่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อนี้กลับไม่มีการศึกษาในประเด็นเชิงเปรียบเทียบประสบการณ์ระหว่างสหภาพยุโรปและอาเซียนเลยเท่าที่ผ่านมา²⁷

ส่วนบทบาทของศูนย์วิจัยหรือหน่วยงานทางด้านวิชาการอื่นๆที่ทำการศึกษาร่วมกับอาเซียนหรือสหภาพยุโรปนั้นก็ยังไม่มีการศึกษาวิจัย งานสัมมนา หรือการประชุมเชิงปฏิบัติการที่มุ่งเน้นการพยายามหารูปแบบ บทเรียน ประสบการณ์จากสหภาพยุโรปที่อาจจะมิให้ต่ออาเซียนได้

²⁵ งานอบรมทางวิชาการดังกล่าว จัดขึ้นที่หอประชุมชั้น 4 ห้องฟองจันทร์ มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น จังหวัดอุบลราชธานี.

²⁶ เครือข่ายจุฬาฯ นานาชาติมีบทบาทสนับสนุนกิจกรรมที่มีแกน (Theme) เกี่ยวข้องกับหัวข้อด้านสันติภาพและการแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง (Peace and Conflict Transformation) การบูรณาการภูมิภาค (Regional Integration) ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) ความเหลื่อมล้ำและธรรมาภิบาล (Inequality and Governance) และอัตลักษณ์ พหุลักษณะ และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Identity, Diversity and Cultural Change).

²⁷ กิจกรรมที่ผ่านมา เป็นงานสัมมนา 3 หัวข้อดังต่อไปนี้ (1) SMEs, Credit Risks, and Financial Education: On the credit risk databases, credit guarantee systems, and small and medium-sized enterprise financing; (2) Waste-to-Energy Education Program through Multilateral Cooperation; และ (3) The ASEAN Economic Community 2015 and the Black Sea Economic Cooperation: Exploring Current Experiences and Multilateral Cooperation รายละเอียดดูเว็บไซต์ของเครือข่ายจุฬาฯ นานาชาติ.

ดังนั้น ในแง่หนึ่งจึงทำให้เราเห็นได้ว่า การศึกษาประเด็นภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบในแวดวงการศึกษาไทยทั้งในมิติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ หรือประวัติศาสตร์สากล ก็ยังเป็นพื้นที่ที่ยังเปิดรอให้เกิดการศึกษา ค้นคว้า ถกเถียง และต่อยอดอีกมาก มีพักกล่าวถึงการเปรียบเทียบที่ใช้ตัวแบบในภูมิภาคอื่น ๆ ที่มีเพียงแต่ที่จะจำกัดอยู่แค่การนำเอาสหภาพยุโรปมาเป็นคู่เปรียบเท่านั้น เพราะในโลกแห่งความเป็นจริงที่กระบวนการภูมิภาคนิยมทั่วโลกได้เกิดขึ้นมาและขยายตัวอย่างต่อเนื่องนั้น แม่แบบหรือประสบการณ์จากภูมิภาคอื่น ๆ ทั้งที่กำลังจะเริ่มก่อตัว กำลังพัฒนา หรืออาจจะประสบความสำเร็จในบางลักษณะ อาจจะกลายเป็นแม่แบบที่ดีที่สุดที่อาเซียนอาจจะหยิบเอาประสบการณ์ หรือรูปแบบที่กำลังใช้อยู่ในช่วงเวลานั้นๆ มาเป็นแรงบันดาลใจ หรือเป็นแม่แบบให้นำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมตามบริบทของอาเซียนเอง เพราะภูมิภาคนิยมที่มีอยู่ในโลกปัจจุบันก็มีได้มีเพียงแต่สหภาพยุโรปและอาเซียนเท่านั้น แต่ยังมีภูมิภาคนิยมในภูมิภาคอื่น ๆ ที่ประสบความสำเร็จหรืออาจมีประสบการณ์บางลักษณะที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้เปรียบเทียบ และนำมาเป็นกรณีศึกษาเพื่อใช้เป็นหลักอีกหลักหนึ่งในการคิดวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ต่อยอด และนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายได้ในท้ายที่สุด

ในประเด็นงานเขียนทางวิชาการในภาษาไทยที่มุ่งเน้นการศึกษานานาชาติที่สหภาพยุโรปอาจมีให้ต่ออาเซียนโดยตรงนั้นไม่ปรากฏ หากแต่แทรกอยู่ในการการศึกษาวงวิชาการบ้าง เช่นงานเขียนของ ขจิต จิตตเสวี (2557) ที่ศึกษาประสบการณ์การจัดการเส้นเขตแดน ประเด็นอำนาจอธิปไตย ที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรป งานวิชาการของขจิตในชื่อ “อาณาบริเวณชายแดนไทยในศตวรรษที่ 21: ปัญหาและบริบทใหม่ของนโยบายต่างประเทศไทยต่อเพื่อนบ้าน” ในหนังสือรวมบทความที่เขียนโดยขจิต ได้มีบทบาทในการนำเสนอประเด็นที่น่าสนใจต่อการจัดการชายแดนระหว่างประเทศอาเซียน โดยเสนอว่า จากประสบการณ์ของยุโรปที่มีแนวทางในการจัดการชายแดนนั้นมีการดำเนินการสองประการ คือ “de-bordering หรือการลดความสำคัญของความเป็นเส้นแบ่งเขตแดนเกี่ยวกับการจัดการชายแดนภายในของสหภาพยุโรป” และการ “re-bordering” หรือการขีดเส้นแนวชายแดนขึ้นใหม่ในกรณีที่สหภาพยุโรปปรับสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้น” (ขจิต จิตตเสวี 2557, 289-290) อีกทั้งยังได้นำเสนอรูปแบบที่สหภาพยุโรปใช้ดำเนินการ อย่างไรก็ตาม ขจิตไม่ได้กล่าวอย่างชัดเจนในงานเขียนว่าอาเซียนควรเลือกแนวทางใดเพื่อนำมาปรับใช้กับอาเซียน

นอกจากนี้ ต่อการศึกษาเรื่องเส้นเขตแดนที่ศึกษารูปแบบของพื้นที่อื่น ๆ นั้นมีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศึกษาทางวิชาการในช่วงหลังของมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ที่มีกำลังสำคัญอย่าง ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ที่เป็นเหมือนหลักสำคัญในการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาของประเทศไทย ได้ริเริ่มให้มีการศึกษาประสบการณ์การจัดการชายแดนของพื้นที่อื่นๆบนโลก โดยรวบรวมเอานักวิชาการด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ประวัติศาสตร์ และที่มีความเชี่ยวชาญในประเทศใดประเทศหนึ่งเฉพาะมาทำการศึกษาเป็นโครงการวิจัยชุด “เขตแดนของเรา-

เพื่อนบ้านอาเซียนของเรา” (Our Boundaries-Our ASEAN Neighbors) ซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่กลางปี พ.ศ.2553 จนออกมาเป็นชุดการศึกษาที่มุ่งเน้นการศึกษาการจัดการเส้นเขตแดน โดยอาศัยประสบการณ์จากพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุโรป (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ 2553; มรกต เจวจินดา ไมยเออร์ และ อัศวพงษ์ คำคุณ 2554; พิเชฐ สายพันธ์ และ สุริยา คำหว่าน 2554; พนัส ทัศนียานนท์ และคณะ 2554; พวงทอง ภวัครพันธุ์ และ รณพล มาสันติสุข 2554; อรอนงค์ ทิพย์พิมล และคณะ 2554)

การศึกษาเรื่องเขตแดนได้รับความสนใจมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในช่วงหลังการปะทุขึ้นของปัญหาความขัดแย้งเรื่องดินแดนระหว่างไทยและกัมพูชาเมื่อไม่นานมานี้ จนการศึกษาเรื่องเส้นเขตแดนได้กลายเป็นหัวข้อสำคัญของการทำการศึกษาวิจัยศึกษาประสบการณ์ของภูมิภาคอื่นอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การศึกษาในชุด “เขตแดนของเรา-เพื่อนบ้านอาเซียนของเรา” ก็ไม่ได้เสนอข้อเสนอแนะประเด็นที่อาเซียนนำมาปรับใช้อย่างเป็นทางการ แต่มีเป้าหมายเพื่อให้อาเซียนสามารถ “ก้าวให้พ้นอคติพรมแดนของชาติ” (มรกต เจวจินดา ไมยเออร์ และ อัศวพงษ์ คำคุณ 2554, 139)

งานวิจัยและจุลสารของโครงการความมั่นคงศึกษาที่อยู่ภายใต้การดูแลของ สุรชาติ บำรุงสุข จากภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็ถือเป็นอีกหนึ่งโครงการทางวิชาการที่มีความเคลื่อนไหวด้านการศึกษาชายแดนที่น่าสนใจ อีกทั้งมีระบบการเผยแพร่งานวิจัยออกมาอย่างต่อเนื่องผ่านการตีพิมพ์จุลสารความมั่นคงศึกษา โดยเฉพาะชุดศึกษาวิจัยเรื่อง “ความมั่นคงชายแดน” (Border Security) ซึ่งเป็นโครงการระยะที่สามของโครงการความมั่นคงศึกษา²⁸ อย่างไรก็ตามโครงการดังกล่าวยังไม่ได้มีการเน้นการศึกษาเปรียบเทียบความมั่นคงของสหภาพยุโรปกับอาเซียนทั้งในระดับสถาบันระหว่างประเทศ หรือการจัดการชายแดนระหว่างอาเซียนกับสหภาพยุโรปและเผยแพร่ออกมา ซึ่งหวังว่าในอนาคตน่าจะมีการขยายประเด็นการศึกษาเปรียบเทียบความมั่นคงระหว่างสองภูมิภาคเพิ่มขึ้น

3.5 ประเด็นและข้อคิดเห็นต่อยอดงานวิจัย

วิจัยนี้เป็นเหมือนประตูทางวิชาการบานหนึ่งของการทดลองศึกษาสถานะองค์ความรู้เรื่องภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบในเอกสารภาษาอังกฤษและภาษาไทย ซึ่งแน่นอนว่าในโลกทางวิชาการที่งานเขียนมีอยู่หลากหลายภาษาและถูกจัดเก็บเอาไว้หลากหลายรูปแบบ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยอาจเข้าไม่ถึงแหล่งข้อมูลนั้น แต่วิจัยก็ได้พยายามเสาะแสวงหาเอกสารที่เกี่ยวข้องมาได้ชุดหนึ่งมาทำการศึกษา

²⁸ โครงการระยะที่ 1 เน้นการศึกษาเรื่องการค้าการร้าย และโครงการระยะที่ 2 เน้นการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมมุสลิมในประเทศต่างๆ ผู้สนใจสามารถเข้าอ่านจุลสารความมั่นคงศึกษาได้ที่เว็บไซต์ www.geozigzag.com ซึ่งรวบรวมจุลสารความมั่นคงศึกษาเอาไว้อย่างครบถ้วน.

งานวิจัยได้ลองทำการสำรวจเอกสารที่มีเป้าหมายในการเปรียบเทียบประสบการณ์ที่สหภาพยุโรปอาจมีให้ต่ออาเซียน และไม่ได้ครอบคลุมไปถึงการศึกษาประเด็นเฉพาะที่ต้องอาศัยการลงรายละเอียดและการศึกษาเปรียบเทียบกรณีศึกษา ทำให้ยังมีช่องว่างสำหรับการศึกษาต่อยอดต่อไปในอนาคตอีกมาก

ประเด็นหนึ่งที่พบก็คือ ในแวดวงวิชาการการศึกษาไทยที่มีการศึกษาเรื่ององค์การระหว่างประเทศ ความร่วมมือระหว่างประเทศ การบูรณาการทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลือกเอาอาเซียนมาเป็นแกนหลักในการศึกษานั้นมีอยู่มาก แต่สิ่งที่ยังถูกละเลยหรือยังไม่ได้รับความสำคัญนั้น คือการต้องหาหลักของการศึกษา หรือการหากรอบความคิด ทฤษฎี และวิธีวิทยาการศึกษากฎมิตินิยม วิจัยนี้ขอชี้ชวน ทดลองเสนอให้มองประเด็นเหล่านี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาต่อยอดการศึกษาองค์ความรู้ว่าด้วยกฎมิตินิยมเปรียบเทียบต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการศึกษาอาเซียนเปรียบเทียบกับสหภาพยุโรป

ข้อเสนอต่อการศึกษาต่อยอดนั้นมีสองประเด็นคือ การศึกษาต่อยอดเรื่องการศึกษาวิธีวิทยาว่าด้วยการเปรียบเทียบกฎมิตินิยม และการศึกษาต่อยอดด้านประเด็น

วิธีวิทยา

งานวิชาการด้านทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือทฤษฎีด้านความร่วมมือระหว่างประเทศ องค์การระหว่างประเทศ หรือกฎมิตินิยม ทั้งที่ปรากฏอยู่ในบรรณภพภาษาไทยและภาษาอังกฤษนั้นได้รับอิทธิพลจากแนวทางการศึกษาที่เน้นยุโรปเป็นศูนย์กลางอย่างมาก การหยิบเอาทฤษฎีกลุ่มการบูรณาการสหภาพยุโรปที่มีการพัฒนาแตกยอดจนกลายเป็นเหมือนร่มหลักทางการศึกษา มาอธิบายอาเซียนในประเด็นกฎมิตินิยมและการบูรณาการทางเศรษฐกิจ ทำให้นักวิชาการที่ศึกษากฎมิตินิยมในอาเซียนไม่สามารถหลุดพ้นกรอบการมองว่า กระบวนการกฎมิตินิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องผ่านหรือมีกระบวนการการพัฒนาเชิงโครงสร้างแบบที่สหภาพยุโรปได้ดำเนินผ่านมา หรือเข้าไปใจว่าอาเซียนต้องมี “รูปแบบ” (form) ของความร่วมมือระดับกฎมิตินิยมแบบที่ Balassa (1965) ได้เคยเสนอไว้ การรับเอาชุดทฤษฎีบูรณาการยุโรปศึกษาได้กลายเป็นเหมือนการที่นักวิชาการจำนวนมากยึดมั่นกำกวมเอาทฤษฎีชุดนั้นเป็นชุดของคำอธิบายหรือแนวทางการเลือกเดิน พัฒนาเส้นทางกฎมิตินิยมในพื้นที่ต่างๆทั่วโลก จนไม่พยายามเลือกมองช่องทางอื่นในการอธิบาย ทั้งที่แท้ที่ในความเป็นจริงแล้ว นักวิชาการเองก็ตระหนักดีถึงบริบทด้านเงื่อนไขและปัจจัยที่แตกต่างกันระหว่างกฎมิตินิยมต่างๆ แต่กลับยังไม่สามารถพัฒนาการศึกษาโดยหยิบเอาข้อมูลเชิงประจักษ์ การศึกษาปัจจัยด้านชาติพันธุ์ ศาสนา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ รูปแบบลักษณะเฉพาะของสังคม การเมืองและการปกครองของรัฐ ความสัมพันธ์

ระหว่างประเทศที่มีกับองค์การระหว่างประเทศหรือประเทศมหาอำนาจในช่วงเวลาหนึ่งๆ มารวมกัน แล้วสร้างเป็นชุดคำอธิบายที่เหมาะสมกับอาเซียนมากกว่า หรืออาจกล่าวอีกแบบได้ว่า สถานะองค์ความรู้เกี่ยวกับอาเซียนศึกษาในแง่ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการศึกษาที่ใช้วิธีการศึกษาแบบอุปนัย (inductive) ที่อาจจะช่วยให้เราสามารถสร้างทฤษฎีที่เหมาะสมกับการศึกษาอาเซียน ทั้งในแง่การอธิบายพัฒนาการ ขั้นตอน หรือสถานะของความร่วมมือในอดีต ว่ามีลักษณะ สถานะหรือรูปแบบ ปัจจุบัน มีพัฒนาการ ระดับขั้นอย่างไร ซึ่งอาจได้คำอธิบายที่แตกต่างไปจากการอธิบายสหภาพยุโรป หรือการมองแนวทางการพัฒนาในอนาคตของอาเซียนว่าควรดำเนินไปในลักษณะใด ซึ่งอาจได้ชุดคำทำนายที่แตกต่างออกไปจากชุดคำทำนายที่ใช้กับสหภาพยุโรปก็เป็นได้

แต่แน่นอนว่า วิจัยนี้ตระหนักดีว่า ด้วยองค์ความรู้ทรงอิทธิพลของการศึกษายุโรปศึกษาที่มีทฤษฎีบูรณาการสหภาพยุโรปเป็นหลักแกนกลางและถูกส่งต่อในวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมายาวนานกว่าห้าทศวรรษ การจะสืบเสาะข้อมูลและนำมาสร้างคำอธิบายโดยไม่ให้มีกลิ่นไอของกรอบคิดแบบที่เน้นยุโรปเป็นศูนย์กลางนั้นคงเป็นเรื่องที่ยาก หรืออาจจะเป็นไปได้เลย แต่สิ่งที่อาจก่อให้เกิดทางเดินเส้นใหม่ของการสร้างคำอธิบายนี้ก็คือการที่นักวิจัยที่จะศึกษาประเด็นเหล่านี้ต่อไป ต้องตระหนักถึงการที่ตนเองเป็นผลผลิตของชุดความรู้ด้านยุโรปศึกษาที่ถูกสร้างขึ้นในยุโรปและอเมริกา หลักร่มเงาทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ได้รับอิทธิพลจากโรงเรียนรัฐศาสตร์จากอเมริกาและยุโรปที่ทรงอิทธิพลเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อวิธีการมอง และการที่จะก้าวไปให้พ้นการหาจุดเริ่มต้นของการสร้างคำอธิบาย กรอบความคิด การวางแนวทฤษฎี ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากแต่ท้าทายแวดวงวิชาการการศึกษาภูมิภาคนิยมและภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบต่อไปในภายภาคหน้า

นอกจากนี้ ประเด็นทางวิธีการศึกษาที่ยังถือได้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจประสบการณ์ของสหภาพยุโรปก็คือการใช้ทฤษฎีประดิษฐ์กรรมทางสังคม (Social Constructivism) ในการศึกษา เพื่ออธิบายและทำความเข้าใจกระบวนการนิยามผลประโยชน์ การต่อรอง และผลลัพธ์ที่ออกมา จนนำไปสู่กระบวนการกำหนดนโยบายของสหภาพยุโรป ซึ่งอาจนำมาเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสหภาพยุโรป และลองนำมาเป็นต้นแบบในการวางกรอบการพัฒนาหรือทำความเข้าใจอาเซียนต่อไปในอนาคต เช่น กรณีของการต่อรองหรือกำหนดเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติและผลประโยชน์ของภูมิภาค การนิยามความมั่นคงที่รัฐต่างๆ ต้องเผชิญทั้งในระดับรัฐเองและของภูมิภาค เป็นต้น

ประเด็น

ประเด็นการศึกษาเปรียบเทียบที่เรียนที่สหภาพยุโรปที่อาจมีให้กับอาเซียนยังมีอยู่อีกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่องการศึกษาเรื่องการจัดการชายแดน ธรรมนูญระดับภูมิภาค (regional

constitution) กลไกการจัดการประเด็นปัญหาข้ามชาติเฉพาะเรื่อง เช่น ความมั่นคงของมนุษย์ การค้ามนุษย์ สิ่งแวดล้อม สินค้าการเกษตร ความมั่นคงทางอาหาร การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ แนวทางการสร้างบรรทัดฐานในการจัดการปัญหาความขัดแย้งภายในภูมิภาคที่อาเซียนถูกจำกัดไว้ ด้วยกรอบความคิดเรื่องวิถีอาเซียน (ASEAN Way) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การจะตอบโจทย์เพื่อศึกษา ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปในประเด็นหนึ่งๆ เหมือนจะเป็นขอบเขตที่กว้างขวางและยังคงต้องอาศัยโอกาสในการศึกษาต่อไปในอนาคต เพื่อศึกษาเชิงลึกต่อประเด็นบางประเด็นเฉพาะหนึ่งๆ ให้ละเอียดต่อไป

อีกทั้งงานวิจัยนี้ยังตระหนักดีว่า ด้วยสถานะปัจจุบันที่การยังก้าวไม่พ้นประเด็นเรื่องเส้นเขตแดน อำนาจอธิปไตยของประเทศสมาชิกของอาเซียน รวมไปถึงรูปแบบของระบอบการปกครองและสังคมที่แตกต่างกันมาก ได้สร้างเงื่อนไขที่รัฐในอาเซียนยังไม่ยินยอมในการสร้างกลไกเชิงสถาบันอย่างเป็นทางการที่มีลักษณะเหนือชาติให้มีอำนาจเหนืออำนาจและการดูแลของรัฐใดรัฐหนึ่ง โดยเฉพาะ ดังนั้นด้วยเงื่อนไขนี้ ได้ทำให้การกำหนดและสร้างกรอบการเสนอแนวทางการวิเคราะห์หาความร่วมมือในระดับที่ไปถึงองค์กรเหนือชาติ (supranational organization) ที่เป็นทางการได้ยาก ดังนั้น การศึกษาประเด็นข้ามชาติ (transboundary) ที่กระทบต่อประเด็นทางเศรษฐกิจและสังคมของรัฐ อาจจะเป็นช่องทางของการมีโอกาสในการหารือเพื่อริเริ่มความร่วมมือในประเด็นใดประเด็นหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งอาจจะไม่นำไปสู่การ “ไหลริน” (spill over) ไปสู่ความร่วมมือที่มากขึ้นในเร็ววัน หากแต่เป็นช่องทางของการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างประเทศสมาชิกมากขึ้นเหนือประเด็นข้ามชาติ หรืออาจกล่าวอีกทางว่า ประเด็นข้ามชาติจะก่อให้เกิดจำนวนของโครงการความร่วมมือ แต่อาจจะไม่นำไปสู่การเพิ่มขึ้นของความเข้มข้นของความร่วมมือจนนำไปสู่การสถาปนาองค์กรเหนือรัฐอย่างเป็นทางการก็เป็นไปได้

บทที่ 5

สรุป

งานวิจัยนี้ได้ตั้งต้นการศึกษาจากการที่มักได้ยินหรือได้อ่านเอกสารที่มักมีการกล่าวถึง ประสพการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาจมีให้ต่ออาเซียน แน่แน่นอนว่าข้อความเหล่านั้นตระหนักอยู่เสมอว่าการพัฒนาอาเซียนให้เป็นไปเหมือนสหภาพยุโรปนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ เพราะบริบทเฉพาะตัวของแต่ละภูมิภาคเป็นปัจจัยและเงื่อนไขพัฒนาการที่ผ่านมาในอดีต และได้มีส่วนในการกำหนดเส้นทางการพัฒนาในอนาคตของอาเซียน

ดังนั้นคำถามก็คือ เราจะเรียนรู้ประสพการณ์อะไรได้บ้างของสหภาพยุโรป ในฐานะที่เป็นแม่แบบที่เริ่มพัฒนาความร่วมมือระดับภูมิภาคมาก่อนภูมิภาคอื่นๆ แน่แน่นอนว่าวิจัยนี้ตระหนักดีว่า กระนั้นก็ตาม ประสพการณ์ของสหภาพยุโรปก็เป็นผลมาจากเงื่อนไขของบริบทระดับภูมิภาค ประสพการณ์ที่สหภาพยุโรปเคยเผชิญอาจจะไม่เกิดกับอาเซียนก็เป็นได้ แต่อย่างน้อย การได้เห็นประสพการณ์ของสหภาพยุโรปก็จะทำให้อาเซียนสามารถระวังประเด็นที่อาจจะเกิดขึ้นซ้ำได้ไม่มากนัก

จากการศึกษาวรรณกรรมทางวิชาการที่ว่าด้วยประสพการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาจมีให้ต่ออาเซียน ทำให้เราเห็นถึงสถานะองค์ความรู้และความก้าวหน้าของวิชาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ (comparative regionalism) บางส่วน ว่าในสถานะปัจจุบัน วิชาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบได้ก้าวหน้าไปมาก จากการที่แต่เดิมเน้นการศึกษาภูมิภาคนิยมแบบเก่า การศึกษาสถาบันและโครงสร้าง ก็ได้หันไปสู่การศึกษาที่เน้นบริบทปฏิสัมพันธ์ของรัฐ ภูมิภาค และโลกาภิวัตน์ที่มีพลวัตในกระแสเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ กรณีศึกษาสหภาพยุโรปกับอาเซียนนั้นดูเหมือนจะเป็นกรณีศึกษาที่ใหญ่ และมีการทำการศึกษามาก เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบอื่นๆ

ข้อถกเถียงของวิชาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบได้รับการพัฒนาให้มีการเปรียบเทียบในหลายมิติ เพราะความเป็นพหุนิยม (pluralism) และความหลากหลายทางมิติ (multidimensionality) ของภูมิภาคนิยม ได้ทำให้การศึกษามีการต่อยอดและพัฒนาประเด็นของการถกเถียงไปมาก

Lombaerde (2011) ได้เคยเสนอให้นักวิชาการต้องหันกลับมาทบทวนต่อประเด็นเรื่องการสร้างกรอบความคิดเกี่ยวกับการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบว่า เราจะศึกษาอะไร มีทฤษฎีใดบ้างที่จะสามารถนำมาใช้ศึกษาได้ หรือผลที่ได้จากการศึกษาจะสามารถนำไปเป็นคำอธิบายต่อภูมิภาคอื่นๆได้มากน้อยแค่ไหน อีกทั้งเราจะมีวิธีการศึกษาที่เน้นการศึกษาแบบเชิงปริมาณ (quantitative) หรือเชิงคุณภาพ (qualitative) หรือผสมผสานระหว่างสองแนวทางได้อย่างไร ซึ่งข้อเสนอของ Lombaerde ก็สอดคล้องไปกับของ Acharya (2012) ที่ได้เคยเสนอในลักษณะแนวทางเดียวกัน

Acharya ได้ตั้งข้อสังเกตให้นักวิชาการลองกลับไปพิจารณาต่อประเด็นวิธีการศึกษาว่าวิธีแบบอุปนัย (inductive) จะเหมาะสมกับการศึกษาภูมิภาคนิยมมากกว่าการศึกษาแบบนิรนัย (deductive) หรือไม่ เพราะหากเราตระหนักถึงปัจจัยและเงื่อนไขอันเป็นบริบทเฉพาะของภูมิภาคแล้ว การเลือกเอาวิธีการศึกษาแบบอุปนัยมาใช้ก็น่าที่จะมีความเหมาะสมมากกว่า

ข้อเสนอต่อแนวทางการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบข้างต้น ช่วยให้เราเห็นประเด็นที่สำคัญของการศึกษาภูมิภาคนิยมว่า การศึกษาประสบการณ์ที่ผ่านมาของภูมิภาคหนึ่งๆจะสามารถช่วยให้เราเข้าใจสถานการณ์ปัจจุบันของอีกภูมิภาคหนึ่งได้หรือไม่ ข้อเสนอหรือประสบการณ์ที่ผ่านมาของสหภาพยุโรปจะสามารถนำมาใช้เป็นบทเรียนหรือข้อเสนอแนะให้กับอาเซียนได้หรือไม่

ประเด็นสำคัญอีกประการที่วิจัยนี้พบก็คือ ด้วยเพราะนักวิชาการที่ทำการศึกษาดังกล่าวตระหนักดีถึงพัฒนาการของชุดทฤษฎีบูรณาการยุโรปที่ถูกคิดค้นขึ้นมาเพื่อใช้ศึกษาบูรณาการของสหภาพยุโรป ว่าเป็นชุดคำอธิบายที่มีอิทธิพลของการเน้นยุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentric) ซึ่งอาจจะไม่เหมาะสม ลงตัว กับการนำมาใช้อธิบายอาเซียน ทำให้นักวิชาการที่ศึกษาเปรียบเทียบประสบการณ์ระหว่างสหภาพยุโรปกับอาเซียนไม่มีการพูดถึงหรือนำเอาทฤษฎีในสายบูรณาการยุโรปมาร่วมอธิบาย หรือวิเคราะห์แนวทางที่อาเซียนควรใช้ ประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างมาก เพราะมันสะท้อนให้เราตระหนักถึงสิ่งที่สังคมไทยกำลังเผชิญการศึกษาเรื่องภูมิภาคนิยม ที่มีมีการนำเอาทฤษฎีสายบูรณาการยุโรปไปศึกษาอาเซียน ทั้งๆที่ในความเป็นจริงแล้ว หลักทฤษฎีบูรณาการยุโรปเป็นผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์ในทางประวัติศาสตร์ของบริบทยุโรป การนำเอาทฤษฎีที่ใช้อธิบายยุโรปมาใช้อธิบายอาเซียนจึงเป็นเรื่องที่ “ผิดฝาผิดตัว” ไป และเป็นการเอากรอบทฤษฎีที่มีอยู่ไป “ยัดเยียด” ใส่อาเซียนซึ่งอาจต้องการการคิดทฤษฎีที่เหมาะสมกว่ามาอธิบาย เพื่อให้สอดคล้องกับความ เป็นจริงของภูมิภาค

จากการศึกษางานวิชาการที่คัดเลือกมาทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทยพบว่า งานเขียนทางวิชาการเหล่านั้นตระหนักดีถึงลักษณะเฉพาะของแต่ละภูมิภาค ซึ่งไม่อาจทำให้เราสามารถนำเอาสหภาพยุโรปมาเป็นแม่แบบที่สมบูรณ์ และเสนอคำแนะนำที่ตายตัวให้กับอาเซียนได้ เพราะบริบทของอาเซียนที่แตกต่างออกไป ก็ต้องการชุดคำอธิบายที่เหมาะสมกับสถานการณ์เฉพาะตัว การตระหนักถึงความแตกต่างนี้เองทำให้ข้อเสนอที่นักวิชาการได้ลองยื่นให้เราพิจารณากับอาเซียน จึงมีลักษณะที่กว้าง ไม่เฉพาะเจาะจง กระนั้นก็ตาม ก็ทำให้ข้อเสนอนี้มีลักษณะเฉพาะต่อประเด็นหนึ่งๆจะไม่ปรากฏอยู่เลย เพราะข้อเสนอด้านเศรษฐกิจหรือกฎหมายจะมีลักษณะที่เฉพาะตัวมากต่อประเด็นหนึ่งๆ ซึ่งแตกต่างไปจากข้อเสนอด้านรูปแบบโครงสร้างองค์กร สถานะความเป็นทางการขององค์กร หรือการถกเถียงเรื่องการมอบอำนาจอธิปไตยของรัฐให้กับองค์กรเหนือชาติ (supranational organization) เช่นที่สหภาพยุโรปดำเนินการอยู่ เพราะบทความก็ไม่ได้เสนอประเด็นลงไปว่าอำนาจอธิปไตยในประเทศใดบ้างที่ควรมอบให้กับองค์กรเหนือชาติ เป็นต้น

จากการศึกษาพบประเด็นหลักอยู่ด้วยกันสามประการคือ หนึ่ง ประเด็นด้านวิถีวิทยาการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ สอง ประเด็นการณของสหภาพยุโรปเชิงสถาบัน และสาม คือ ประเด็นการณของสหภาพยุโรปในแง่นโยบาย

ประเด็นเรื่องวิถีวิทยาการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบนั้นเป็นเสมือนกรอบหลักในการสร้างกรอบวิธีการมอง การเปรียบเทียบภูมิภาคนิยมระหว่างสองภูมิภาค ประเด็นสำคัญที่นักวิชาการอย่าง Amitav Acharya ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และมีความเชี่ยวชาญด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาได้เสนอเอาไว้ก็คือ การตั้งข้อสังเกตต่อแนวทางการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบว่าอาจจะไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ เพราะภูมิภาคนิยมแต่ละที่นั้น เป็นผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐในภูมิภาค กับรัฐมหาอำนาจ การมีประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน การมีเป้าหมายของความร่วมมือที่แตกต่างกัน มิพักกล่าวถึงปัจจัยพื้นฐานของแต่ละภูมิภาคที่เป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อจุดเริ่มต้น พัฒนาการ และการจะประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวของแต่ละภูมิภาค

การเปรียบเทียบเชิงสถาบันได้แก่การทำความเข้าใจรูปแบบ “ความเป็นทางการ” ของสถาบัน หรือองค์กรเหนือชาติ (supranational organization) ของสหภาพยุโรป เปรียบเทียบกับลักษณะการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอาเซียนที่มีลักษณะความร่วมมือระหว่างรัฐบาล (inter-government) การเข้าใจเรื่องปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ ประเด็นเรื่องการแสวงหาอัตลักษณ์ร่วมกันของภูมิภาค และการบังคับใช้กฎหมายภายในภูมิภาค ประเด็นเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นชุดความรู้และความสนใจหลักของผู้ศึกษาเปรียบเทียบสหภาพยุโรปกับอาเซียน งานวิชาการจำนวนมากมุ่งเน้นการอธิบายและวิเคราะห์การทำงานของอาเซียน โดยเน้นในประเด็นการขาดสถาบันเหนือชาติของอาเซียน และการที่ประเทศสมาชิกของอาเซียนไม่ได้มอบอำนาจอธิปไตยบางส่วนให้กับอาเซียนเพื่อจัดตั้งเป็นองค์กรเหนือชาติให้มีอำนาจในการจัดการประเด็นบางประเด็น

ประเด็นเรื่องประสพการณเชิงนโยบายก็ถือเป็นอีกประเด็นหนึ่งของการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปกับอาเซียน อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตต่อการศึกษาเปรียบเทียบนโยบายของสหภาพยุโรปกับอาเซียนที่งานวิจัยนี้พบก็คือ กรณีศึกษาที่ถูกหยิบนำมาเป็นตัวอย่างในการอธิบายการเปรียบเทียบนโยบายบางด้านนั้น มักจะเป็นประเด็นที่กว้าง ไม่ได้เฉพาะเจาะจงลงไป งานศึกษาทางวิชาการที่ผ่านมามุ่งเน้นการศึกษาไปเรื่องการเงิน เศรษฐกิจ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และอาจจะมีประเด็นอื่นๆบ้างเช่นด้านกฎหมายการแข่งขันทางการค้า เป็นต้น แม้ว่าในความเป็นจริงแล้วกรณีศึกษาที่อาจจะนำมาเป็นแบบอย่างให้กับอาเซียนได้ อาจจะมีอีกมาก แต่เนื่องด้วยงานวิจัยนี้ได้กำหนดกรอบขอบเขตงานวิจัยในการศึกษาเอกสารทางวิชาการที่ทำการศึกษาเปรียบเทียบสหภาพยุโรปกับอาเซียนโดยตรง ไม่ใช่การศึกษาทดความประเด็นเฉพาะหนึ่งๆ ดังนั้น จึงยังมีช่องว่างขนาดใหญ่ที่ยังรอให้มีการศึกษาประสพการณของสหภาพยุโรปที่มีมา และนำมา

เปรียบเทียบกับอาเซียนต่อไป เช่น กรณีของการจัดการพื้นที่ชายแดน การจัดการแรงงานข้ามชาติ การจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อม การจัดการการศาล หรือประเด็นทางสังคมอื่นๆ เช่น สิทธิสตรี เด็ก เยาวชน หรือสิทธิมนุษยชน เป็นต้น ซึ่งประเด็นเหล่านี้เป็นประเด็นขนาดใหญ่ที่ยังรอการค้นหา เปรียบเทียบต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์. (2529). *การรวมกลุ่มเศรษฐกิจอาเซียนตามรูปแบบของประชาคมเศรษฐกิจยุโรป*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการกรม.
- ขจิต จิตตเสวี. (2553). *องค์การระหว่างประเทศ (องค์การระหว่างประเทศในกระแสโลกาภิวัตน์และภูมิภาคาภิวัตน์)*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ขจิต จิตตเสวี. (2557). *สู่การสลายพรมแดน: ความร่วมมือระหว่างรัฐ เหนือรัฐ และตะเข็บชายแดน*. จันจิรา สมบัติพูนศิริ (บ.ก.). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โคริน เฟื่องเกษม. (2548). *แนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บ.ก.). (2553). *รัฐชาติ-พรมแดน: ความขัดแย้งและข้อยุติบนเส้นทางสันติภาพอาเซียน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2554-2555). ภูมิภาคนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: บทนำว่าด้วยทฤษฎีและวิธีวิทยาในการศึกษาภูมิภาคนิยม. *วิภาษา* 5(7): หน้า 59-70.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2555a). ภูมิภาคนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: บทนำว่าด้วยทฤษฎีและวิธีวิทยาในการศึกษาภูมิภาคนิยม (2). *วิภาษา* 5(8): หน้า 54-70.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2555b). ภูมิภาคนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: บทนำว่าด้วยทฤษฎีและวิธีวิทยาในการศึกษาภูมิภาคนิยม (จบ). *วิภาษา* 6(1): หน้า 35-43.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2555c). ภูมิภาคนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: การก่อตัวและพัฒนาการของอาเซียน และข้อถกเถียงเชิงทฤษฎี. *วิภาษา* 6(3): หน้า 54-64.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2555d). ภูมิภาคนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: การก่อตัวและพัฒนาการของอาเซียน และข้อถกเถียงเชิงทฤษฎี (จบ). *วิภาษา* 6(4): หน้า 54-64.
- ณัฐนันท์ คุณมาศ. (2555). ทฤษฎีในการศึกษาสหภาพยุโรป: จากบูรณาการ นโยบายทางเลือก สู่กระบวนการยุโรปภิวัตน์. *วารสารสังคมศาสตร์* 42(1): หน้า 130-155.
- มรกต เจวจินดา ไมยเออร์ และ อัครพงษ์ คำคุณ. (2554). *เขตแดนเบลเยียม-ฝรั่งเศส-เนเธอร์แลนด์-แม่น้ำดานูบ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- นฤตม์ เจริญศรี. (2557). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง บทบาทสหรัฐอเมริกาที่มีต่อการเกิดขึ้นของภูมิภาคนิยมในยุโรปและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พิเชษฐ สายพันธ์ และ สุริยา คำห้วน. (2554). *เขตแดนเวียดนาม-จีน-กัมพูชา-ลาว*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- พนัส ทัศนียานนท์ และคณะ. (2554). *ศาลโลก-ศาลประจำอนุญาโตตุลาการกับข้อพิพาทระหว่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- พวงทอง ภวัครพันธุ์ และ รณพล มาสันติสุข. (2554). *เขตแดนจีน-รัสเซีย-มองโกเลีย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ไพศาล หรฺพาณิชยกิจ. (2553). *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้บนเส้นทางสู่การเป็นประชาคม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วินิตา ศุกรเสพย์ และ สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. (2529). *อาเซียนในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (อาเซียนในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ)*. กรุงเทพฯ: สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สีดา (เจตีย์) สอนศรี. (2521). *ความร่วมมือส่วนภูมิภาคในเอเชียอาคเนย์: จากสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงอาเซียน*. กรุงเทพฯ: ปิยะสาส์น.
- สีดา สอนศรี. (2529). *ความร่วมมือของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในการก่อตั้งองค์การส่วนภูมิภาค 1945-1985*. เอกสารทางวิชาการหมายเลข 34, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สีดา สอนศรี. (2546). *ความร่วมมือส่วนภูมิภาคแนวใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์*. งานวิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สีดา สอนศรี. (2547). *ความร่วมมือส่วนภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. ใน จุลชีพ ชินวรรณ (บ.ก.). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: แนวคิด ทฤษฎี และกรณีศึกษา*. กรุงเทพฯ: สาขาการระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 194-227.
- สีดา สอนศรี. (2555). *ความร่วมมือส่วนภูมิภาคแนวใหม่สำหรับประชาคมอาเซียน*. มหาสารคาม: วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์. (2554). *เศรษฐศาสตร์การบูรณาการภูมิภาค: ว่าด้วยความตกลงทางการค้าเสรีสู่การรวมกลุ่มเศรษฐกิจ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรินทร์ พิศสุวรรณ. (2555). *อาเซียน รู้ไว้ ได้เปรียบแน่*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.
- ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2555). *เอกสารหลังการประชุม งานอบรมทางวิชาการครั้งที่ 1 เรื่อง "บทเรียนและข้อคิดจากการบูรณาการสหภาพยุโรปสู่การจัดตั้งกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน"*. เข้าถึงเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2555, <http://ebook.ces.in.th>.
- อรรถยุทธ์ ศรีสมุทร และ วลดา ภู่มาศ. (2556). *58 คำตอบสู่ประชาคมอาเซียน 2558*. กรุงเทพฯ: กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ.

- อรณิข รุ่งธิปานนท์. (2557). *ภูมิภาคนิยมกับอาเซียน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- อรอนงค์ ทิพย์พิมล และคณะ. (2554). *เขตแดนสยามประเทศไทย-มาเลเซีย-พม่า-ลาว-กัมพูชา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

- Acharya, A. (n.d.). *Regionalism and Integration: EU and Southeast Asian Experience*. Retrieved November 12, 2013, from http://www.bertelsmann-stiftung.de/cps/rde/xbcr/SID-7588CBE2-CE209216/bst_engl/Acharya%20Regionalism%20and%20Integration.pdf.
- Acharya, A. (2012). Comparative Regionalism: A Field Whose Time has Come?. *The International Spectator*, 41(1), 3-15.
- Achsani, N. A., & H. Siregar. (2007). Financial and Economic Integration: Experience of the EU and Future Prospect for ASEAN+3. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 227-256). Bern: Peter Lang.
- Aggarwal, V., & M. Koo. (2007). The Evolution of Regionalism in East Asia. *Journal of East Asian Studies*, 3, 360-369.
- Angresano, J. (2004). European Union Integration Lessons for ASEAN+3: The Important of Contextual Specificity. *Journal of Asian Economics*, 14(6), 909-926.
- Baldwin, R. E. (2011). *Sequencing Regionalism: Theory, European Practice, and Lessons for Asia*. Manila: ADB Working Paper Series on Regional Economic Integration, Asian Development Bank.
- Balassa, B. (1965). *The Theory of Economic Integration*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Beeson, M. (2005). Rethinking Regionalism: Europe and East Asia in Comparative Historical Perspective. *Journal of European Public Policy*, 12(6), 969-985.
- Berkofsky, A. (2005). *Comparing EU and Asian Integration Processes - The EU a Role Model for Asia?* Retrieved August 16, 2013, from http://eusa-japan.org/download/eusa_ap/paper_AxelBerkofsky_s12.pdf (accessed August 16, 2013).

- Bhalla, A. S., & Bhalla, P. (1997). *Regional Blocs: Building Blocks or Stumbling Blocks?* New York: Macmillan Press.
- Börzel, T. A., & T. Risse. (2012a). From Europeanisation to Diffusion: Introduction. *West European Politics*, 35(1), 1-19.
- Börzel, T. A., & T. Risse. (2012b). When Europeanisation Meets Diffusion: Exploring New Territory. *West European Politics*, 35(1), 192-207.
- Boyer, R. (2005). European Monetary Union and Its Implication for Asia. In W. Moon, & B. Andreosso-O'Callaghan, *Regional Integration: Europe and Asia Compared* (pp. 97-133). Hampshire: Ashgate.
- Bridges, B. (2004). Learning from Europe: Lessons for Asian Pacific Regionalism. *Asia-Europe Journal*, 2(3), 387-397.
- Cai, H. (2007). Competition Law and Integration: EC's Experience and ASEAN+3's Choice. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 171-196). Bern: Peter Lang.
- Cameron, F. (2007). *An Introduction to European Foreign Policy*. Oxon: Routledge.
- Cameron, F. (2010). *The European Union as a Model for Regional Integration*. New York: Council on Foreign Relations.
- Cameron, F. (2011). Lessons for East Asia: The EU Institutions - Catalyst for Integration? In J. Park, T. J. Pempel, & H. Kim, *Regionalism, Economic Integration and Security in Asia: A Political Economy Approach* (pp. 85-91). Glos: Edward Elgar.
- Cameron, F. (2012). The European Integration Model: What Relevance for Asia. In G. J. Ikenberry, Y. Yamamoto, & K. Haba, *Regional Integration and Institutionalization: Comparing Asia and Europe* (pp.33-43). Kyoto: Research Institute, Aoyama Gakuin University.
- Capannelli, G. (2009). *Asian Regionalism: How Does It Compare to Europe's*. Retrieved October 21, 2013, from <http://www.eastasiaforum.org>
- Chaocheng, Y. (2012). The Principle of 'Subsidiarity' and Asian Unification. In C. M. Dent, & J. Dosch, *The Asia-Pacific, Regionalism and the Global System* (pp. 94-105). Glos: Edward Elgar.

- Chirathivat, S. (1997). What Can ASEAN Learn from the Experience of European Integration? An ASEAN Perspective. In C. S. Yue, & J. L.H. Tan, *ASEAN & EU: Forging New Linkages and Strategic Alliances* (pp.205-233). Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Choi, W. (2011). *East Asian Regionalism and Lessons from European Experience*. Paper presented at the 5th International Forum on 'Historical Reconciliation in East Asia' organized by Thai National Commission for UNESCO; Korean National Commission for UNESCO; and, Northeast Asia History Foundation. 5-6 August 2011, Bangkok, Thailand.
- Chopparapu, R. (2005). The European Union: A Model for East Asia? *Asia-Europe Journal*, 3(2), 133-136.
- Cuyver, L. (2002). Contrasting the European Union and ASEAN Integration and Solidarity. *Paper presented at the Fourth EU-ASEAN Think Tank Dialogue 2002*.
- Delmartino, F. (2005). The Experience of European Integration in an Historical Perspective. In W. Moon, & B. Andreosso-O'Callaghan, *Regional Integration: Europe and Asia Compared* (pp. 9-27). Hampshire: Ashgate.
- Dent, C. M. (2012). The Century Belongs to All of Us: East Asian Regionalism and World Society. In C. M. Dent, & J. Dosch, *The Asia-Pacific, Regionalism and the Global System* (pp. 252-278). Glos: Edward Elgar.
- Dent, C. M. & J. Dosch. (eds.). (2012). *The Asia-Pacific, Regionalism and the Global System*. Glos: Edward Elgar.
- Ding, Y. (2007). Symmetry of Economic Shocks and Regional Economic Cooperation: A Comparative Empirical Analysis Between East Asia and Euro Area. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 49-62). Bern: Peter Lang.
- Dong, L. & G. Heiduk. (eds.). (2007). *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3*. Bern: Peter Lang.
- Dosch, J. (2012). Regional Answers to the Global Crisis? Asia-Pacific Multilateral Organisations and the Economic Downturn. In C. M. Dent, & J. Dosch, *The Asia-Pacific, Regionalism and the Global System* (pp. 132-148). Glos: Edward Elgar.

- El-Agraa, A. M. (ed.). (2011). *The European Union: Economics and Policies*. (9th Ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Fawcett, L. (2005). Regionalism from Historical Perspective. In M. Farrell, B. Hettne, & L. V. Langenhove, *Global Politics of Regionalism: Theory and Practice* (pp. 21-37). London: Pluto Press.
- Fong, T. S. (2005). European Integration: A Model for South-East Asia. *Asia-Europe Journal*, 3(1), 7-11.
- Fort, B. & D. Webber. (eds.). 2006. *Regional Integration in East Asia and Europe: Convergence or Divergence?* New York: Routledge.
- Ghemawat, P. (2011). *World 3.0: Global Prosperity and How to Achieve It*. Massachusetts: Harvard Business Review Press.
- Giessmann, H. J. (2007). Regionalism and Crisis Prevention in (Western) Europe and (Eastern) Asia: A Systematic Comparison. *Asia-Pacific Review*, 14(2), 62-81.
- Guichang, Z. (2006). A Comparison of the European Model and the Policy ASEAN Way: Is There a Third Way of Regionalism for the East Asian Cooperation. *Romanian Review of Political Science and International Relations*, 3(1), 107-124.
- Haas, E. B. (1970). The Study of Regional Integration: Reflection on the Joy and Anguish of Pretheorizing. In L. N. Scheingold, & S. A. Scheingold, *Regional Integration: Theory and Research* (pp.3-42). Massachusetts: Harvard University Press.
- Haba, K. (2012). Asian Regional Integration and Institutionalization Comparing the EU and Asia: Reconciliation and the Alliance with the US. In G. J. Ikenberry, Y. Yamamoto, & K. Haba, *Regional Integration and Institutionalization: Comparing Asia and Europe* (pp.61-84). Kyoto: Research Institute, Aoyama Gakuin University.
- He, B. & T. Inoguchi. (2011). Introduction to Ideas of Asian Regionalism. *Japanese Journal of Political Science*, 12(2), 165-177.
- Heller, D. (2005). The Relevance of the ASEAN Regional Forum (ARF) for Regional Security in the Asia-Pacific. *Contemporary Southeast Asia*, 27(1), 123-145.
- Hettne, B., & F. Söderbaum. (2002). Theorising the Rise of Regionness. In S. Breslin, C. W. Hughes, N. Phillips, & B. Rosamond, *New Regionalisms in the Global Political Economy* (pp.33-47). New York: Routledge.

- Higgott, R. (2007). The Theory and Practice of Regionalism in East Asia. *Journal of East Asian Studies*, 3, 378-387.
- Huntington, S. P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. London: Touchstone Books.
- Hwee, Y. L. (2009). *The Everlasting Love for Comparison: Reflections on EU's and ASEAN's Integration*. Retrieved August 16, 2013, from <http://137.132.71.20/articles/22/downloads/WorkingPaper-%20EUAsiaIntegration-2009-08-01.pdf>
- Idorf, H. H. (1984). *Impediments to Regionalism in Southeast Asia: Bilateral Constraints among ASEAN Member States*. Singapore: Institute of Southeast Asia Studies.
- Ikenberry, G. J., Y. Yamamoto & K. Haba. (eds.). (2012). *Regional Integration and Institutionalization: Comparing Asia and Europe*. Kyoto: Research Institute, Aoyama Gakuin University.
- Jetschke, A., & P. Murray. (2012). Diffusing Regional Integration: The EU and Southeast Asia. *West European Politics*, 35(1), 174-191.
- Khaler, M. & A. Macintyre. (eds.). (2013). *Integrating Regions: Asia in Comparative Context*. Stanford: Stanford University Press.
- Katzenstein, P. J. (2000). Regionalism and Asia. *New Political Economy*, 5(3), 353-368.
- Kim, W. H., H. Kim, & J. Park. (2011). A Comparative Analysis on Regional Integration Communities and Implications for East Asia: A Regional Integration Index Approach. In J. Park, T. J. Pempel, & H. Kim, *Regionalism, Economic Integration and Security in Asia: A Political Economy Approach* (pp. 26-56). Glos: Edward Elgar.
- Kühnhardt, L. (2010). *Region-Building: Volume I: The Global Proliferation of Regional Integration*. New York: Berghahn Books.
- Laffan, B. (1998). The European Union: A Distinctive Model of Internationalization. *Journal of European Public Policy*, 5(2), 235-253.
- Langhammer, R. J. (1997). What can ASEAN Learn from the Experience of European Integration? An EU Perspective. In C. S. Yue, & J. L.H. Tan, *ASEAN & EU: Forging New Linkages and Strategic Alliances* (pp.234-256). Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

- Langhammer, R. J. (2002). EU's Experiences of Economic Integration: Reflections on the Rationale, Achievements and Limits of a Top-Down Integration Model. In A. Petchsiri, P. Sutthisripok, & P. Thontiravong, *Comparative Regional Integration: ASEAN and the EU* (pp. 21-38). Bangkok: Department of European Studies, Chulalongkorn University.
- Langhammer, R. J. (2007). *The Asian Way of Regional Integration: Are There Lessons from Europe*. Kiel Economic Policy Paper.
- Lombaerde, P. D., F. Söderbaum, L. V. Langenhove & F. Baert. (2010). The Problem of Comparison in Comparative Regionalism. *Review of International Studies*, 36(3), 731-753.
- Lombaerde, P. D. (2011). Comparing Regionalisms: Methodological Aspects and Considerations. In T. M. Shaw, J. A. Grant, & S. Cornelissen, *The Ashgate Research Companion to Regionalisms* (pp. 31-50). Farnham: Ashgate.
- Lombaerde, P. D., R. G. Flöres Jr., P. L. Iapadre & M. Schulz. (eds.). (2011). *The Regional Integration Manual: Quantitative and Qualitative Methods*. Oxon: Routledge.
- Nguyen, T. A. & A. T. Nguyen. (2013). ASEAN and EU Economic Integration: A Comparative Analysis. Paper presented at The Third International Conference on International Relations and Development (ICIRD). Bangkok.
- Mattli, W. (1990). *The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moon, W. & B. Andreosso-O'Callaghan. (eds.). (2005). *Regional Integration - Europe and Asia Compared*. Hampshire: Ashgate.
- Moxon, B., & P. Murray. (2013). *The EU as a Template for ASEAN*. People's Agenda for Alternative Regionalism.
- Murray, P. (2000). European Integration Studies: The Search for Synthesis. *Contemporary Politics*, 6(1), 19-28.
- Murray, P. (2005). Should Asia Emulate Europe? In W. Moon, & B. Andreosso-O'Callaghan, *Regional Integration: Europe and Asia Compared* (pp. 197-213). Hampshire: Ashgate.

- Murray, P. (2009a). Model Europe? Reflections on the EU as a Model of Regional Integration. In P. D. Posta, M. Uvalic, & A. Verdun, *Globalization, Development and Integration* (pp. 273-286). Basingstoke: Palgrave.
- Murray, P. (2009b). Uses and Abuses of the Concept of Integration. In C. Rumford, *The SAGE Handbook of European Studies* (pp.227-244). London: SAGE.
- Murray, P. (2010a). Comparative Regional Integration in the EU and East Asia: Moving Beyond Integration Snobbery. *International Politics*, 41(3/4), 308-323.
- Murray, P. (2010b). East Asian Regionalism and EU Studies. *Journal of European Integration*, 32(6), 597-616.
- Murray, P. (2011). Ideas of Regionalism: The European Case. *Japanese Journal of Political Science*, 12(2), 305-322.
- Murray, P. & E. Moxon-Browne. (2013). The European Union as a Template for Regional Integration? The Case of ASEAN and Its Committee of Permanent Representatives. *Journal of Common Market Studies*, 51(3), 522-537.
- Narine, S. (1997). ASEAN and the ARF: The Limits of the "ASEAN Way". *Asian Survey*, 37(10), 961-978.
- Nassauer, H. (2006). The European Union as a Model for ASEAN? In G. Wahlers, *ASEAN and the European Union* (pp. 25-40). Singapore: Konrad-Adenauer-Stiftung.
- O'Rourke, K. H. (2013). Why the EU Won. In M. Kahler, & A. Macintyre, *Integrating Regions: Asia in Comparative Context* (pp. 142-169). California: Stanford University Press.
- Osotsapa, P. (2002). Feasible Asian Monetary Unification? Lessons from Experiences of European Integration. In A. Petchsiri, P. Sutthisripok, & P. Thontiravong, *Comparative Regional Integration: ASEAN and the EU* (pp. 246-259). Bangkok: Department of European Studies, Chulalongkorn University.
- Page, S. (2000). *Regionalism among Developing Countries*. New York: Palgrave Macmillan.
- Park, J., T. J. Pempel & H. Kim. (eds.). (2011). *Regionalism. Economic Integration and Security in Asia: A Political Economy Approach*. Glos: Edward Elgar.
- Parsons, C. & J. D. Richardson. (2004). Lessons for Asia: European Experiences - in American Perspective - in Legitimizing Market Integration. *Journal of Asian Economics*, 14, 885-907.

- Pempel, T.J. (2005). Introduction: Emerging Webs of Regional Connectedness. In T. J. Pempel, *Remapping East Asia: The Construction of Region* (1-30). New York: Cornell University, 2005.
- Petchsiri, A., P. Sutthisripok & P. Thontiravong. (eds.). (2002). *Comparative Regional Integration: ASEAN and the EU*. Bangkok: Interdisciplinary Department of European Studies, Chulalongkorn University.
- Plummer, M. G. (2006). *East Asian Economic Integration and Europe: Can ASEAN Learn from the EU?*. Paper presented at the JSPA (Kyoto University) - NRCT (Thammasat University) Core University Program Conference 2006 'Emerging Developments in East Asia FTA/EPAs', 27-28 October 2006, Doshisha University, Japan.
- Plummer, M. G. & R. W. Click (2009). The ASEAN Economic Community and the European Experience. In K. Hamada; B. Reszat & U. Volz, *Towards Monetary and Financial Integration in East Asia* (pp. 13-40). Cheltenham: Edward Elgar.
- Qi, S. Z., W. Luo, Y. J. Li, & J. Liu. (2007). Monetary Cooperation in East Asia and Experiences from the Euro: A Model of China-ASEAN Currency Area. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 257-272). Bern: Peter Lang.
- Ramcharan, R. (2000). ASEAN and Non-Interference: A Principle Maintained. *Contemporary Southeast Asia*, 22(1), 60-88.
- Ravenhill, J. (2007). In Search of an East Asian Region: Beyond Network Power, Roundtable: Peter J. Katzenstein's Contributions to the Study of East Asian Regionalism. *Journal of East Asian Studies*, 3, 338-394.
- Rhee, Y, & H. Y. Chai. (2007). Comparison of Financial Integration Process between East Asia and Europe. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 25-48). Bern: Peter Lang.
- Rosamond, B. (2007). European Integration and the Social Science of EU Studies: The Disciplinary Politics of a Subfield. *International Affairs*, 83(1), 231-252.
- Ruffini, P. B. (2006). Regional Integration in East Asia - Which Lessons to Drawn from the European Experience? Paper presented at the Asia-Pacific Economic Association Conference, University of Washington - Seattle, USA.

- Rumford, C. & P. Murray. (2003). Globalization and the Limitations of European Integration Studies: Interdisciplinary Considerations. *Journal of Contemporary European Studies*, 11(1), 85-93.
- Sandholtz, W. & A. S. Sweet, (eds.). (1998). *European Integration and Supranational Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Saurugger, S. (2014). *Theoretical Approaches to European Integration*. London: Palgrave Macmillan.
- Sauter, W. (2011). Competition Policy. In El-Agraa, A. M (ed.), *The European Union: Economics and Politics* (9th ed.) (pp.197-213). Cambridge: Cambridge University Press.
- Söderbaum, F. & T. M. Shaw. (2003). *Theories of New Regionalism: A Palgrave Reader*. New York: Palgrave Macmillan.
- Söderbaum, F. & A. Sbragia. (2010). EU Studies and the 'New Regionalism': What can be Gained from Dialogue?. *Journal of European Integration*, 31(6), 563-582.
- Söderbaum, F. 2012. Theories of Regionalism. In M. Beeson, & R. Stubbs, *Routledge Handbook of Asian Regionalism* (pp.11-21). Oxon: Routledge.
- Söderbaum, F. 2013. Rethinking Regions and Regionalism. *Georgetown Journal of International Affairs*, 14(2), 9-18.
- Tavares, R. (2004). *The State of the Art of Regionalism: The Past, Present and Future Discipline*. Working Paper, United Nations University.
- Thu, N. A., & N. T. A. Anh. (2013). ASEAN and EU Economic Integration: A Comparative Analysis. Paper presented at the International Conference on International Relations and Development (ICIRD), 22-23 August 2013, Chiang Mai , Thailand.
- Väyrynen, R. (2003). Regionalism: Old and New. *International Studies Review*, 5(1), 25-51.
- Verdun, A. (2011). The Role of Benelux in the European Integration Process: Implications for East Asia. In J. Park, T. J. Pempel, & H. Kim, *Regionalism, Economic Integration and Security in Asia: A Political Economy Approach* (pp. 92-101). Glos: Edward Elgar.
- Wai, T. (2013). The Idea of East Asian Community: What can We Learn from Europe?. *Asia-Pacific Journal of EU Studies*, 11(1), 55-67.

- Wang, X. (2007). Integration and the Peaceful Change of Regional Order: European Experience and East Asian Strategic Choice. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 93-116). Bern: Peter Lang.
- Wallace, H., M. A. Pollack & A. R. Young (eds.). (2010). *Policy-Making in the European Union*. (9th ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Warleigh, A. (2006). Learning from Europe? EU Studies and the Re-Thinking of 'International Relations'. *European Journal of International Relations*, 12(1), 31-51.
- Warleigh-Lack, A. (2006). Towards a Conceptual Framework for Regionalisation: Bridging 'New Regionalism' and 'Integration Theory'. *Review of International Political Economy*, 13(5), 750-771.
- Warleigh-Lack, A. & L.V. Langenhove. (2010). Rethinking EU Studies: The Contribution of Comparative Regionalism. *Journal of European Integration*, 32(6), 541-562.
- Warleigh-Lack, A. & B. Rosamond. (2010). Across the EU Studies - New Regionalism Frontier: Invitation to a Dialogue. *Journal of Common Market Studies*, 48(4), 993-1013.
- Weber, K. (2009). ASEAN: A Prime Example of Regionalism in Southeast Asia. *European Union Miami Analysis*, 6(5).
- White, H. (2009). *The Asia Pacific Community Concept: Right Task, Wrong Tool?* Retrieved September 12, 2013, from East Asian Forum: <http://www.eastasiaforum.org/>
- Wissenbach, U. (2010). Regional Integration in Europe and East Asia: Experiences of Integration and Lessons from Functional Multilateralism. *Korean Review of International Studies*, 13(2), 29-44.
- Wong, R. (2012). Model Power or Reference Point? The EU and the ASEAN Charter. *Cambridge Review of International Affairs*, 25(4), 669-682.
- Wunderlich, J. U. (2012). The EU and Actor Sui Generis? A Comparison of EU and ASEAN Actorness. *Journal of Common Market Studies*, 50(4), 653-669.
- Xu, M. (2007). The Euro and Its Implication to East Asia. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 273-294). Bern: Peter Lang.
- Zepter, B. (2008). Reflections on Regionalisation in Europe: Lessons for Asia? *Asia-Europe Journal*, 5(4), 455-467.

- Zhu, G. (2007). Comparing the European Model and the ASEAN Way: Is There a Third Way of Regionalism. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 145-170). Bern: Peter Lang.
- Zhu, J. (2007). Enlightenment of European Integration to ASEAN+3. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 79-90). Bern: Peter Lang.

บทความสำหรับการตีพิมพ์เผยแพร่

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน:
ข้อเสนอด้านวิธียุทธศาสตร์ศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอด้านวิวิธทางการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต²⁹

นรุตม์ เจริญศรี³⁰

บทคัดย่อ

คำถามหลักของบทความนี้คือ จากงานศึกษาวิชาการที่มุ่งยกตัวอย่างประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาจใช้เปรียบเทียบหรือเป็นบทเรียนให้กับอาเซียนได้ ได้มีการเสนอแนะแนวทางจากประสบการณ์ของสหภาพยุโรปอะไรบ้างให้กับอาเซียน จากการศึกษาพบว่าประเด็นที่น่าสนใจอยู่สามประเด็นด้วยกัน คือ ประเด็นแรก วิวิธทางการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ เป็นเสมือนการสร้างกรอบเครื่องมือในการอธิบายและการหาแนวทางการเปรียบเทียบภูมิภาคนิยมระหว่างสองภูมิภาคว่าแต่ละภูมิภาคสามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้หรือไม่ และจะมีวิธีการเปรียบเทียบอย่างไร วิจัยนี้เห็นสอดคล้องไปกับงานศึกษาที่ผ่านมาของ Amitav Acharya ในประเด็นที่ว่า การศึกษาภูมิภาคนิยมไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ เนื่องจากแต่ละภูมิภาคมีความแตกต่างกันในบริบทของปัจจัยเฉพาะตัว อีกทั้งยังมีพัฒนาการของความร่วมมือที่แตกต่างกัน

ประเด็นที่สอง คือประสบการณ์เชิงสถาบันของสหภาพยุโรป ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่มีมานั้น ได้ถูกตั้งข้อสังเกตจากนักวิชาการจำนวนมากว่า เพราะรูปแบบของความร่วมมือของสหภาพยุโรปเป็นลักษณะที่สามารถพัฒนาไปจนถึงการมีองค์กรเหนือชาติได้ ส่งผลให้กระบวนการตัดสินใจ การออกนโยบาย และการบังคับใช้กฎระเบียบหรือกฎหมายใดๆนั้นเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่ารูปแบบความร่วมมือของอาเซียนที่เป็นความร่วมมือแบบรัฐบาล อีกทั้งสหภาพยุโรปยังสามารถพัฒนาความร่วมมือในประเด็นอัตลักษณ์ และการต่อรองและนิยามผลประโยชน์ร่วมกันของภูมิภาคได้มากกว่าอาเซียน

ประเด็นสุดท้าย คือประสบการณ์เชิงนโยบายของสหภาพยุโรป สหภาพยุโรปมีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน และสามารถพัฒนาความร่วมมือเพื่อรับมือกับประเด็นปัญหาต่างๆได้มาก ตัวอย่างที่พบมากจากการศึกษาที่ผ่านมา คือการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นเรื่องเศรษฐกิจและความมั่นคง ซึ่งอาจเป็นประสบการณ์ให้กับอาเซียนได้

คำสำคัญ: ภูมิภาคนิยม, อาเซียน, สหภาพยุโรป, ประสบการณ์, วิวิธวิทยา

²⁹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง "สถานะองค์ความรู้ภูมิภาคศึกษาเปรียบเทียบอาเซียน-สหภาพยุโรป" ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้โครงการจับตาอาเซียน (ASEAN Watch Project) ตามสัญญาเลขที่ RDP5710031.

³⁰ อาจารย์ประจำสำนักวิชาการระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (อีเมลล์ narut.c@cmu.ac.th).

Lessons from the EU to ASEAN: Recommendations from Methodological Studies, and Experiences³¹

Narut Charoensri³²

ABSTRACT

The main research question of this paper is: from previous comparative regionalism studies, which focus on EU-ASEAN comparison, are there any lessons that can be learnt? The objectives of this paper are: to analyze the experiences of the European Union (EU) that can be lessons for ASEAN; and to broaden our understanding about regionalism of ASEAN and the EU. From the study, this paper finds that there are three issues that ASEAN can learn from the EU: which are, the methodological of comparative regionalism; the institutional experiences; and the policy experiences.

Firstly, the methodological of comparative regionalism. This paper agrees with Amitav Acharya who have once observed that we cannot compare regional *per se*, as each region has its own uniqueness. Thus, it is almost impossible to compare region as each region has its own uniqueness.

Next, the institutional experiences. Previous studies have emphasize the importance of the formality of institution or supranational organization of the EU. While the EU has the supranational organization, ASEAN, on the other hand, still undergoing the inter-governmental relations, which is less formal.

Finally, as the EU has long been developing its social and economic policies, ASEAN can select some policies and studies those policies in order to, in the future, adapt them into ASEAN context.

Keywords: Regionalism, ASEAN, EU, Experience, Methodology

³¹ This research was funded by the ASEAN Watch Project, Thailand Research Fund (TRF), contract number RDP5710031.

³² Lecturer at School of International Affairs in Faculty of Political Science and Public Administration at Chiang Mai University, Thailand.

He can be reached at narut.c@cmu.ac.th.

เกริ่นนำ

ในช่วงที่ผ่านมา สังคมไทยกำลังเผชิญกับกระบวนการ "การสร้างความตื่นตัว" เรื่องอาเซียนอย่างมาก บริบทที่สังคมกำลังต้องการองค์ความรู้เรื่องอาเซียนนี้เองทำให้การศึกษาเรื่องอาเซียนก้าวขึ้นอย่างเห็นได้ชัด แต่ก็ต้องกล้าให้ชัดเจนตรงกันว่า มันมีความแตกต่างกันระหว่างการศึกษาด้าน "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา" (Southeast Asian Studies) และ "อาเซียนศึกษา" (ASEAN Studies) แม้ทั้งสองจะไม่สามารถแยกขาดจากกันได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดชัดเจน แต่จุดเน้นของการศึกษาทั้งสองมีความแตกต่างกันอยู่พอสมควร ในการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษานั้นถือได้ว่าเป็นประเด็นที่มีการเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในจำนวนของงานวิชาการที่ทำการศึกษเกี่ยวกับประเทศสมาชิกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งอาจครอบคลุมประเด็นทางด้านประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และในประเด็นของมิติและศาสตร์ที่นำมาศึกษาประเด็นต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้³³ ในขณะที่อาเซียนศึกษาก็เริ่มมีจำนวนมากขึ้นทั้งในปริมาณของสิ่งพิมพ์ที่ศึกษาอาเซียนในฐานะที่เป็นองค์การระหว่างประเทศ และหลักสูตรการศึกษาที่เกี่ยวข้องในระดับอุดมศึกษา³⁴

ความสนใจของสังคมไทยและแม้แต่ตามที่ต่างๆ ทั่วโลกที่มีต่ออาเซียนทำให้การศึกษาจำนวนหนึ่งหันไปให้ความสำคัญกับประสบการณ์ของอาเซียนที่สามารถเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรป ในฐานะที่สหภาพยุโรปเป็นองค์การระหว่างประเทศและเป็นกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาคที่เติบโตมายาวนาน มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง และถือได้ว่าเป็นเหมือนแม่แบบที่สำคัญของความร่วมมือระดับภูมิภาคให้กับภูมิภาคอื่นๆ ทั่วโลก มันมีประสบการณ์ที่มีค่าหรือประเด็นใดบ้างที่จะสามารถเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรป ดังนั้นคำถามจึงมีอยู่ว่า อาเซียนจะสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ของสหภาพยุโรปในเรื่องใดได้บ้าง โดยที่ผ่านมามีการศึกษางานวิชาการที่มีเป้าหมายในการอธิบายประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาเซียนอาจเรียนรู้เพื่อนำประเด็นที่ได้มาปรับเป็นแนวคิดในการวางนโยบายเพื่อพัฒนากรอบความร่วมมือ แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง หรือวางแนวทางและเป้าหมายในอนาคต งานวิจัยที่ผ่านมามีเหล่านั้นสะท้อนให้เราเห็นภาพวิธีการมองกระบวนการและเป้าหมายของอาเซียนในการที่จะหลีกเลี่ยงมิให้เกิดปัญหาที่สหภาพยุโรปเคยประสบ ปรับเปลี่ยนวิธีการที่สหภาพยุโรปกำลังดำเนินการอยู่ให้เหมาะสมกับบริบทของอาเซียนได้เอง

³³ รวมไปถึงการเปิดหลักสูตรด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่มีเพิ่มขึ้น.

³⁴ ในประเด็นเรื่องหลักสูตรการศึกษา ดูได้จาก การเปิดหลักสูตร MA (ASEAN Studies) ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมไปถึงการเพิ่มรายวิชาใหม่ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องเข้าไปในหลักสูตรการศึกษาของบางคณะและบางมหาวิทยาลัย ทั้งในแง่ที่เป็นวิชาบังคับหรือวิชาเลือก หรือวิชาพื้นฐานของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย.

ผู้เขียนได้ศึกษางานทางวิชาการที่ทำการศึกษาเปรียบเทียบประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาจมีให้กับอาเซียนมาศึกษาเพื่อทำความเข้าใจว่าอาเซียนสามารถเรียนรู้อะไรได้บ้าง และจะนำมาปรับใช้ได้อย่างไร อย่างไรก็ตาม เนื่องด้วยข้อจำกัดของระยะเวลาของงานวิจัยที่มีเพียง 6 เดือน ทำให้งานวิจัยนี้ไม่สามารถทำการศึกษาลงลึกในรายละเอียดในแต่ละประเด็นได้มากนัก และไม่ได้ขยายกรอบของการศึกษาให้ครอบคลุมประเด็นที่มีอยู่จำนวนมากได้ ซึ่งหวังว่าจะมีการศึกษาเพิ่มเติมต่อไปในอนาคตทั้งประเด็นการศึกษาที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น และการศึกษาที่ลึกลงไปในเรื่องละเอียดมากยิ่งขึ้น

บทความนี้แบ่งการนำเสนอออกเป็นสามส่วนสำคัญคือ ประเด็นว่าด้วยวิธีวิทยาการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ ประสบการณ์เชิงสถาบัน และประสบการณ์เชิงนโยบายที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรป โดยผู้เขียนได้ทำการสรุปขอยอดประเด็นที่ต้องการนำเสนอและอ้างอิงงานวิชาการที่ศึกษาประเด็นเหล่านั้นไว้ ซึ่งหากผู้อ่านมีความสนใจที่ต้องการจะศึกษาต่อขอยอดรายละเอียดเพิ่มเติม ผู้อ่านก็สามารถหาศึกษาได้จากเอกสารเหล่านั้นเพิ่มเติม

(1) วิธีวิทยาว่าด้วยภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ

ประเด็นแรกที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ และมีความเห็นว่ามีมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจการค้นพบประสบการณ์หรือการเปรียบเทียบสหภาพยุโรปกับอาเซียนก็คือวิธีวิทยาการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ (Comparative Regionalism) ภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบเป็นวิชาที่ว่าด้วยการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างภูมิภาคนิยม ทั้งการศึกษาเชิงทฤษฎีที่ใช้อธิบาย การเปรียบเทียบโครงสร้างทางการเมือง ลักษณะปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่ส่งผลต่อการประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวของภูมิภาคนิยม³⁵ เพื่อให้ได้มาซึ่งชุดคำอธิบายที่อาจถูกทำให้เป็นข้อสรุปรวมในระดับเบื้องต้นเพื่ออธิบาย ทำนาย วิเคราะห์ความเป็นไปได้ และบทเรียนที่อาจได้จากภูมิภาคอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ไม่เหมือนพัฒนาการของวิชาการเมืองเปรียบเทียบ (comparative politics) ที่มีพัฒนาการมายาวนานกว่า ประเด็นความเหมือนและความแตกต่างที่เป็นประเด็นการในการเปรียบเทียบยังไม่มีแก่นชัดว่าควรมีการเปรียบเทียบในประเด็นใด นักวิชาการที่ศึกษาประเด็นเรื่องภูมิภาคนิยมและต่อขอยอดการศึกษาเชิงทฤษฎีอย่าง Amitav Acharya ก็ยังได้เคยตั้งข้อสังเกตและข้อสงสัยต่อแนวทางการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบเอาไว้ว่าควรมีการหากแนวทางหลักในการเปรียบเทียบหรือไม่ และหรือควรมีการเปรียบเทียบกันในประเทศใดบ้าง (Acharya 2012)

³⁵ การวัดว่าภูมิภาคนิยมประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จ โดยมุ่งเน้นการการตัวแบบหรือตัววัดเชิงเศรษฐศาสตร์ หรือการวิจัยเชิงปริมาณ (qualitative) สามารถดูได้จาก Lombaerde, P. D., R. G. Flöres Jr., P. L. Iapadre & M. Schulz (2011).

งานศึกษาประสบการณ์ระหว่างสหภาพยุโรปที่อาจมีบทเรียนให้ต่ออาเซียนต่างล้วนตระหนักดีถึงความแตกต่างทางบริบทของแต่ละภูมิภาค นักวิชาการที่ทำการศึกษที่ผ่านมาต่างล้วนเห็นพ้องตรงกันประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญซึ่งก็คือ การที่จะเรียนรู้ประสบการณ์จากสหภาพยุโรปต้องมีการคำนึงถึงประเด็นบริบทเฉพาะตัวของพื้นที่ของอาเซียนด้วยเช่นเดียวกัน นอกเหนือไปจากนั้น งานวิชาการบางชิ้นยังเสนออีกว่าควรมีการขยายกรอบการศึกษาประสบการณ์ของสหภาพยุโรปเปรียบเทียบกับอาเซียน ไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบสหภาพยุโรปกับกรอบความร่วมมือ ASEAN+3 รายละเอียดว่าด้วยประเด็นด้านวิธีวิทยาของการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบที่ถูกตั้งข้อสังเกตจากนักวิชาการอาจแบ่งออกได้เป็น 3 หัวข้อใหญ่ด้วยกัน คือ การต้องคำนึงถึงปัจจัยที่แตกต่างกันระหว่างภูมิภาค การใช้ทฤษฎีประดิษฐกรรมทางสังคม³⁶ (Social Constructivism) เพื่อทำความเข้าใจ และการขยายกรอบการเปรียบเทียบไปเป็นการเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปกับ ASEAN+3 โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1.1) การสร้างกรอบความคิดและทฤษฎีเพื่อใช้เปรียบเทียบภูมิภาคนิยมควรเป็นการศึกษาแบบอุปนัย โดยนึกถึงปัจจัยและเงื่อนไขบริบทระดับภูมิภาคที่แตกต่างกัน ทั้งประวัติศาสตร์ โครงสร้างทางการเมือง เป้าหมายพื้นฐาน และความสัมพันธ์กับตัวแสดงภายนอกภูมิภาค (Aggarwal & Koo 2007; Chirathivat 1997; Fong 2005; Kim, Kim & Park 2011)

งานเขียนที่น่าสนใจในการนำเสนอประเด็นให้ผู้อ่านตระหนักถึงความแตกต่างทางปัจจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบคืองานศึกษาของ Amitav Acharya (n.d.) ในวิจัยที่มีชื่อว่า Regionalism and Integration: EU and Southeast Asian Experience วิจัยดังกล่าวเสนอว่า มีประเด็น 4 ประเด็นที่ทำไมเป็นปัจจัยที่ทำให้สหภาพยุโรปมีความแตกต่างกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งนั่นเป็นปัจจัยที่ทำให้อาเซียนควรมีการจัดโครงสร้างขององค์กรหรือความร่วมมือที่แตกต่างไปจากสหภาพยุโรป เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับอาเซียนเอง Acharya เสนอประเด็นที่น่าสนใจเอาไว้เกี่ยวกับประเด็นความแตกต่าง 4 ประการที่สหภาพยุโรปมีความแตกต่างจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างมากคือ

³⁶ ทฤษฎีประดิษฐกรรมทางสังคม (Social Constructivism) เน้นการศึกษาเรื่องความคิด (ideas) บรรทัดฐาน (norms) และอัตลักษณ์ (identity) โดยมองว่าสามสิ่งนี้มีบทบาทต่อภูมิภาคนิยม เพราะมันเป็นสิ่งที่มีส่วนในการก่อร่างสร้าง (shape) ความคาดหวัง (expectation) และช่วยเอื้ออำนวยความสะดวกให้กับความร่วมมือผ่านการมีความเข้าใจร่วมกันด้านเป้าหมายและผลลัพธ์ (shared understandings of goals and outcomes) ความคิด บรรทัดฐาน และอัตลักษณ์ได้กลายเป็นเสมือนเครื่องมือในการช่วยให้ประเด็นการเศรษฐกิจ การเมือง การจัดการความมั่นคงนั้นสามารถประสานกันได้ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการช่วยวัด (measure) ผลลัพธ์ของภูมิภาคนิยม ทั้งในแง่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของสถาบันระดับภูมิภาคที่อาจจะถูกวัดในเชิงคุณค่า (normative) มากกว่าการจะใช้ดัชนีที่เน้นการวัดผลเชิงรูปธรรมเท่านั้น เช่นการใช้การค้าเสรีเป็นดัชนีในการวัดความสำเร็จของภูมิภาคนิยม (Acharya 2012, 8-10).

(1.1.1) ประวัติศาสตร์ (History)

Acharya เสนอว่า ในยุโรปนั้นมีปัจจัยเรื่องความเหมือนกันทางศาสนาและวัฒนธรรม เพราะเกิดขึ้นและมีวิวัฒนาการมาจากจักรวรรดิโรมัน ผ่านกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน กระบวนการมีปฏิสัมพันธ์ของยุโรปที่มีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องนี้เองได้ทำให้เกิดรูปแบบของการจัดการความขัดแย้งความร่วมมือออกมา ในขณะที่ในเอเชียนั้นมีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมมากกว่า ทั้งในมิติศาสนาและวัฒนธรรม อีกทั้งรูปแบบปฏิสัมพันธ์แบบพหุภาคี (multilateral interaction) นั้นไม่ค่อยมีปรากฏเหมือนที่มีอยู่ในยุโรป

(1.1.2) เป้าหมายพื้นฐาน (Fundamental Objectives)

เป้าหมายของภูมิภาคนิยมที่เกิดขึ้นในยุโรปและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น มีความแตกต่างกัน บริบทของยุโรปนั้น ภูมิภาคนิยมเกิดขึ้นจากเป้าหมายของสงครามโลกครั้งที่สอง นักภูมิภาคนิยมยุโรป (European regionalist) อย่าง Jean Monnet มีเป้าหมายในการกระตุ้นด้วยความต้องการเชิงคุณค่า (normative desire) ที่จะป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในยุโรปขึ้นมาอีกครั้ง ผ่านการใช้วิธีการดูแลจัดการประเด็นเรื่องอำนาจอธิปไตย (sovereignty) ให้มีความอ่อนลง และถูกรัฐยึดมั่นถือมั่นน้อยลง ซึ่งสิ่งนี้ตรงข้ามกับสิ่งที่เกิดขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะกระบวนการภูมิภาคนิยมเกิดขึ้นจากการที่ต้องการปลดแอกตนเองออกจากการตกเป็นเมืองขึ้นของโลกตะวันตก การพยายามของรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นการพยายามสร้างความเข้มแข็งให้กับอำนาจอธิปไตยของรัฐ ซึ่งแตกต่างไปกับสิ่งที่เกิดขึ้นในยุโรป

(1.1.3) โครงสร้างการเมืองภายในประเทศ (Domestic Political Structures)

Acharya เสนอว่า ประเด็นเรื่องโครงสร้างการเมืองภายในประเทศสำคัญต่อความสามารถของรัฐในการประสานงานกับรัฐหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่รัฐไปมีปฏิสัมพันธ์ด้วย เช่น รัฐในยุโรปเป็นรัฐที่ถือได้ว่าเป็น “รัฐเข้มแข็ง” (strong states) เพราะมีพัฒนาการหลังสงครามโลก

ครั้งที่สองมายาวนาน จนรูปแบบของการปกครองนั้นมีลักษณะแบบเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democracy) รัฐในยุโรปที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยนี้เองได้ทำให้รัฐมีความน่าเชื่อถือในการที่จะยึดมั่นในหลักการและการที่จะไปประสานงานกับความร่วมมือระหว่างประเทศอื่นๆ แต่รัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลับเป็นรัฐที่ “อ่อนแอกว่า” (weaker) เพราะเป็นรัฐที่ไม่ได้ปกครองด้วยหลักนิติรัฐ (rule of law) แต่เป็นรัฐที่ “ปกครองด้วยกฎหมาย” (ruled by law) รัฐในเอเชียจึงเป็นรัฐที่ไม่มีความปลอดภัยมั่นคงภายในประเทศ ซึ่งส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน

(1.1.4) รูปแบบความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงกับอำนาจภายนอก ภูมิภาค (Pattern of Security Relationship with External Powers)

ความสัมพันธ์กับประเทศอื่นๆ ภายนอกภูมิภาคก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ Acharya เสนอว่ามีผลต่อพัฒนาการและสถานะปัจจุบันของภูมิภาคต่างๆ แม้ว่าทั้งยุโรปและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดทั้งในแง่ดีและแง่ไม่ดีกับกองทัพและระบบพันธมิตรของสหรัฐฯ แต่รัฐในยุโรปก็ได้พัฒนารูปแบบความสัมพันธ์ที่มีกับสหรัฐฯ ไปเป็นรูปแบบพหุภาคี (multilateralism) ส่วนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ได้พัฒนาอยู่ภายใต้โครงสร้างของ “ระบบซานฟรานซิสโก” (San Francisco System) หรือที่อาจเรียกได้ว่าเป็นระบบ “ดุมล้อและซี่ล้อ” (hub and spoke) ที่สหรัฐฯ ดำเนินความสัมพันธ์แบบทวิภาคี (bilateralism) กับประเทศบางประเทศ เช่น ที่มีต่อญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ไทย และฟิลิปปินส์

Acharya เสนอจากการศึกษาว่า อาเซียนควรมีการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศในชาติสมาชิก ซึ่งอาจมีความแตกต่างไปจากประสบการณ์ที่สหภาพยุโรปมี เพราะบริบทในระดับภูมิภาคมีความแตกต่างกันดังที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น ทำให้ประเด็นความท้าทายที่อาเซียนต้องเผชิญมีลักษณะที่แตกต่างไปจากความท้าทายที่เผชิญหน้ากับสหภาพยุโรป ดังนั้น ข้อเสนอหรือประสบการณ์ที่อาจจะรับไปจากสหภาพยุโรปต้องมีการตระหนักถึงการที่ไม่นำเอาความคิดที่เน้นยุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentrism) มาเป็นจุดตั้งต้นของการแสวงหาทางออกหรือ

แก้ไขปัญหานี้ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านความมั่นคงที่ควรมีการกำหนดประเด็นและคิดถึงสถาบันที่จะมีอำนาจในการช่วยเหลือเพื่อจัดการปัญหาหรือความท้าทายเหล่านั้น (Acharya n.d.)

(1.2) การศึกษาโดยใช้ทฤษฎีประดิษฐกรรมทางสังคม (Social Constructivism) เป็นเครื่องมือในการช่วยทำความเข้าใจ

การศึกษาภูมิภาคนิยมได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสายเสรีนิยมที่พัฒนาขึ้นมาในความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีเหตุผล และจะใช้ความมีเหตุผลนี้เองในการตัดสินใจว่าผลที่ได้จากการสร้างความร่วมมือ แทนการมีความขัดแย้งกัน จะทำให้เกิดผลดีกับรัฐมากกว่า ความเชื่อสายเสรีนิยมถูกพัฒนาขึ้นมาในบริบทของประวัติศาสตร์ความร่วมมือและความขัดแย้งในยุโรป จนกลายมาเป็นทฤษฎีสายบูรณาการ³⁷ (Integration Theory)

ทฤษฎีสายบูรณาการได้ทำให้การมองความร่วมมือระหว่างประเทศเป็นเรื่องของการต่อรองของผลประโยชน์ที่รัฐต่างๆ ได้ประโยชน์ร่วมกัน การมองรัฐในฐานะที่เป็นตัวแสดงหลักในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและมี “ผลประโยชน์แห่งชาติ” (national interest) เป็นเป้าหมายในการสร้างความชอบธรรมให้กับเครื่องมือหรือนโยบายที่จะใช้ดำเนินการ ข้อโต้แย้งสำคัญที่มีต่อทฤษฎีสายดังกล่าวคือข้อถกเถียงที่ว่า ทฤษฎีสายบูรณาการที่ได้รับอิทธิพลจากสายเสรีนิยมนั้นมีสมมติฐาน (หรืออาจกล่าวอีกแบบว่า “ที่กักเอาเอง”) ว่า “ผลประโยชน์แห่งชาติ” นั้นมีอยู่จริง ซึ่งอาจจะไม่เป็นเช่นนั้น เพราะมันอาจจะเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยความร่วมมือกันของคนในสังคม หรือกล่าวในอีกแง่ก็คือ ผลประโยชน์แห่งชาติอาจจะไม่ใช่สิ่งที่ดำรงอยู่แล้ว หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น (constructed) ภายในสังคมที่ ดังนั้น ประเด็นที่สำคัญก็คือ การทำความเข้าใจวิธีการคิด การตัดสินใจ บนพื้นฐานของการเห็นผลประโยชน์ร่วมกันของรัฐ ก็ควรได้รับการพิจารณาว่าผลประโยชน์แห่งชาติที่กล่าวถึงนั้นคืออะไร และถูกสร้างขึ้นมาอย่างไร มันส่งผลอย่างไรต่อการตัดสินใจของรัฐ และได้สร้างบรรทัดฐาน คุณค่า หรือความเชื่อภายในสังคมระหว่างประเทศอย่างไร

ทฤษฎีประดิษฐกรรมทางสังคมเป็นทฤษฎีด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เน้นการศึกษาความคิด (ideas) ความเชื่อ (believe) บรรทัดฐาน (norms) และคุณค่า (values) ในสังคมระหว่างประเทศ โดยมองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อความสัมพันธ์

³⁷ ทฤษฎีบูรณาการยุโรป (European Integration Theory) ประกอบไปด้วยทฤษฎีสายสหพันธรัฐ (Federalism) หน้าที่นิยม (Functionalism) หน้าที่นิยมใหม่ (Neo-Functionalism).

ระหว่างประเทศ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดบรรทัดฐานร่วมกันระหว่างประเทศ ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศ และคุณลักษณะของรัฐต่างๆ การใช้ทฤษฎีประดิษฐกรรมทางสังคมมาเป็นเครื่องมือในการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบเป็นแนวทางที่จะช่วยเปิดแนวทางการศึกษา ทำความเข้าใจกระบวนการการรวมกลุ่มของอาเซียนได้ เพราะจะช่วยให้เราเข้าใจบรรทัดฐาน ค่านิยม และคุณค่าต่างๆของภูมิภาค ซึ่งน่าจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เข้าใจสถานะปัจจุบันและการนำเสนอแนวทางออกในการสร้างคุณค่าร่วมกันภายในภูมิภาคได้ โดยศึกษาจากรูปแบบที่เคยประสบความสำเร็จมาแล้วในยุโรป (Wunderlich 2012)

(1.3) การศึกษาขยายการเปรียบเทียบจากการเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปกับอาเซียน ไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปกับ ASEAN+3

ข้อเสนอนี้เป็นการเสนอเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจพลวัตของการเปลี่ยนแปลงของภูมิภาคในบริบทที่ใหญ่ขึ้น และภายใต้กรอบความร่วมมือของอาเซียนที่ปัจจุบันขยายความร่วมมือไปร่วมกัน จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้มากยิ่งขึ้น การศึกษาที่เสนอให้มีการขยายการศึกษาไปถึงกรอบความร่วมมือ ASEAN+3 ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่เชื่อในขนาดของตลาดและความร่วมมือทางการเมืองที่ใหญ่มากยิ่งขึ้น การขยายตัวของกรอบความร่วมมือ และความเข้มข้นของความร่วมมือ น่าจะเป็นแนวทางที่ดีในการช่วยเพิ่มการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การเปิดโอกาสทางการต่อรองทางการเมืองในเวทีระหว่างประเทศให้กับภูมิภาคเอเชียตะวันออก (Acharya n.d.; Dong & Heiduk 2007)

อาจกล่าวโดยสรุปในประเด็นวิวิธวิทยาการภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบได้โดยสั้นว่า การจะแสวงหาประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาจมีให้ต่ออาเซียนได้นั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ แต่ผู้ทำการศึกษาดังกล่าวต้องตระหนักถึงปัญหาของการหยิบเอาชุดคำอธิบายที่ถูกใช้กับสหภาพยุโรปว่าหากนำมาอธิบายอาเซียน จะต้องมีการระวังถึงปัจจัยและเงื่อนไขของความแตกต่างกันของแต่ละภูมิภาค ทั้งในแง่บริบททางภูมิศาสตร์ สังคม ชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ รูปแบบการเมืองการปกครอง และอื่นๆ ประเด็นที่สองคือ ทฤษฎีที่จะเป็นเครื่องมือในการช่วยสร้างคำอธิบายเพื่อให้เราเข้าใจภูมิภาคนิยม และเป็นการเปิดประเด็นใหม่ในการศึกษาก็คือทฤษฎีประดิษฐกรรมทางสังคม เพราะทฤษฎีดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการช่วยเปิดประเด็นของการศึกษารัฐธรรมนูญ ความเชื่อ ค่านิยม หรือคุณค่าบางอย่างที่เคยดำรงอยู่ ดำรงอยู่ หรือกำลังถูกสร้างขึ้นภายในภูมิภาค และประเด็นสุดท้ายก็คือ ข้อเสนอของการให้มีการเปรียบเทียบกรอบความร่วมมือระหว่างสหภาพยุโรปกับ ASEAN+3 แทนการเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปกับอาเซียน เพื่อให้เกิดภาพกว้างของการศึกษามากยิ่งขึ้น

(2) ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปเชิงสถาบัน

ประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงสถาบันของอาเซียนที่อาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรปนั้นมีหลายมิติ ทั้งความเป็นทางการของสถาบัน กฎหมาย การพัฒนาประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ระดับภูมิภาค และปัญหาเรื่องการนิยามผลประโยชน์ของภูมิภาค รวมไปถึงปัจจัยที่ทำให้อาเซียนกับสหภาพยุโรปมีความแตกต่างกันอันเนื่องมาจากปัจจัยทางด้านผู้นำ

ปัญหาของการพัฒนาเชิงสถาบันและประเด็นที่เกี่ยวข้องเป็นเสมือนหลักสำคัญของการพัฒนาในระดับอื่นๆ เพราะโครงสร้างที่เป็นทางการ เพราะหากปราศจากซึ่งโครงสร้างที่เป็นทางการ และการมีเป้าหมายของสถาบันที่ถูกยึดโยงเอาไว้ด้วยแนวคิดเรื่องผลประโยชน์และอัตลักษณ์ ก็น่าที่จะส่งผลให้เกิดความล่าช้า ความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียว หรือความสามารถในการจัดการประเด็นอันเป็นผลประโยชน์ระดับภูมิภาคได้ กล่าวคือ ในกรณีของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีรูปแบบของความร่วมมือระดับภูมิภาคในรูปแบบที่เน้นความสัมพันธ์แบบรัฐบาลต่อรัฐบาล ไม่ได้มีการก่อตั้งองค์กรเหนือชาติขึ้นมาเหมือนสหภาพยุโรปก็น่าที่จะส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจ

ประเด็นที่สำคัญที่ต้องเกริ่นนำไว้ตั้งแต่ตอนนั้นก็คือ พัฒนาการขององค์การระหว่างประเทศอย่างสหภาพยุโรปและอาเซียนนั้นแตกต่างกัน ทั้งในแง่บริบทของการเกิดขึ้นมา เป้าหมายของการรวมกลุ่มในแต่ละช่วงที่แตกต่างกัน เหล่านี้ได้ทำให้รูปแบบของความร่วมมือที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันสะท้อนพัฒนาการในอดีต (Angresano 2004) ส่งผลให้งานศึกษาที่อธิบายประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาจมีให้กับอาเซียนจึงเป็นงานที่กล่าวโดยเน้นบริบททางประวัติศาสตร์ ปัจจัย และเงื่อนไข การศึกษาในกลุ่มนี้จะเริ่มจากการบอกเล่าประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพัฒนาการของทั้งสองความร่วมมือ การอธิบายให้เห็นถึงโครงสร้างกว้างๆของอาเซียนและสหภาพยุโรป และเปรียบเทียบลักษณะโครงสร้างการดำเนินการ

งานเขียนในกลุ่มนี้แบ่งการอธิบายปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้อาเซียนแตกต่างจากสหภาพยุโรปไว้หลายประการ เช่น งานเขียนของ Brian Bridges (2004) อาจารย์จาก Lingnan University ในฮ่องกง เรื่อง Learning from Europe: Lessons for Asian Pacific Regionalism ได้เคยอธิบายเอาไว้ว่า เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้อาเซียนมีความแตกต่างจากสหภาพยุโรปในปัจจุบันนั้นอาจเกิดจากปัจจัยทางการเมืองในอดีต กล่าวคือ บทบาทของนักธุรกิจและนักการเมือง บทบาทของทั้งความสัมพันธ์ระหว่างนักธุรกิจและนักการเมืองนั้นมีส่วนสำคัญต่อการจะเป็นสบความสำเร็จของอาเซียนไม่มากนักน้อย เพราะหากนักธุรกิจและนักการเมืองไม่เล็งเห็นความสำคัญของอาเซียน หรือไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการสนับสนุนอาเซียนว่าต้องการให้อาเซียนพัฒนาไปในทิศทางใด ก็น่าที่จะส่งผลให้ไม่เกิดการผลักดัน เรียร์อง หรือกดดันนโยบายหรือก่อให้เกิดการขับเคลื่อนของนโยบายต่างประเทศในส่วนที่จะมีผลประโยชน์ต่อนักธุรกิจหรือนักการเมือง (Bridges 2004)

Bridges วิเคราะห์ว่าการเข้าไปมีบทบาทของนักธุรกิจและนักการเมืองในเรื่องอาเซียนมักเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนตน โดยไม่เห็นความสำคัญของอาเซียนในฐานะที่เป็นองค์กรระดับภูมิภาคที่แท้จริง เป็นเหตุให้อาเซียนไม่ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาในฐานะที่จะเป็นเครื่องมือตอบสนองผลประโยชน์ต่อประเทศชาติ หากแต่ถูกผลักดันมาเพื่อหวังว่าจะเป็นผลประโยชน์ต่อธุรกิจของนักการเมืองและนักธุรกิจเองเสียมากกว่า (Bridges 2004) ซึ่งแตกต่างไปจากประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่นักธุรกิจและนักการเมืองมีส่วนในการผลักดัน สนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มระดับภูมิภาค ได้เป็นหนึ่งในปัจจัยหลักที่ช่วยขับเคลื่อนและกระตุ้นกระบวนการภูมิภาคนิยมในยุโรปอย่างมาก (Bridges 2004)

Bridges เสนอว่าบทบาทของนักการเมืองและนักธุรกิจสำหรับสหภาพยุโรปนักการเมืองและนักธุรกิจมีความชัดเจนในการจัดสรรหน้าที่ (functional allocation) นักธุรกิจชาวยุโรปสามารถยกระดับและกระตุ้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ตลอดจนให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ ให้แก่รัฐ โดยไม่ก้าวก่ายการเมือง หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า รัฐบาล นักการเมือง และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรป มีอำนาจเต็มในการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยปราศจากการแทรกแซงของนายทุน ส่วนอาเซียนแนวคิดการรวมตัวเป็นอาเซียนได้รับการสนับสนุนโดยนักคิด นักวิชาการ และนักเศรษฐศาสตร์ แต่นักการเมืองและนักธุรกิจไม่มีความชัดเจนในการดำเนินงาน นักธุรกิจยังคงมีส่วนได้ส่วนเสียและได้รับผลประโยชน์ในการจัดตั้งองค์กรทางภูมิภาค ในทางตรงกันข้าม รัฐบาลกลับไม่ได้มีบทบาทโดยตรงในการจัดตั้งอาเซียน (Bridges 2004) กล่าวคือ ปัจจัยที่ Bridges เสนอคือบทบาทของนักการเมืองในการเป็นผู้นำการพัฒนาของสหภาพยุโรปนั้นแตกต่างไปจากอาเซียน ปัจจัยนี้ทำให้ผลลัพธ์ที่ออกมา ไม่ว่าจะเป็นเป้าหมาย รูปแบบโครงสร้าง หรือแนวทางการดำเนินการ มีความชัดเจน เป็นโครงสร้างที่มีความเป็นทางการมากกว่า

ประเด็นที่สองที่นักวิชาการอย่าง สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์ อาจารย์จากคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ Philomena Murray อาจารย์จาก The University of Melbourne ได้เคยศึกษาเอาไว้ก็คือ การเสนอให้อาเซียนสามารถพัฒนาเสถียรภาพทางการเมืองให้เกิดขึ้นภายในภูมิภาค การสนับสนุนให้เกิดกระบวนการผลักดันการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองภายในรัฐสมาชิก เพื่อให้ระบอบการปกครองมีเสถียรภาพ ต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลต่อการทำงานที่มีประสิทธิภาพของอาเซียน (Chirathivat 1997; Murray 2009) อีกทั้งการสร้างความร่วมมือในระดับภูมิภาคโดยอาศัยหลักการแห่งความเท่าเทียม (the principle of equality) เป็นข้อคิดหนึ่งที่ได้จากการศึกษาประสบการณ์ของสหภาพยุโรป กล่าวคือ การส่งเสริมการมีส่วนร่วม ระบอบประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชนจะช่วยสร้างรากฐานทางสังคมที่แข็งแกร่ง อันจะเป็นผลให้เกิดการพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศระดับภูมิภาคให้มีความมั่นคง แข็งแรงต่อไป แม้ว่าอาจจะมีข้อสังเกตว่ากระบวนการทางประชาธิปไตยของสหภาพยุโรปเองอาจจะไม่สมบูรณ์แบบ อาจมีการสะดุดบ้าง แต่อย่างน้อยก็เป็นเหมือน “แรงบันดาลใจ” ดังที่ สุรินทร์ พิศสุวรรณ อดีตเลขาธิการอาเซียน ได้เคยกล่าวเอาไว้ว่า

สหภาพยุโรปเป็นเหมือนแรงบันดาลใจให้การพัฒนาต่อไปของอาเซียน (สุรินทร์ พิศสุวรรณ 2555) การเห็นประสพการณ์ความเป็นประชาธิปไตยในสหภาพยุโรปน่าที่จะสนับสนุนให้เกิดประชาธิปไตยในประเทศต่างๆในอาเซียนเพื่อให้กระบวนการตัดสินใจทางการเมืองและการดำเนินนโยบายต่างประเทศสามารถตอบสนองผลประโยชน์ของทุกฝ่ายในสังคม ผ่านการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และเพื่อเป็นการทำให้กระบวนการรวมกลุ่มสามารถดำเนินไปได้ด้วยความราบรื่นจากการที่มีระบบการเมืองที่สนับสนุนการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง เพราะหากรัฐในอาเซียนยังต้องเผชิญกับปัญหาการไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง ความต่อเนื่องของการดำเนินนโยบายและการเข้าร่วมเพื่อพิจารณาในเวทีการประชุมอาเซียนจะลดลง (Chaocheng 2012; Chirathivat 1997; Guichang 2006; Murray 2009)

ประเด็นหลักใหญ่สำคัญที่นักวิชาการทุกท่านเห็นตรงกันก็คือ การที่อาเซียนควรมีสถาบันระดับภูมิภาคที่เป็นทางการ เช่น ศาลอาเซียน สภาอาเซียน หรือกลไกใดก็ตามที่เกี่ยวข้อง ที่มีหน้าที่ในการรับเอาอำนาจอธิปไตยบางส่วนของรัฐสมาชิกมาดูแลประเด็นที่เป็นผลประโยชน์ร่วมระดับภูมิภาค เพื่อจัดการประเด็นต่างๆให้มีความเป็นทางการ มีการบังคับใช้กฎได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Beeson 2005; Berkofsky 2005; Boyer 2005; Guichang 2006; Hwee 2009; Langhammer 1997; Langhammer 2002; Murray 2009; Wang 2007; Wong 2012) จากประสพการณ์ของสหภาพยุโรปที่มีกลไกทางการเมือง การศาล และเศรษฐกิจที่มั่นคง เป็นทางการ มีอำนาจ และได้รับอำนาจอธิปไตยจากรัฐที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกนี้เอง ได้ทำให้อำนาจของสถาบันเหนือชาติของสหภาพยุโรปมีอำนาจในการดูแลสอดส่องความเรียบร้อย จัดการประเด็น และวางแผน รวมไปถึงตรวจสอบการทำงานที่มีอยู่ให้เป็นไปอย่างราบรื่น ต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพ ซึ่งหากอาเซียนไม่สามารถสถาปนาความเป็นทางการขององค์กรขึ้นมาได้ นักวิชาการก็มีความกังวลต่อเรื่องการไม่สามารถให้องค์การระหว่างประเทศอย่างอาเซียนมีบทบาทในการจัดการประเด็นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อเนื่อง หรือสามารถดำเนินการอย่างเป็นทางการได้

ประเด็นด้านกฎหมายหรือความสามารถในการบังคับใช้กฎหมาย รวมไปถึงการมีกลไกในการตรวจสอบการดำเนินการกฎหมายที่มีประสิทธิภาพ ครอบคลุม และต่อเนื่อง เพื่อให้อาเซียนสามารถทำงานในฐานะที่เป็นองค์การระหว่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพก็คือเป็นอีกประเด็นสำคัญของการที่อาเซียนจะสามารถเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรป แต่ประเด็นที่ถูกหยิบยกมาเพื่อให้อาเซียนนำไปศึกษาความเป็นไปได้ เป็นกรอบกฎหมายกว้างๆ เช่น การตั้งสถาบันร่วมและกรอบกฎหมายระดับภูมิภาคร่วมกัน เพื่อให้สามารถกำหนดทิศทาง ประเด็นด้านกฎหมายระหว่างประเทศสมาชิกให้อยู่ในบรรทัดฐานเดียวกัน (Cameron 2011) และเสนอให้มีการตั้งกลไกที่มีอำนาจในการตรวจสอบการทำงานทางกฎหมายเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าระเบียบหรือกฎหมายที่ออกมาบนพื้นฐานของการเห็นผลประโยชน์ของภูมิภาคร่วมกันจะช่วยประคับประคอง และรับประกันว่า

หลักการเหล่านี้จะได้รับการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและเสมอภาค (Capannelli 2009; Hwee 2009; Murray 2009) นอกจากนี้ งานด้านกฎหมายได้มีการเสนอประเด็นที่เฉพาะเจาะจงลงไปในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น อาเซียนควรมีการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้าร่วมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการแข่งขันกันระหว่างองค์กร หน่วยงาน และรัฐต่างๆ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้บริโภค (Cai 2007; Wong 2012) (รายละเอียดเรื่องกฎหมายการแข่งขันทางการค้าจะได้ดำเนินการในส่วนถัดไป) เป็นต้น

ประเด็นเรื่องความกังวลเรื่องการที่รัฐสูญเสียอำนาจอธิปไตย อัตลักษณ์ อาจเป็นบทเรียนที่ทำให้รัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และ ASEAN+3 นำไปศึกษาและหาทางป้องกันไม่ให้เกิดความกังวลของประชาชนในประเทศสมาชิก หรือการหาทางการต่อรองเรื่องอำนาจอธิปไตยที่จะมอบให้กับองค์กรเหนือรัฐว่าจะมอบให้ในประเด็นใดบ้าง (Angresano 2004) เพราะจากประสบการณ์ของยุโรปที่รัฐต่างๆ ล้วนมอบอำนาจอธิปไตยบางส่วนให้กับองค์กรเหนือชาติ ได้ทำให้สหภาพยุโรปมีอำนาจในการตัดสินใจในบางประเด็น แต่ความกังวลที่รัฐสมาชิกวิตกกังวลก็คือการที่หากเมื่ออาเซียนมีการรวมกลุ่มกันแล้ว รัฐต่างๆ จะสูญเสียอัตลักษณ์ของรัฐ อัตลักษณ์ท้องถิ่นไปหรือไม่ ซึ่งในแง่นี้ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปก็ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า อัตลักษณ์ของท้องถิ่น หรือระดับรัฐก็ยังคงดำรงอยู่ไม่เสื่อมสลายไปไหน หากแต่จะเกิดอัตลักษณ์ใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์และตัวแทนของความเป็นยุโรปให้กับเวทีสังคมโลกได้รับรู้ อีกทั้งการขาดอัตลักษณ์ร่วมกันระหว่างประเทศของอาเซียน เป็นผลให้การมีทัศนคติต่อการรวมกลุ่มกันโดยเล็งเห็นผลประโยชน์ร่วมกันเป็นเรื่องที่ยากลำบาก เพราะยังไม่สามารถหาจุดร่วมทางความรู้สึก ผลประโยชน์ แนวทางในการจัดการต่อประเด็นใดประเด็นหนึ่ง (Wai 2003) ซึ่งสอดคล้องไปกับข้อเสนอในมิติด้านการเมือง ที่บทบาทของรัฐต้องเข้ามามีส่วนในการช่วยสร้างทัศนคติที่ดีต่อเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติและผลประโยชน์ระดับภูมิภาค

นอกจากนี้ ดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้นถึงความสำคัญของปัญหาเรื่องการนิยามผลประโยชน์ระดับภูมิภาค การศึกษาด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นอีกมิติหนึ่งที่พบมากในงานศึกษาที่ผ่านมา นักวิชาการส่วนมากเห็นพ้องกันว่า การขาดการนิยามและการยอมรับผลประโยชน์ของภูมิภาค อีกทั้งการขาดการให้ความสำคัญต่อการทำให้ภาคส่วนต่างๆ ของสังคมเห็นผลประโยชน์ของภูมิภาคที่มีร่วมกัน หรือแม้แต่ผลประโยชน์แห่งชาติที่รัฐต่างๆ จะได้หากรัฐต่างๆ สามารถหันหน้ามาร่วมมือกันได้ (Bridges 2004) จะเป็นผลเสียต่ออาเซียนเอง เพราะการนิยามผลประโยชน์ของภูมิภาค และการนิยามผลประโยชน์แห่งชาติอาจขัดแย้งกัน การขัดแย้งกันนี้เองอาจทำให้รัฐสมาชิกต้องเผชิญกับความกดดันจากกลุ่มการเคลื่อนไหวในสังคมที่อาจไม่เห็นด้วย เพราะไม่ตระหนักถึงความสำคัญของผลประโยชน์ระดับภูมิภาค และการเกรงว่าผลประโยชน์แห่งชาติจะได้รับผลกระทบไป ดังนั้น ประเด็นที่สำคัญก็คือการวิเคราะห์และเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับผลประโยชน์แห่งชาติ

และผลประโยชน์ระดับภูมิภาคที่มั่นคงช่วยส่งเสริมซึ่งกันและกันอย่างไร เป็นต้น รัฐและอาเซียนควรส่งเสริมให้เกิดการตีความเรื่องอำนาจอธิปไตยของรัฐสมาชิก เพื่อให้เกิดการถกเถียงเชิงทฤษฎี และมีการนำเสนอประเด็นดังกล่าวสู่สาธารณะ เพื่อให้เกิดการถกเถียงและทำความเข้าใจใหม่ในเรื่องอำนาจอธิปไตยในประเด็นที่ว่ากระบวนการบูรณาการทางเศรษฐกิจของอาเซียนควรมีการลดอำนาจอธิปไตยในระดับใด หรือในประเด็นใดบ้าง ให้กับสถาบันเหนือชาติที่อาจถูกจัดตั้งขึ้นให้มีอำนาจในการจัดการดูแลประเด็นที่เป็นผลประโยชน์ระดับภูมิภาค (Chirathivat 1997; Guichang 2006)

การศึกษาที่ผ่านมายังมีการศึกษาที่เน้นถึงบทบาทของภาครัฐและเอกชนในการสร้างความตระหนักถึงผลของการผลิตซ้ำความเป็นชาตินิยมที่อาจส่งผลกระทบต่อกระบวนการของการร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิก การสนับสนุนความตระหนักของความเป็นชาตินิยม และการทำให้เห็นถึงการยึดถือเอาชาตินิยมเป็นหลักชัย จะช่วยทำให้เกิดความเป็นไปได้ โอกาสในการที่จะมีความก้าวหน้าและสำเร็จของภูมิภาคนิยมมากยิ่งขึ้น (Cameron 2011) ประเด็นเรื่องชาตินิยมเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อกรรวมกลุ่มระดับภูมิภาคอย่างมาก เพราะหากความรู้สึกชาตินิยมไม่สามารถลดระดับลงได้ ประเด็นเรื่องการกังวลต่ออำนาจอธิปไตย ผลประโยชน์แห่งชาติ หรือการยอมลดความภูมิใจในชาติเพื่อให้นำไปสู่การสร้างความร่วมมือกันได้ก็คงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก

ข้อสังเกตอีกประการที่นักวิชาการได้เสนอเอาไว้ที่น่าสนใจอีกประเด็นก็คือ อาเซียนยังขาดประเทศที่จะสามารถแสดงบทบาทนำในการรวมกลุ่มได้อย่างชัดเจน ซึ่งแตกต่างไปจากยุโรปที่เมื่อครั้งเริ่มมีการก่อตั้งประชาคมถ่านหินและเหล็กกล้า ผู้นำของหลายประเทศในยุโรปได้ดำเนินการผลักดัน แสดงความเป็นผู้นำอย่างชัดเจน ในการสร้างความร่วมมือเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่จะก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันของภูมิภาค (Bridges 2004; Cameron 2011; Zhu 2007) อย่างไรก็ตามก็ดีเนื่องด้วยวิวัฒนาการของอาเซียนที่ถูกก่อตั้งขึ้นโดยรัฐจำนวน 5 รัฐ และไม่ได้มีรัฐใดแสดงบทบาทนำอย่าง “ออกนอกหน้า”³⁸ ทำให้การพยายามแสวงหาผู้นำในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอาเซียนในปัจจุบันอาจเป็นเรื่องยาก เพราะการจะมีสถานะได้รับการยอมรับความเป็นผู้นำก็ต้องอาศัยการยินยอมในเชิงกฎหมายหรือในทางปฏิบัติจากรัฐอื่นๆ และแน่นอนว่า การจะให้ได้มาซึ่งผู้นำนี้ก็คงเป็นกระบวนการที่ “ไม่มีใครยอมใคร”

ประเด็นสุดท้ายที่นักวิชาการได้ชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรปก็คือ การที่ในปัจจุบันอาเซียนยังขาดการหาจุดร่วมเรื่องการระบุได้ถึงภัยคุกคามของภูมิภาคในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทำให้กระบวนการในการหาจุดตั้งต้นเพื่อรับมือกับภัยคุกคามที่เป็นรูปแบบใหม่นั้นยังไม่มีประสิทธิภาพมากเพียงพอ (Giessmann 2007) การยังไม่ได้รับความสำคัญใน

³⁸ อาจมีผู้เห็นต่างออกไปในแง่ที่ว่า อินโดนีเซียและไทย เป็นสองประเทศที่มีบทบาทอย่างมากในการก่อตั้งอาเซียน และรวมไปถึงการมีบทบาทที่สำคัญในการขับเคลื่อนอาเซียนตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน.

การหาข้อตกลงหรือความเข้าใจร่วมกันเรื่องการนิยามและวิเคราะห์ภัยคุกคามทั้งแบบดั้งเดิมและแบบใหม่ รวมไปถึงข้อจำกัดด้านการไม่แทรกแซงกิจการภายใน ทำให้อาเซียนยังไม่สามารถหากกลไกหรือข้อตกลงที่เป็นระบบ และมีอำนาจเชิงสถาบันอย่างเป็นทางการในการจัดการรับมือกับปัญหาที่กำลังเผชิญหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(3) ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปเชิงนโยบาย

ในหัวข้อที่ผ่านได้กล่าวถึงประเด็นที่นักวิชาการสังเกตเห็นว่าเป็นประเด็นที่สำคัญต่อการพัฒนาของอาเซียนซึ่งเปรียบเทียบกับสหภาพยุโรป ซึ่งได้แก่นักวิชาการเรื่องความเป็นทางการของสถาบัน การแสวงหาอัตลักษณ์ร่วม และการกำหนดผลประโยชน์ร่วมกัน ประเด็นที่สำคัญนอกเหนือไปจากประสบการณ์ที่ผ่านมาของสหภาพยุโรปในแง่ข้อเสนอแนะเชิงสถาบันที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรปก็คือประสบการณ์เชิงนโยบาย การเลือกศึกษานโยบายของสหภาพยุโรปต่อประเด็นบางประเด็นนั้นอาจเป็นเรื่องที่ยาก ส่วนหนึ่งเพราะบริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองของอาเซียนและสหภาพยุโรปมีความแตกต่างกัน อีกทั้งลักษณะโครงสร้างขององค์การระหว่างประเทศเองก็มีลักษณะที่แตกต่างกัน ทำให้กระบวนการออกนโยบายสาธารณะที่จะมีผลต่อรัฐสมาชิกของอาเซียนนั้นแตกต่างออกไปจากสหภาพยุโรป

ตัวอย่างงานเขียนเรื่อง Policy Making in The European Union (2010) ที่มี Helen Wallace, Mark A. Pollack และ Alasdair R. Young เป็นบรรณาธิการ เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดถึงการศึกษาระบบการออกนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของสหภาพยุโรป ประเด็นสาธารณะระดับภูมิภาคที่อยู่ภายใต้การดูแลขององค์การระหว่างประเทศอย่างสหภาพยุโรปนั้นมีหลากหลาย ตัวอย่างเช่น การตลาดระดับภูมิภาค นโยบายการแข่งขันทางการค้า ประเด็นเรื่องเศรษฐกิจและการเงินของภูมิภาค นโยบายการเกษตรร่วม การเงิน การค้า การคลัง นโยบายสังคม การจ้างงาน ประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม นโยบายเรื่องเทคโนโลยีชีวภาพ (Bio Technology) ประเด็นด้านพลังงาน นโยบายต่างประเทศและความมั่นคงร่วม รวมไปถึงเรื่องการค้าและการมหาดไทย (Wallace, Pollack & Young 2010) จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า ประเด็นนโยบายสาธารณะของสหภาพยุโรปที่ประเทศสมาชิกสังเกตเห็นว่าต้องมีการจัดการร่วมกันนั้นมีความครอบคลุมและกว้างหลายประเด็น ในขณะที่ หากดูนโยบายสาธารณะร่วมกันของอาเซียนจะพบว่า ประเด็นที่อาเซียนมีความกังวลร่วมกัน และพยายามออกนโยบายร่วมกันในระดับภูมิภาคนั้นมีความแตกต่างออกไป โดยหากเริ่มตั้งต้นการวิเคราะห์จากกฎบัตรอาเซียน จะพบว่าประเด็นสาธารณะที่อยู่ภายใต้ความกังวลร่วมกันของอาเซียนก็คือ ประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน ดังจะเห็นได้จากการที่กฎบัตรอาเซียน มาตราที่ 14 ของกฎบัตร ได้กำหนดให้มี ASEAN Human Rights Body ขึ้นมาเพื่อมีหน้าที่ในการสนับสนุนและปกป้อง

สิทธิมนุษยชนในอาเซียน³⁹ อย่างไรก็ดี ประเด็นสาธารณะอื่นๆนั้นไม่ปรากฏอยู่ในกฎบัตรอาเซียน ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะด้วยรูปแบบการตัดสินใจของอาเซียนที่เป็นแบบฉันทามติ (consensus-based decision-making process) ที่รัฐทุกรัฐต้องเห็นพ้องตรงกันว่าปัญหานั้นเป็นปัญหาของภูมิภาค และการที่รัฐสมาชิกของอาเซียนไม่ได้มอบอำนาจอธิปไตยของตนเองให้กับอาเซียน ทำให้การตัดสินใจเห็นพ้องตรงกันเป็นเรื่องที่ยากมากขึ้น อีกทั้งอำนาจใจการจัดการปัญหานั้นไม่ได้อยู่ในมือขององค์การระหว่างประเทศ หรือกล่าวในอีกแง่ก็คือ เนื่องด้วยรูปแบบความสัมพันธ์ของอาเซียนที่ไม่ได้มีองค์การเหนือชาติ (supranational organization) เพราะเป็นความร่วมมือแบบระหว่างรัฐบาล (inter-government) ทำให้การหาจุดร่วมของผลประโยชน์ระดับภูมิภาค และการกำหนดนโยบายเพื่อรับมือกับประเด็นหนึ่งๆเป็นเรื่องที่ยาก

กระนั้นก็ตาม ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่มีประสบการณ์หรือนโยบายที่สหภาพยุโรปใช้อยู่จะไม่เหมาะสมกับการนำมาพิจารณาเป็นแนวทางให้กับอาเซียน เพราะยังมีประสบการณ์บางอย่างที่มีคุณค่าและอาจนำมาเป็นแนวทางที่อาจใช้กับอาเซียนได้ เพราะปัญหาบางประการที่อาเซียนมีความต้องการจัดการนั้นเป็นปัญหาที่มีลักษณะข้ามชาติ (transnational issues) ประสบการณ์ที่สหภาพยุโรปอาจเป็นบทเรียนให้กับอาเซียนได้นั้น ต้องเป็นประสบการณ์ของการใช้นโยบายบางอย่างที่มีบริบทที่ไม่เฉพาะตัวของยุโรปเท่านั้น แต่มันเป็นประสบการณ์ที่มีความเป็นสากล และอาจพบได้ในที่ที่เริ่มมีกระบวนการของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมและวัฒนธรรมในระดับภูมิภาค และมีลักษณะที่เป็นปัญหาข้ามชาติ ที่รัฐสมาชิกต่างต้องเห็นพ้องร่วมกันในระดับหนึ่งว่าปัญหานี้หากไม่ได้รับการแก้ไข ก็จะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์แห่งชาติของรัฐสมาชิกไม่มากนักน้อย โดยประสบการณ์ที่บทความนี้ได้ลองเลือกมาทำการศึกษาค้นคว้าได้แก่ การจัดการเรื่องการเงิน นโยบายด้านการแข่งขันทางการค้า (competition policy) และการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอขวดขัดแย้งภายในภูมิภาค

บทความนี้เลือกเอาประเด็นเรื่องการจัดการการเงิน นโยบายการแข่งขันทางการค้า และการป้องกันและการแก้ไขปัญหาคอขวดขัดแย้งภายในภูมิภาคมาเป็นกรณีศึกษา เพราะเห็นว่าทั้งสามกรณีนี้เป็นกรณีที่ดีถือว่าเป็นปัญหาในแง่การเงิน กฎหมาย และการแก้ไขปัญหาคอขวดขัดแย้งซึ่งส่วนหนึ่งมีความเกี่ยวข้องทางด้านการเมืองภายในและระหว่างประเทศ ประเด็นทั้งสามเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการที่ทำการศึกษาค้นคว้าเปรียบเทียบสหภาพยุโรปและอาเซียนอย่างมาก เนื่องด้วยอาจเป็นเพราะเป็นกรณีที่ส่งผลกระทบต่อทางด้านเศรษฐกิจ การเงิน และความมั่นคงระดับภูมิภาคอย่างชัดเจน อีกทั้งทั้งสามกรณีนี้เป็นกรณีที่สามารถหากรอบแบบของบทเรียนจากสหภาพยุโรปได้ชัดเจน

³⁹ Article 14 ASEAN Human Rights Body (1) In conformity with the purposes and principles of the ASEAN Charter relating to the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms, ASEAN shall establish an ASEAN human rights body. (2) This ASEAN human rights body shall operate in accordance with the terms of reference to be determined by the ASEAN Foreign Ministers Meeting.

กว่าประเด็นปัญหาอื่นๆ หรือกล่าวในอีกแง่ก็คือ กรณีศึกษาอื่นๆ ต้องอาศัยบริบททางประวัติศาสตร์ การทำความเข้าใจรูปแบบที่แตกต่างระหว่างสองภูมิภาคที่มาก ซึ่งทำให้งานวิชาการที่บทความนี้ เลือกลมาทำการศึกษ ไม่สามารถครอบคลุมประเด็นเหล่านั้นได้ทั้งหมด ส่วนหนึ่งด้วยเพราะงาน วิชาการที่เลือกมาทำการศึกษา เป็นการเปรียบเทียบประสบการณ์ระหว่างสหภาพยุโรปกับอาเซียน โดยตรง และโดยมากแล้วเป็นงานที่มีลักษณะของการเปรียบเทียบที่กว้าง ไม่ได้เฉพาะเจาะจงลงไป ในกรณีศึกษาใดหนึ่งๆ โดยเฉพาะ ซึ่งทำให้กรณีศึกษาของงานวิชาการเหล่านั้นจะเลือกเอาเฉพาะ ประเด็นที่กว้าง

(3.1) การจัดการเรื่องการเงิน

ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่ผ่านมา และถือเป็นแม่แบบที่สำคัญให้กับการรวมกลุ่มทาง เศรษฐกิจในพื้นที่อื่นๆของโลกก็คือการที่สหภาพยุโรปสามารถใช้เงินสกุลยูโรร่วมกันในระดับภูมิภาค ได้ สหภาพยุโรปนั้นได้รับการพัฒนาและดำเนินงานภายใต้สถาบันที่เป็นตัวส่งเสริมให้การบูรณาการ เศรษฐกิจประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม จากบริบทในประวัติศาสตร์ทางการเงินของชาติ ยุโรป สหภาพเศรษฐกิจและการเงินของยุโรป (Economic and Monetary Union) ได้ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1979 ซึ่งถือได้ว่าเป็นสถาบันการเงินในระยะเริ่มแรกที่สร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในการ แลกเปลี่ยนเงินตราภายในกลุ่มประเทศสมาชิก และเพื่อสร้างเสถียรภาพในด้านราคา และให้เงินตรา สกุลต่างๆของชาติสมาชิกสหภาพยุโรปมีอัตราแลกเปลี่ยนที่ตายตัว รวมทั้งเพื่อให้มีการประกาศใช้ สกุลเงินร่วมของสหภาพยุโรปคือยูโร โดยกลไกที่ใช้ในการดำเนินนโยบาย คือ การพัฒนาให้มี นโยบายทางการเงินร่วมกัน การประสานนโยบายด้านเศรษฐกิจของสมาชิกให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น และ การจัดตั้งระบบธนาคารกลางแห่งยุโรป (The European System of Central Banks: ESCB)

ทั้งนี้ การจัดตั้งสหภาพเศรษฐกิจและการเงินของยุโรป ถือว่าได้เป็นเป้าหมายที่มีความ มุ่งหวังสูงและก่อให้เกิดความความร่วมมือทางการเงิน ความสะดวกในการขนถ่ายสินค้าภายใน สหภาพยุโรป โดยการกำหนดข้อบังคับและพันธกรณีจะต้องมีการจัดตั้งสหภาพเศรษฐกิจและ การเงินของยุโรป (Economic and Monetary Union: EMU) ขึ้นมา ซึ่งสกุลเงินร่วมของสหภาพ ยุโรปจะมีผลช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่ ตลาดเดียวแห่งยุโรป เช่นเดียวกับการพัฒนานโยบาย ต่างประเทศด้านเศรษฐกิจของสหภาพยุโรป โดยสหภาพเศรษฐกิจและการเงินจะช่วยเพิ่ม ความสำคัญให้แก่สหภาพยุโรปมากขึ้นภายใต้บทบัญญัติในสนธิสัญญา มาสทริชต์ (Maastricht Treaty) สาเหตุที่ทำให้สหภาพยุโรปจำเป็นต้องมีความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดมากขึ้นในด้านการเงิน เนื่องมาจากอิทธิพลของปัจจัยทางเศรษฐกิจจากภายนอก อันได้แก่ ระบบเศรษฐกิจโลกที่มีความ เกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด และผลกระทบที่มีความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรามีต่อ ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้เองสหภาพยุโรปจึงเลือกเอาการจัดตั้ง

สหภาพเศรษฐกิจและการเงินมาสร้างการบูรณาทางในระดับภูมิภาคเพื่อเป็นวิธีในการเพิ่มความสามารถของชาติสมาชิกเพื่อการแข่งขันในตลาดโลกและมีอำนาจในการต่อรองกับชาติมหาอำนาจอื่นๆ

นอกเหนือไปจากนี้ ในช่วงที่ประเทศยุโรปเตรียมความพร้อมไปสู่การใช้เงินยูโร ซึ่งเป็นเงินสกุลใหม่ของโลกที่เกิดขึ้นนั้น ได้เกิดการสร้างกรอบแนวคิดที่มีอิทธิพลสำคัญต่อสหภาพทางการเงินของยุโรป นั่นคือ เขตเงินตราที่เหมาะสม (Theory of Optimum Currency Area) ซึ่งมาจากแนวความคิดของ Robert Mundell ที่หมายถึงกลุ่มของประเทศที่เงินตรากายในประเทศเชื่อมโยงกันโดยผ่านอัตราแลกเปลี่ยนคงที่อย่างถาวร เงินตราของประเทศสมาชิกสามารถเคลื่อนไหวได้อย่างเสรีกับประเทศนอกกลุ่ม เขตของประเทศเดียวกันที่ใช้เงินตราสกุลเดียวกันก็เรียกว่าเขตเงินตราที่เหมาะสม ซึ่งประเทศในกลุ่มสหภาพยุโรปได้พยายามก่อตั้งขึ้นมา โดยการก่อตั้งเขตเงินตราที่เหมาะสมจะจำกัดความไม่แน่นอนที่เกิดจากอัตราแลกเปลี่ยนไม่คงที่อย่างถาวร และจะเร่งให้มีความชำนาญในการผลิตพร้อมกับมีการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศภายในกลุ่ม โดยสนับสนุนให้ผู้ผลิตมองว่าพื้นที่ทั้งหมดเป็นตลาดเดียว (single market) ซึ่งจะได้รับประโยชน์จากการทำให้ระดับราคามีเสถียรภาพมาก และเป็นการสนับสนุนการใช้เงินตราที่มีมูลค่าในเขตพื้นที่ที่ใช้เงินสกุลยูโรร่วมกัน หรือยูโรโซน (Eurozone) และทำลายการแลกเปลี่ยนที่ไม่มีประสิทธิภาพที่เกิดจากภาวะเงินเฟ้อ นอกจากนี้ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายที่รัฐบาลเข้าแทรกแซงในตลาดเงินตราต่างประเทศ

สำหรับอาเซียนนั้นก็เป็นหนึ่งในภูมิภาคที่สนใจและมีการศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดตั้งสหภาพทางการเงินอาเซียน (Asian Monetary Union: AMU) หรือการมีอาณาเขตภายในภูมิภาคที่จะใช้เงินสกุลเดียวกัน ภายหลังจากตระหนักถึงความประสบความสำเร็จของสหภาพทางการเงินของยุโรป เพื่อเป็นแนวทางสำหรับภูมิภาคเอเชียรวมไปถึงอาเซียนการบูรณาการทางเศรษฐกิจและสร้างเสถียรภาพในอัตราการแลกเปลี่ยน (exchange rate stability) อันนำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภายในภูมิภาค โดยอาเซียนได้มีการจัดทำข้อตกลงความร่วมมือทั้ง เขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area: AFTA) ซึ่งเป็นข้อตกลงทางการค้า สำหรับสินค้าที่ผลิตภายในประเทศสมาชิกอาเซียนทั้งหมดเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของอาเซียนในฐานะที่เป็นฐานการผลิตที่สำคัญเพื่อป้อนสินค้าสู่ตลาดโลก และความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation: APEC) ซึ่งเป็นกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ระหว่างเขตเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก โดยมีสหรัฐฯ ถ่วงดุลอำนาจกับสหภาพยุโรปในการสร้างความร่วมมือกับอาเซียน

กล่าวโดยรวมแล้ว ความร่วมมือในระดับภูมิภาคเหล่านี้คือความพยายามของกลุ่มประเทศอาเซียนในการส่งเสริมระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและเพื่อสร้างระบบการเงินที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับสหภาพยุโรป อย่างไรก็ตามอุปสรรคที่สำคัญที่สุดสำหรับอาเซียนนั้น คือ การปราศจาก

ซึ่งระบบโครงสร้างสถาบันที่เป็นทางการ (formal institution structure) ซึ่งทำให้ยากต่อการลดอำนาจอธิปไตยในทางระหว่างประเทศเพื่อที่จะผลักดันให้เกิดการบูรณาการทางการเงินอย่างพร้อมเพรียงกัน (Osotsapa 2002)

นักวิชาการอย่าง ศาสตราจารย์ Mingqi Xu (2007) จาก Shanghai Academy of Social Sciences (SASS) ผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ ได้เคยวิเคราะห์เอาไว้ในวิจัยเรื่อง The EURO and Its Implication to East Asia ถึงปัจจัยที่ทำให้สหภาพยุโรปได้กลายเป็นเหมือนแม่แบบหรือแรงบันดาลใจให้กับอาเซียนในการมีสกุลเงินเดียวกันนั้นมีอยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ

4. สหภาพยุโรปประสบความสำเร็จในการก่อตั้งสหภาพทางการเงิน (monetary union) ช่วยป้องกันความสับสนอลหม่านทางการเงิน (financial turmoil) ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากความผันผวนของเงินตรา (currency fluctuation) ของแต่ละรัฐสมาชิก ยกตัวอย่างเช่น ในช่วงปลายทศวรรษที่ 80 จนถึง ช่วงกลางทศวรรษ 90 ได้เกิดวิกฤตการณ์อัตราแลกเปลี่ยนทางการเงินของสกุลเงินของทั้ง อังกฤษ (pound) สเปน (peseta) โปรตุเกส (escudos) และอิตาลี (lira) จึงทำให้ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปประสบปัญหาอย่างหนัก จากเศรษฐกิจภาวะวิกฤตเงินตราแลกเปลี่ยน ด้วยเหตุนี้จึงมีการจัดการแก้ไขวิกฤตการณ์แลกเปลี่ยนเสียใหม่ ทำให้บางประเทศได้มีการใช้นโยบายการเงินร่วมกัน นั่นคือมีการใช้สกุลเงินร่วมกัน (สกุลเงินยูโร) โดยธนาคารกลางแห่งสหภาพยุโรป (European Central Bank) จะเป็นผู้กำหนดนโยบายทางการเงิน รวมถึงอัตราดอกเบี้ยของทั้งกลุ่มประเทศที่ใช้เงินสกุลยูโร) จากการแก้ไขวิกฤตการณ์ในลักษณะนี้ของสหภาพยุโรปทำให้นักวิชาการเอเชียเชื่อว่าเป็นความสำเร็จในการจัดตั้ง สหภาพเศรษฐกิจและการเงิน (Economic and Monetary: EMU) ซึ่งทำให้เกิดเสถียรภาพทางการเงินนับตั้งแต่วิกฤตการณ์เป็นต้นมา และภายหลังวิกฤตการณ์ทางการเงินในเอเชียระหว่างปี ค.ศ.1997-1998 จึงทำให้กลุ่มประเทศในเอเชียโดยเฉพาะอาเซียนได้ตระหนักถึง การสร้างความร่วมมือทางการเงิน การคลังเพื่อทำให้เกิดเสถียรภาพในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยเช่นกัน
5. การใช้เงินสกุลยูโรเป็นการพิสูจน์ว่า ทฤษฎีเขตเงินตราที่เหมาะสมของ Robert Mundell สามารถนำมาใช้ได้ทางปฏิบัติ ซึ่งเป็นแนวทางอันสำคัญที่จะทำให้เกิด เขตเงินตราที่เหมาะสม
6. เงินสกุลยูโรได้เปลี่ยนแปลงการรับรู้ในเรื่องของภูมิศาสตร์ทางเศรษฐกิจ (geo-economic sense) ในระบบการเงินระหว่างประเทศ ซึ่งทำให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้หันมาร่วมมือในการสร้าง

ความร่วมมือทางการเงินที่มากขึ้น หากปราศจากความร่วมมือในลักษณะนี้แล้ว แม้ว่าจะมีการเคลื่อนย้ายเงินทุน สินค้าภายในภูมิภาค ก็อาจทำให้การใช้เงินสกุลเดียวกันในภูมิภาคเอเชียตะวันออกออกไปได้ ดังนั้น นักวิชาการและเจ้าหน้าที่รัฐในเอเชียตะวันออก โดยเฉพาะในเกาหลี ญี่ปุ่น และจีนต่างสนับสนุนให้มีการแผ่ขยายความร่วมมือเพื่อในอันที่จะทำให้เกิดเขตทางการเงินในภูมิภาคเอเชียตะวันออก (East Asian monetary zone) (Xu 2007)

(3.2) นโยบายด้านการแข่งขันทางการค้า (Competition Policy)

ประเด็นเรื่องกฎหมายการแข่งขันทางการค้าอาจเป็นอีกประสบการณ์หนึ่งที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรป เพราะอาเซียนได้มีนโยบายในการที่จะเร่งรัดให้ประเทศสมาชิกในอาเซียน ออกกฎหมายว่าด้วยการแข่งขันทางการค้าในประเทศของตนเอง ในปัจจุบันกฎหมายทางการแข่งขันทางการค้าจะมีอยู่ในประเทศอินโดนีเซีย สิงคโปร์ ไทย และเวียดนามแล้ว ส่วนในบรูไน กัมพูชา ลาว และพม่า ยังเพิ่งเริ่มที่จะมีการร่างกฎหมายการแข่งขันทางการค้า ในขณะที่ในมาเลเซีย หน่วยงานที่มีหน้าที่ในการจัดการด้านกฎหมายการแข่งขันทางการค้า และตัวกฎหมายเองเพิ่มเริ่มประกาศใช้เมื่อปี ค.ศ.2012 ส่วนทางฟิลิปปินส์ก็เริ่มจะก่อตั้งหน่วยงานในการที่จะมีหน้าที่ในการจัดการดูแลกฎหมายการแข่งขันทางการค้า

สหภาพยุโรปมีนโยบายการแข่งขันทางการค้าที่มีประสิทธิภาพ เพราะนโยบายดังกล่าวมีคุณลักษณะสำคัญที่ไม่อาจพบได้ในนโยบายการแข่งขันทางการค้าในที่อื่นๆของโลก คือ

4. นโยบายการแข่งขันทางการค้าไม่เพียงแต่ช่วยดูแลการแข่งขันกันเท่านั้น แต่ยังมีส่วนในการสนับสนุนและการบูรณาการทางการตลาดไปพร้อมๆกันของประเทศสมาชิก
5. นโยบายดังกล่าวจะบังคับใช้กับธุรกิจทุกประเภททั้งของเอกชนและของรัฐ อีกทั้งบังคับใช้กับผู้ประกอบการชาวต่างชาติ หรือพฤติกรรมจำกัดการแข่งขันที่เกิดขึ้นนอกเขตสหภาพยุโรป ด้วยหากพฤติกรรมจำกัดการแข่งขันนั้นมีวัตถุประสงค์หรืออาจส่งผลกระทบต่อการบิน การแข่งขันในตลาดร่วมของสหภาพยุโรป
6. การบังคับใช้นโยบายการแข่งขันทางการค้าของสหภาพยุโรปนั้นมีการบังคับใช้ในหลายระดับทางการเมือง (multi-level political system) กล่าวคือ มีการบังคับใช้ทั้งในระดับภูมิภาค และระดับรัฐสมาชิกสหภาพยุโรปเอง (Sauter 2011)

คุณลักษณะที่สำคัญของนโยบายการแข่งขันทางการค้าของสหภาพยุโรปนี้มีความน่าสนใจอยู่ Hong Cai (2007) นักวิชาการชาวจีนจาก Shanghai Academy of Social Sciences

ได้ทำการศึกษาประสบการณ์ของสหภาพยุโรป และได้เสนอแนวทางที่อาเซียนและ ASEAN+3 อาจจะเรียนรู้ได้จากประสบการณ์ของกฎหมายเรื่องการแข่งขันกันทางการค้าของสหภาพยุโรปไว้ อย่างน่าสนใจ ในวิจัยที่มีชื่อว่า Competition Law and Integration: EC's Experience and ASEAN+3's Choice

Cai เริ่มต้นจากการนำเสนอว่าสหภาพยุโรปก่อตั้งขึ้นโดยสนธิสัญญาที่มีผลบังคับตามกฎหมายหลายฉบับซึ่งได้กำหนดกรอบดำเนินงานไว้อย่างชัดเจน ตลอดจนมีระบบกฎหมาย (legal system) ที่มีโครงสร้างหลายระดับและมีลักษณะเฉพาะ ซึ่งประกอบไปด้วยการปกครองในระดับภูมิภาค (regional system) การปกครองในระดับเหนือรัฐ (supranational system) และการปกครองในระดับรัฐ (national system) ซึ่งแต่ละระบบมีการจัดการระเบียบปกครองเป็นของตนเอง และไม่มี การขัดกันทางกฎหมาย หากแต่จะช่วยเสริมสร้างให้การปกครองในแต่ละระบบมีความ สมบูรณ์กันมากยิ่งขึ้น กล่าวได้ว่า จุดเด่นในการมีระบบกฎหมายและมาตรการทางกฎหมายที่มี ลักษณะเฉพาะของตนเองเช่นนี้ มีพัฒนามายาวนานและมีความแข็งแกร่งมาก

นอกจากนั้นสหภาพยุโรปยังไม่อยู่ภายใต้การพึ่งพาอาศัยระบบกฎหมายระหว่างประเทศ ทั่วไป ทำให้เกิดระบบกฎหมายของตน คือ ระบบกฎหมายยุโรป (European legal system) หรือ ระบบกฎหมายประชาคม (community legal system) ซึ่งมีผลผูกพันรัฐสมาชิกให้ต้องเคารพและ ปฏิบัติตามโดยไม่สามารถที่จะตั้งข้อสงวน (reservation) ได้และไม่ต้องมีการคำนึงถึงอนุวัติการตาม ทฤษฎีเอกนิยมหรือทวินิยมในเรื่องที่รัฐถ่ายโอนอำนาจอธิปไตยไปให้ประชาคมแล้ว รัฐสมาชิก ก็จะต้องเคารพและปฏิบัติตาม (Approximation of Law และ Community Loyalty)

อีกทั้งสหภาพยุโรปยังมีองค์การในการระงับข้อพิพาทหรือองค์การศาล ดังนั้นเมื่อเกิดข้อพิพาท ระหว่างรัฐสมาชิกก็ไม่ต้องไประงับข้อพิพาทกันที่ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ (International Court of Justice : ICJ) ซึ่งรัฐสมาชิกจะไม่สามารถปฏิเสธอำนาจศาลประชาคมเหมือนการระงับข้อพิพาท โดยศาลยุติธรรมระหว่างประเทศซึ่งศาลจะมีเขตอำนาจก็ต่อเมื่อคู่ความซึ่งเป็นรัฐแต่ละรัฐยอมรับ อำนาจศาลแล้วเท่านั้น ไม่ต้องไประงับข้อพิพาทในเวทีโลก เช่น เยอรมนีที่มีข้อบังคับในการใช้อำนาจจากส่วนบริหาร (administrative power) เพื่อที่มีการเดินหน้าในข้อยุติที่ได้จากการ อภิปรายที่ประชุม เป็นต้น

นอกจากนี้การระงับข้อพิพาทก็ไม่ต้องอาศัยการเจรจาทางการทูตหรือมาตรการตอบโต้รัฐ คู่พิพาท แต่ต้องระงับข้อพิพาทโดยประชาคมและตามกติกาของประชาคม ซึ่งจะมีผลผูกพันรัฐ สมาชิก อันเป็นสิ่งที่ช่วยลดความตึงเครียดและสร้างสันติภาพในประชาคมได้และยังสามารถมั่นใจ ว่าข้อพิพาทจะถูกระงับอย่างแน่นอน เพราะการที่รัฐสมาชิกไม่สามารถปฏิเสธอำนาจศาลประชาคม ในขณะที่ศาลประชาคมก็ไม่อาจอ้างว่าไม่สามารถตัดสินคดีได้ตามหลักศาลไม่สามารถปฏิเสธความ ยุติธรรม (deny of justice) ซึ่งวิธีการการเจรจาทูตอาจไม่แน่นอนว่าจะระงับข้อพิพาทได้หรือแม้แต่

การระงับข้อพิพาทโดย ICJ ก็เชื่อว่าศาลจะระงับข้อพิพาทได้หากรัฐไม่ยอมรับอำนาจศาล หรือแม้แต่การเจรจาโดยองค์การระหว่างประเทศที่ไม่มีระบบกฎหมายที่ไม่มีสภาพบังคับดีพอก็อาจไม่สามารถระงับข้อพิพาทของรัฐสมาชิกได้ นอกจากนี้ในสหภาพยุโรปเองยังมีช่องทางที่ให้ประชาชนสามารถดำเนินคดีกับรัฐสมาชิกต่อศาลประชาคมได้ซึ่งแตกต่างจากการระงับข้อพิพาทโดยศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ ซึ่งรัฐเท่านั้นที่จะเป็นคู่ความในศาลยุติธรรมระหว่างประเทศได้ ตาม Article 34 (1) Statute of the International Court of Justice 1945⁴⁰

จากตัวอย่างที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าระบบกฎหมายของประชาคมมีความแตกต่างจากกฎหมายระหว่างประเทศในหลายๆกรณี มีระบบกฎหมายของตนเองและระบบการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายของตนเอง โดยนำกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้ในบางส่วน ทั้งนี้ก็เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนสหภาพยุโรปอย่างสูงสุด ส่วนสนธิสัญญาในการจัดตั้งประชาคมยุโรปในการของการบูรณาการทางเศรษฐกิจ ศาลแห่งประชาคมยุโรปได้วินิจฉัยว่าสนธิสัญญาการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจยุโรป คือ กฎหมายรัฐธรรมนูญพื้นฐานของสหภาพยุโรปซึ่งประเทศสมาชิกตกลงมอบอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจและบริหารงานในด้านต่างๆที่มีการตัดสินใจร่วมกันให้กับประชาคมยุโรป โดยมีกฎหมายการแข่งขันทางการค้า (competition law) ในการสร้างความเป็นธรรมและดูแลสถานะการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจ เพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงในตลาด

หลักกฎหมายการแข่งขันของสหภาพยุโรปดูแลควบคุมในเรื่องของการแทรกแซง (interfere) และข้อห้าม (prohibited) ของประชาคม กฎหมายการแข่งขันประกอบไปด้วยมาตราที่มีความสำคัญ

⁴⁰ Article 34 (1) Only states may be parties in cases before the Court.

อย่างมาก คือ มาตราที่ 81⁴¹ และมาตรา ที่ 82⁴² จากสนธิสัญญาประชาคมยุโรป (EC Treaty) ที่ได้ระบุว่า คณะกรรมการแข่งขันทางการค้ามีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้าว่าด้วยเรื่องความร่วมมืออันมีผลต่อการแข่งขันทางการค้าและการใช้อำนาจเหนือตลาดโดยมิชอบ ซึ่งกฎหมายแข่งขันทางการค้ามีผลบังคับใช้กับกิจการทางเศรษฐกิจทุกประเภท โดยกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ต้องถูกบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้า ทั้งสองมาตรา มีบทบัญญัติของการลงโทษในเรื่องของอำนาจทางเศรษฐกิจ กล่าวได้ว่า ทั้งสองมาตราจากสนธิสัญญาฉบับนี้ของสหภาพยุโรปเป็นข้อกฎหมายที่มีประสิทธิภาพและสามารถนำไปใช้ได้ ในทางปฏิบัติสำหรับการบูรณาการยุโรปและไม่เคยได้รับการแก้ไขมานับตั้งแต่ปี ค.ศ.1958 (Cai 2007)

อาจกล่าวได้ว่า จุดแข็งที่สำคัญของสหภาพยุโรป คือ การรวมอำนาจอธิปไตยเข้าไว้ด้วยกันของแต่ละรัฐสมาชิกเพื่อการเป็นประชาคม ผ่านการบังคับใช้ข้อกฎหมายของสนธิสัญญาประชาคมยุโรป (European Community Treaty) เพื่อที่จะสร้าง “สถาบันของประชาคม” (institutions of community) ที่จะปกป้องผลประโยชน์ที่มีร่วมกันของรัฐสมาชิก ในทางตรงข้าม โครงสร้างการ

⁴¹ Article 81 of the EC Treaty (ex Article 85)

4. The following shall be prohibited as incompatible with the common market: all agreements between undertakings, decisions by associations of undertakings and concerted practices which may affect trade between Member States and which have as their object or effect the prevention, restriction or distortion of competition within the common market, and in particular those which:
 - (a) directly or indirectly fix purchase or selling prices or any other trading conditions;
 - (b) limit or control production, markets, technical development, or investment;
 - (c) share markets or sources of supply;
 - (d) apply dissimilar conditions to equivalent transactions with other trading parties, thereby placing them at a competitive disadvantage;
 - (e) make the conclusion of contracts subject to acceptance by the other parties of supplementary obligations which, by their nature or according to commercial usage, have no connection with the subject of such contracts.
5. Any agreements or decisions prohibited pursuant to this Article shall be automatically void.
6. The provisions of paragraph 1 may, however, be declared inapplicable in the case of:
 - any agreement or category of agreements between undertakings;
 - any decision or category of decisions by associations of undertakings;
 - any concerted practice or category of concerted practices,
 which contributes to improving the production or distribution of goods or to promoting technical or economic progress, while allowing consumers a fair share of the resulting benefit, and which does not:
 - (a) impose on the undertakings concerned restrictions which are not indispensable to the attainment of these objectives;
 - (b) afford such undertakings the possibility of eliminating competition in respect of a substantial part of the products in question.

⁴² Article 82 of the EC Treaty (ex Article 86)

Any abuse by one or more undertakings of a dominant position within the common market or in a substantial part of it shall be prohibited as incompatible with the common market insofar as it may affect trade between Member States.

Such abuse may, in particular, consist in:

- (a) directly or indirectly imposing unfair purchase or selling prices or other unfair trading conditions;
- (b) limiting production, markets or technical development to the prejudice of consumers;
- (c) applying dissimilar conditions to equivalent transactions with other trading parties, thereby placing them at a competitive disadvantage;
- (d) making the conclusion of contracts subject to acceptance by the other parties of supplementary obligations which, by their nature or according to commercial usage, have no connection with the subject of such contracts.

ทำงานของ ASEAN นั้นเป็นแบบการทูตแบบดั้งเดิม (traditional diplomatic way) และกลไกการทำงานที่ยืดหยุ่น (flexible operation mechanism) หรือที่เรียกว่า “วิถีอาเซียน” (ASEAN way) กล่าวคือ อาเซียนร่วมมือกันด้วยกระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมอย่างไม่เป็นทางการ ปราศจากข้อกฏบังคับทางกฎหมาย การรวมตัวของอาเซียนเป็นการรวมกลุ่ม “แบบหลวมๆ” ไม่ได้ผูกพันกันอย่างเหนียวแน่นตามอย่างองค์การระหว่างประเทศเช่นสหภาพยุโรป นอกเหนือไปจากนี้ รัฐแต่ละรัฐมีฐานะเท่าเทียมกันและทรงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตย การตัดสินใจและการขับเคลื่อนองค์การจึงเป็นไปได้ช้า มีลักษณะที่ยืดหยุ่นมากหรือบางครั้งอาจจะเป็นไปไม่ได้เลยเพราะอาจจะต้องได้รับความยินยอมจากรัฐสมาชิกทุกฝ่ายไปในทิศทางเดียวกัน และแม้ว่า ASEAN จะมีแนวความคิดและพยายามพัฒนาองค์การให้เป็นองค์การเหนือรัฐ แต่ก็ไม่มีความไม่แน่นอนและชัดเจน เพราะขาดการวางกรอบและกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งรูปแบบขององค์การแบบนั้นได้อย่างไร จึงเป็นเพียงการแสดงเจตนาว่าจะปรับเปลี่ยนรูปแบบเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้เสนอว่าอาเซียนควรที่จะสร้างกฎเกณฑ์สำคัญ (substantive rules) ของกฎหมายแข่งขันทางการค้า และให้ความสำคัญในฐานะที่เป็นกฎหมายหลักที่จะนำไปสู่การใช้กฎเกณฑ์ร่วมกัน (common rules) เพื่อการบูรณาการทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับสหภาพยุโรป (Cai 2007)

(3.3) การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในภูมิภาค

การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในภูมิภาคเป็นประเด็นที่มักได้รับการกล่าวถึงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของอาเซียนที่ถือว่ามีลักษณะเฉพาะตัว เพราะมันอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่สำคัญคือหลักการไม่แทรกแซงกัน (non-interference) ของอาเซียน นักวิชาการที่ศึกษาประเด็นการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างเห็นร่วมกันว่า หลักการของวิถีอาเซียน⁴³ (ASEAN Way) ที่มีหลักการหนึ่งว่าด้วยการไม่แทรกแซงกิจการระหว่างกันนั้น อาจเป็นผลส่วนหนึ่งที่ทำให้อาเซียนต้องเผชิญกับความล่าช้าของการตัดสินใจแก้ไขปัญหานี้

⁴³ Article 2 ของ Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia (1976) ได้ระบุแนวทางการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งตามวิถีอาเซียนว่า In their relations with one another, the High Contracting Parties shall be guided by the following fundamental principles:

- a. Mutual respect for the independence, sovereignty, equality, territorial integrity and national identity of all nations;
- b. The right of every State to lead its national existence free from external interference, subversion or coercion;
- c. Non-interference in the internal affairs of one another;
- d. Settlement of differences or disputes by peaceful means;
- e. Renunciation of the threat or use of force;
- f. Effective cooperation among themselves.

อย่างไรก็ดี ต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนก่อนว่า โครงสร้างของหน่วยงานหรือแนวนโยบายในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของสหภาพยุโรปกับอาเซียนนั้นมีความแตกต่างกันอย่างมาก ในกรณีของสหภาพยุโรป ประเด็นเรื่องความมั่นคงและนโยบายต่างประเทศอยู่ภายใต้ นโยบายร่วมต่างประเทศและความมั่นคงของสหภาพยุโรป⁴⁴ (Common Foreign and Security Policy: CFSP) ในขณะที่ประเด็นเรื่องการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งหรือปัญหาภายในภูมิภาคนั้นเป็นประเด็นย่อยที่อยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการภายใต้แต่ละเสาหลักของประชาคมอาเซียน และยังไม่มียุทธศาสตร์ใดที่มีอำนาจหรือกำหนดบทบาทขององค์กร หรือโครงสร้างที่จะมีแนวทางการจัดการประเด็นเรื่องความมั่นคงเหมือนอย่างในของสหภาพยุโรป มีก็เพียงแต่ การประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum: ARF) เท่านั้นที่เป็นกรอบความร่วมมือด้านความมั่นคง แต่ก็ครอบคลุมประเด็นและประเทศสมาชิกจำนวนมากและไปไกลกว่าอาเซียน

หากย้อนไปพิจารณาถึงบริบททางประวัติศาสตร์ในเชิงทฤษฎี ทั้งสหภาพยุโรปและกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างเป็นภูมิภาคที่มีพัฒนาการในลักษณะที่แตกต่างในแง่ของการเปลี่ยนแปลงในด้านสันติภาพและการสร้างระเบียบภูมิภาคในรูปแบบใหม่ (new regional order) ซึ่งเป็นผลพวงมาจากประวัติศาสตร์และการสร้างความร่วมมือที่เกิดจากแนวคิดภูมิภาคนิยม

หากมองในมุมมองเชิงระบบ (systematic perspective) การเปลี่ยนแปลงในด้านสันติภาพของระเบียบในทางภูมิภาค (regional order) ขึ้นอยู่กับ 3 สภาวะองค์ประกอบคือ

4. การเปลี่ยนแปลงนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของอำนาจ (power relations) ภายในภูมิภาค ซึ่งปัจจัยในลักษณะถือได้ว่ามีความสำคัญและมีบทบาทอย่างมากในการปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์และระเบียบ (order) ภายในภูมิภาค โดยสิ่งที่จะทำให้เกิดสันติภาพและความร่วมมือ การดำเนินความสัมพันธ์ลักษณะของ การจัดสรรแบ่งปันอำนาจ (shared power) ตลอดจนการสร้างสถาบันในระดับภูมิภาค (regional institution) ในลักษณะของการอภิบาล (governance)
5. โครงสร้างในระดับภูมิภาค (regional structure) ควรที่จะมีลักษณะของการเป็นสถาบัน (institutional characteristics) ในการยกระดับการพัฒนาเพื่อสร้างความร่วมมือ ตลอดจน

⁴⁴ อนึ่ง ต้องกล่าวเอาไว้ในที่นี้อย่างชัดเจนว่า แม้ว่าสหภาพยุโรปจะมีโครงสร้างเชิงสถาบันในการจัดการประเด็นเรื่องความมั่นคงระดับภูมิภาคอย่างเป็นทางการ แต่ก็มีใช้ว่ารัฐสมาชิกของสหภาพยุโรปทุกรัฐจะมีความเห็นพ้องต่อประเด็นความมั่นคงที่ถูกหยิบมาถกเถียงในเวทีด้านความมั่นคงเสมอไป เพราะปัญหาที่สำคัญก็คือการที่รัฐสมาชิกมีความเห็นที่ไม่ลงรอยกันเรื่องเกี่ยวกับการมองอนาคตของสหภาพยุโรป เพราะบางรัฐอาจมีความต้องการให้องค์กรด้านความมั่นคงของยุโรปมีบทบาทมากในการดำเนินนโยบาย ในขณะที่บางรัฐอาจมีความต้องการเพียงหลวมๆเท่านั้น ดังนั้น เมื่อแต่ละรัฐมีความต้องการที่แตกต่างกัน ก็ส่งผลให้การที่ออกนโยบายให้เป็นที่ยอมรับร่วมกันระหว่างรัฐสมาชิกจึงเป็นเรื่องที่ยาก (Cameron 2007).

เปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ อัตลักษณ์ (identity) และผลประโยชน์ (interest) ในระดับภูมิภาค เพื่อที่จะสร้างความรู้สึกร่วม กฏและบรรทัดฐานร่วมกัน

6. แนวคิดในเรื่องภูมิภาคนิยมที่แข็งแกร่งในการสร้างค่านิยมและอัตลักษณ์ของภูมิภาค โดย Michael Schulz (2001) ได้ให้คำนิยามว่าภูมิภาคนิยม คือ การผสมผสานของทัศนคติ (perception) ค่านิยม (value) เพื่อที่จะสร้างและรักษาไว้ซึ่งกฎเกณฑ์ในด้านความมั่นคง (regulation of security) สันติภาพ และการพัฒนาเพื่อสร้างความร่วมมือในระดับภูมิภาค

สหภาพยุโรปเป็นกลุ่มประเทศที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการสร้างกระแสและทิศทางการเมือง ความมั่นคงเศรษฐกิจและสังคมระดับโลก สหภาพยุโรปมีการวางกรอบและกลไกการดำเนินการของ องค์การที่มีประสิทธิภาพและพัฒนาการไปสู่ความก้าวหน้าในการบูรณาการของการรวมยุโรปจาก ความขัดแย้งในสงครามโลกมาตั้งแต่ Jean Monet ที่ได้ริเริ่มแนวคิดในการแก้ไขปัญหาและสร้าง สันติภาพขึ้นมาใหม่ให้เกิดขึ้น โดยเริ่มจากการควบคุมและลดความตึงเครียดของสถานการณ์ที่เต็มไปด้วยท่าทีของความหวาดระแวงระหว่างประเทศฝรั่งเศสและเยอรมนีสืบเนื่องมาจากสงครามโลกที่ เยอรมันเป็นผู้จุดชนวนของสงครามโลกทั้งสองครั้ง และได้ยึดครองฝรั่งเศสในช่วงสงครามโลกครั้งที่ สอง การพัฒนาของสหภาพยุโรปจึงเกิดมาจากความต้องการหยุดความขัดแย้งอันเป็นผลพวงมาจาก ประวัติศาสตร์ในสงครามโลก เนื่องจากสหภาพยุโรปไม่ต้องการให้เกิดสงครามอีก โดยหวังว่าเมื่อมี การรวมตัวกันระหว่างประเทศในภูมิภาค สหภาพยุโรปจะสามารถสร้างระเบียบภูมิภาคในรูปแบบ ใหม่ (new regional order) และสร้างแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงในทางสังคมและการเมือง เพื่อ สร้างปฏิสัมพันธ์ในทางเศรษฐกิจและสังคมในเชิงลึก ซึ่งตลอดระยะเวลาการบูรณาการของกลุ่ม ประเทศยุโรปที่ผ่านมา 50 ปี สหภาพยุโรปสามารถนำสังคมยุโรปไปสู่การมีเสถียรภาพและสันติภาพ โดยเฉพาะฝรั่งเศสและเยอรมนี ทั้งสองประเทศสามารถก้าวข้ามผ่านความขัดแย้ง สงครามและ สามารถสร้างความร่วมมือในด้านต่างๆและเป็นประเทศสองผู้นำหลักที่ขับเคลื่อนให้สหภาพยุโรป ประสบความสำเร็จในการสร้างสันติภาพและการบูรณาการในระดับภูมิภาคภายใต้อิทธิพลแนวคิด ภูมิภาคนิยม

สำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง การพัฒนาเพื่อที่จะสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศและ ความสัมพันธ์ของแต่ละประเทศสมาชิก กล่าวได้ว่า ช่วงระยะเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ ชัด โดยการเปลี่ยนแปลงโดยรวมเกิดจากปัจจัยโครงสร้าง (structural factors) อาทิ การได้รับเอก ราช แนวคิดภูมิภาคนิยม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและอำนาจ และเกิดจากปัจจัยที่ เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของรัฐ (behavior factors) อาทิ การแก้ไขเพิ่มเติมยุทธศาสตร์แห่งชาติ การ ปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของรัฐสมาชิกในภูมิภาค ซึ่งจากองค์ประกอบของปัจจัยทั้งหมดที่กล่าวมา

อยู่ที่ท่ามกลางบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความร่วมมือ ความขัดแย้ง และการเผชิญหน้ากันภายหลังเหตุการณ์สงครามเย็น แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความพยายามแก้ไขปัญหาและความสามารถที่จะจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นของชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อสร้างความร่วมมือและการพัฒนาในระดับภูมิภาค ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงเพื่อของระเบียบภูมิภาคในรูปแบบใหม่ที่กลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะต้องเผชิญ หรืออาจกล่าวอีกทางหนึ่งได้ว่า การเกิดขึ้นของชุดความคิดว่าด้วยความร่วมมือเพื่อจัดการด้านความมั่นคงของสหภาพยุโรปกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นเริ่มต้นจากบริบททางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน ทำให้ลักษณะของโครงสร้างหรือองค์ประกอบที่จะมีหน้าที่ในการรับมือ ไขปัญหาความมั่นคงจึงแตกต่างกันออกไป

หากกล่าวถึงประเด็นในเรื่องความมั่นคงในอาเซียนนั้นก็พบว่าเมื่ออยู่จำกัด⁴⁵ “การประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก” (ASEAN Regional Forum: ARF) ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบอันสำคัญที่ถือกำเนิดขึ้นอย่างเป็นทางการในรูปแบบในการสร้างความมั่นคงขึ้นมาในภูมิภาคท่ามกลางความแตกต่างในรูปแบบทางการเมืองของกลุ่มประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และประเทศอื่นๆที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก⁴⁶ ARF ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1994 ความร่วมมือ ARF ถือได้ว่าเป็นเวทีปรึกษาหารือ (consultative forum) เกี่ยวกับประเด็นด้านการเมืองและความมั่นคง โดยมุ่งที่จะส่งเสริมความไว้เนื้อเชื่อใจ ความร่วมมือ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศผู้เข้าร่วม และพัฒนาแนวทางการดำเนินการทูตเชิงป้องกัน (preventive diplomacy) ซึ่งมุ่งป้องกันการเกิดและขยายตัวของความขัดแย้ง และเมื่อผู้เข้าร่วมทุกฝ่ายพร้อมและสะดวกใจ ARF ก็อาจพัฒนาเป็นเวทีหารือแนวทางยุติ ความขัดแย้งระหว่างประเทศที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก

อย่างไรก็ตาม อุปสรรคสำคัญสำหรับการทำงานที่สำคัญของ ARF คือหลักการเรื่องการไม่แทรกแซงกิจการภายในตามวิถีอาเซียน (Heller 2005) โดยรัฐบาลในกลุ่มอาเซียนต่างอ้างว่าการถือหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในเป็นการคงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยของแต่ละประเทศและเป็นการป้องกันการแทรกแซงอำนาจจากภายนอก วิจัยชี้ว่าการที่ประเทศสมาชิกอาเซียนยังคงนำหลักการเหล่านี้มาใช้และถือปฏิบัติเป็นเพียงแค่การกล่าวอ้าง ไม่ใช่ความพยายามในการแก้ไขปัญหาในประเด็นต่างๆอย่างจริงจังอันทำให้เกิดความขัดแย้งและการไม่ลงรอยกันระหว่างประเทศสมาชิกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

⁴⁵ อย่างไรก็ตาม ต่อประเด็นความมั่นคงนั้นอาจจะเป็นเรื่องที่ยังอาจจะหาข้อสรุปเป็นหนึ่งเดียวถึงรูปแบบของความร่วมมือไม่ได้ชัดเจนนัก เพราะมันขึ้นอยู่กับความคิดเห็นความนิยมของความมั่นคง และการจำแนกประเภทของความมั่นคงว่าเป็นความมั่นคงแบบดั้งเดิม (traditional security) และความมั่นคงแบบใหม่ (new security) ความมั่นคงแบบดั้งเดิมนั้นอาจจะมีรูปแบบความร่วมมือเชิงสถาบันระดับภูมิภาค แต่ความมั่นคงรูปแบบใหม่กำลังกลายมาเป็นจุดร่วมของการสร้างความร่วมมือระดับภูมิภาคมากยิ่งขึ้น ทั้งในประเด็นสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงของมนุษย์ และอื่นๆ

⁴⁶ ปัจจุบัน ประเทศที่เข้าร่วมอยู่ในกลุ่ม ARF ประกอบไปด้วยประเทศสมาชิกทั้ง 10 ของอาเซียน และออสเตรเลีย บังคลาเทศ แคนาดา จีน สหภาพยุโรป อินเดีย ญี่ปุ่น เกาหลีเหนือ เกาหลีใต้ มองโกเลีย นิวซีแลนด์ ปากีสถาน ปาปัวนิวกินี รัสเซีย ตีมอร์ตะวันออก สหรัฐอเมริกา และศรีลังกา.

ทั้งนี้ ในการประชุม ARF สหภาพยุโรปได้มีบทบาทในการเข้าร่วมการประชุมด้วย สหภาพยุโรปได้กำหนดบทบาทของตนผ่านทางคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนยุโรป (European Commission) และผู้แทนระดับสูงในด้านการต่างประเทศและนโยบายในด้านความมั่นคงร่วมกัน (CFSP) โดยมีวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือให้อาเซียนสามารถแก้ไขและร่วมมือกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทันท่วงทีและใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น ในเรื่องที่จะส่งผลกระทบต่อสันติภาพ และแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อสันติภาพและเสถียรภาพของภูมิภาค อีกทั้งสหภาพยุโรปได้กำหนดสถานะของตนในฐานะที่เป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในเรื่องของความมั่นคงในส่วนหนึ่งของเส้นเขตแดนทางภูมิศาสตร์ สหภาพยุโรปได้นำเอาประสบการณ์และรู้เท่าทันการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งจาก องค์การว่าด้วยความมั่นคงและความร่วมมือในยุโรป (Organization for Security and Co-operation in Europe: OSCE) มาเป็นแนวทางให้แก่อาเซียน เนื่องจากองค์การนี้เป็นองค์การเดียวที่เชื่อมโยงมิติด้านการทหารกับมิติมนุษย์เข้าด้วยกัน และได้มีบทบาทรักษาสันติภาพเชิงรุกโดยใช้การทูตเชิงป้องกัน (preventive diplomacy) ตลอดจนการสร้างความไว้เนื้อเชื่อใจต่อการเกิดสันติภาพ ด้วยการส่งเสริมเสถียรภาพและความมั่นคงในบริบทของการส่งเสริมความมั่นคงร่วมกัน อาทิ การสร้างเสถียรภาพ การเสริมสร้างขีดความสามารถ การให้คำปรึกษา การติดตามสังเกตการณ์ การเรียกร้องผลักดัน และโน้มน้าวประเทศสมาชิก ให้ตระหนักในหลักการด้านความมั่นคง โดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นเวทีปรึกษาหารือเพื่อหาข้อยุติ/ระงับข้อพิพาทและข้อขัดแย้งต่างๆ ในยุโรป รวมทั้งควบคุมดูแลความมั่นคงในภูมิภาคเพื่อป้องกันมิให้เกิดวิกฤตการณ์ที่ร้ายแรง

นอกจากนี้สหภาพยุโรปยังได้นำนโยบายร่วมด้านการต่างประเทศและความมั่นคงร่วมกัน (CFSP) มาใช้กับอาเซียนผ่านการประชุม ARF โดยได้เน้นย้ำถึงระบบกลไกการทำงานของ ARF ที่ไม่ใช่เพียงแค่การเจรจาผ่านวาระการประชุม แต่ควรเป็นองค์การผ่านกระบวนการทำให้เป็นสถาบัน (institutionalization) ที่ประเทศสมาชิกอาเซียนจะมีนโยบายด้านความมั่นคงร่วมกันในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ และสหภาพยุโรปยังมุ่งหวังให้มีการจัดตั้งยุทธศาสตร์ในการสร้างความร่วมมือให้แก่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะประเด็นในเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ หลักนิติรัฐ การทำให้เป็นประชาธิปไตย รวมไปถึงสิทธิของพลเมือง เพื่อที่จะสนับสนุนและกระตุ้นให้เกิดความมั่นคงในภูมิภาคอาเซียนด้วยเช่นกัน

จากที่ได้นำเสนอมาในข้างต้นจะเห็นได้ว่า รูปแบบความร่วมมือเชิงนโยบายสามประการที่เลือกมาศึกษานั้นมีอยู่สามประการ ในความเป็นจริงแล้วกรอบความร่วมมือที่อาเซียนสามารถเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรปยังมีอยู่อีกมาก เช่นการแก้ไขปัญหาเฉพาะเรื่องเช่นการแก้ไขปัญหาความมั่นคงใหม่ ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ หรือปัญหาทางด้านสังคมที่อาจจะเรียนรู้ได้อีก ประเด็นเหล่านี้ยังรอให้มีการศึกษาต่อไปในอนาคตและลงลึกไปในรายละเอียด เพื่อแสวงหารูปแบบที่สหภาพยุโรปอาจมีให้ต่ออาเซียนได้

(4) สรุป

บทความนี้นำเสนอส่วนหนึ่งของงานวิจัยว่าด้วยการศึกษาเปรียบเทียบประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาจมีให้ต่ออาเซียน ประเด็นที่สำคัญก็คือ การเปรียบเทียบสหภาพยุโรปกับอาเซียนนั้นจำเป็นต้องเข้าใจบริบทความแตกต่างของทั้งสองภูมิภาคว่ามีปัจจัยพื้นฐานที่แตกต่างกัน และมันได้ทำให้เงื่อนไขของพัฒนาการและระดับของความสำเร็จของแต่ละภูมิภาคแตกต่างกันออกไป ประสบการณ์ที่สำคัญของสหภาพยุโรปก็คือการที่สหภาพยุโรป การเปรียบเทียบประสบการณ์ระหว่างสหภาพยุโรปและอาเซียนจึงอาจแบ่งการศึกษาเปรียบเทียบออกได้เป็นการเปรียบเทียบเชิงสถาบัน และการเปรียบเทียบเชิงนโยบาย

การเปรียบเทียบเชิงสถาบันทำให้เราเห็นว่า นักวิชาการต่างมีความเห็นสอดคล้องกันในเรื่องการที่อาเซียนยังไม่สามารถพัฒนาระดับของความร่วมมือไปให้ได้เข้มข้นเท่ากับระดับของความร่วมมือในสหภาพยุโรป ในขณะที่ประเด็นด้านนโยบายที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรปก็ยังมีอีกมาก แต่การจะเปรียบเทียบระหว่างสองภูมิภาคก็นำไปสู่คำถามที่ว่า ประเด็นใดบ้างที่จะสามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ และอาจกลับไปสู่คำถามที่เบื้องต้นที่สุดของการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบซึ่งก็คือ เราสามารถนำเอาภูมิภาคมาเปรียบเทียบกันได้หรือไม่ จากการศึกษาพบว่า ประเด็นบางประเด็นที่สหภาพยุโรปเคยเผชิญหรือเคยมีประสบการณ์ในการจัดการ ก็สามารถนำมาเป็นบทเรียนให้กับอาเซียนได้ เช่นประเด็นเรื่องการเงิน กฎหมาย หรือการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง เป็นต้น

ดังนั้น ประเด็นที่อาจต่อยอดต่อไปในอนาคตก็คือ การศึกษาประเด็นเฉพาะหนึ่งๆด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่อศึกษาประสบการณ์ที่เฉพาะด้านมากยิ่งขึ้นของสหภาพยุโรปว่า ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปในบางประเด็นจะสามารถมาเป็นบทเรียนในการแก้ไขปัญหา วางแผนการป้องกันไม่ให้เกิดกับอาเซียนได้หรือไม่ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

สุรินทร์ พิศสุวรรณ. (2555). *อาเซียน รู้ไว้ ได้เปรียบแน่*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

Acharya, A. (n.d.). *Regionalism and Integration: EU and Southeast Asian Experience*.

Retrieved November 12, 2013, from <http://www.bertelsmann-stiftung.de/cps/rde/xbcr/SID-7588CBE2->

[CE209216/bst_engl/Acharya%20Regionalism%20and%20Integration.pdf](http://www.bertelsmann-stiftung.de/cps/rde/xbcr/SID-7588CBE2-CE209216/bst_engl/Acharya%20Regionalism%20and%20Integration.pdf).

- Acharya, A. (2012). Comparative Regionalism: A Field Whose Time has Come?. *The International Spectator*, 41(1), 3-15.
- Aggarwal, V., & M. Koo. (2007). The Evolution of Regionalism in East Asia. *Journal of East Asian Studies*, 3, 360-369.
- Angresano, J. (2004). European Union Integration Lessons for ASEAN+3: The Important of Contextual Specificity. *Journal of Asian Economics*, 14(6), 909-926.
- Beeson, M. (2005). Rethinking Regionalism: Europe and East Asia in Comparative Historical Perspective. *Journal of European Public Policy*, 12(6), 969-985.
- Berkofsky, A. (2005). *Comparing EU and Asian Integration Processes - The EU a Role Model for Asia?* Retrieved August 16, 2013, from http://eusa-japan.org/download/eusa_ap/paper_AxelBerkofsky_s12.pdf (accessed August 16, 2013).
- Boyer, R. (2005). European Monetary Union and Its Implication for Asia. In W. Moon, & B. Andreosso-O'Callaghan, *Regional Integration: Europe and Asia Compared* (pp. 97-133). Hampshire: Ashgate.
- Bridges, B. (2004). Learning from Europe: Lessons for Asian Pacific Regionalism. *Asia-Europe Journal*, 2(3), 387-397.
- Cai, H. (2007). Competition Law and Integration: EC's Experience and ASEAN+3's Choice. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 171-196). Bern: Peter Lang.
- Cameron, F. (2010). *The European Union as a Model for Regional Integration*. New York: Council on Foreign Relations.
- Cameron, F. (2011). Lessons for East Asia: The EU Institutions - Catalyst for Integration? In J. Park, T. J. Pempel, & H. Kim, *Regionalism, Economic Integration and Security in Asia: A Political Economy Approach* (pp. 85-91). Glos: Edward Elgar.
- Capannelli, G. (2009). *Asian Regionalism: How Does It Compare to Europe's*. Retrieved October 21, 2013, from <http://www.eastasiaforum.org>

- Chaocheng, Y. (2012). The Principle of 'Subsidiarity' and Asian Unification. In C. M. Dent, & J. Dosch, *The Asia-Pacific, Regionalism and the Global System* (pp. 94-105). Glos: Edward Elgar.
- Chirathivat, S. (1997). What Can ASEAN Learn from the Experience of European Integration? An ASEAN Perspective. In C. S. Yue, & J. L.H. Tan, *ASEAN & EU: Forging New Linkages and Strategic Alliances* (pp.205-233). Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Dong, L. & G. Heiduk. (eds.). (2007). *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3*. Bern: Peter Lang.
- Fong, T. S. (2005). European Integration: A Model for South-East Asia. *Asia-Europe Journal*, 3(1), 7-11.
- Giessmann, H. J. (2007). Regionalism and Crisis Prevention in (Western) Europe and (Eastern) Asia: A Systematic Comparison. *Asia-Pacific Review*, 14(2), 62-81.
- Guichang, Z. (2006). A Comparison of the European Model and the Policy ASEAN Way: Is There a Third Way of Regionalism for the East Asian Cooperation. *Romanian Review of Political Science and International Relations*, 3(1), 107-124.
- Heller, D. (2005). The Relevance of the ASEAN Regional Forum (ARF) for Regional Security in the Asia-Pacific. *Contemporary Southeast Asia*, 27(1), 123-145.
- Hwee, Y. L. (2009). *The Everlasting Love for Comparison: Reflections on EU's and ASEAN's Integration*. Retrieved August 16, 2013, from <http://137.132.71.20/articles/22/downloads/WorkingPaper-%20EUAsiaIntegration-2009-08-01.pdf>.
- Kim, W. H., H. Kim, & J. Park. (2011). A Comparative Analysis on Regional Integration Communities and Implications for East Asia: A Regional Integration Index Approach. In J. Park, T. J. Pempel, & H. Kim, *Regionalism, Economic Integration and Security in Asia: A Political Economy Approach* (pp. 26-56). Glos: Edward Elgar.
- Langhammer, R. J. (1997). What can ASEAN Learn from the Experience of European Integration? An EU Perspective. In C. S. Yue, & J. L.H. Tan, *ASEAN & EU: Forging New Linkages and Strategic Alliances* (pp.234-256). Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

- Langhammer, R. J. (2002). EU's Experiences of Economic Integration: Reflections on the Rationale, Achievements and Limits of a Top-Down Integration Model. In A. Petchsiri, P. Sutthisripok, & P. Thontiravong, *Comparative Regional Integration: ASEAN and the EU* (pp. 21-38). Bangkok: Department of European Studies, Chulalongkorn University.
- Lombaerde, P. D., R. G. Flöres Jr., P. L. Iapadre & M. Schulz. (eds.). (2011). *The Regional Integration Manual: Quantitative and Qualitative Methods*. Oxon: Routledge.
- Murray, P. (2009b). Uses and Abuses of the Concept of Integration. In C. Rumford, *The SAGE Handbook of European Studies* (pp.227-244). London: SAGE.
- Osotsapa, P. (2002). Feasible Asian Monetary Unification? Lessons from Experiences of European Integration. In A. Petchsiri, P. Sutthisripok, & P. Thontiravong, *Comparative Regional Integration: ASEAN and the EU* (pp. 246-259). Bangkok: Department of European Studies, Chulalongkorn University.
- Wai, T. (2013). The Idea of East Asian Community: What can We Learn from Europe?. *Asia-Pacific Journal of EU Studies*, 11(1), 55-67.
- Wallace, H., M. A. Pollack & A. R. Young (eds.). (2010). *Policy-Making in the European Union*. (9th ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Wang, X. (2007). Integration and the Peaceful Change of Regional Order: European Experience and East Asian Strategic Choice. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 93-116). Bern: Peter Lang.
- Wong, R. (2012). Model Power or Reference Point? The EU and the ASEAN Charter. *Cambridge Review of International Affairs*, 25(4), 669-682.
- Wunderlich, J. U. (2012). The EU and Actor Sui Generis? A Comparison of EU and ASEAN Actorness. *Journal of Common Market Studies*, 50(4), 653-669.
- Xu, M. (2007). The Euro and Its Implication to East Asia. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 273-294). Bern: Peter Lang.
- Zhu, G. (2007). Comparing the European Model and the ASEAN Way: Is There a Third Way of Regionalism. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 145-170). Bern: Peter Lang.